

A CZIMBALOM TÖRTÉNETE

oo

IRTA

SCHUNDA V. JÓZSEF

BUDAPEST

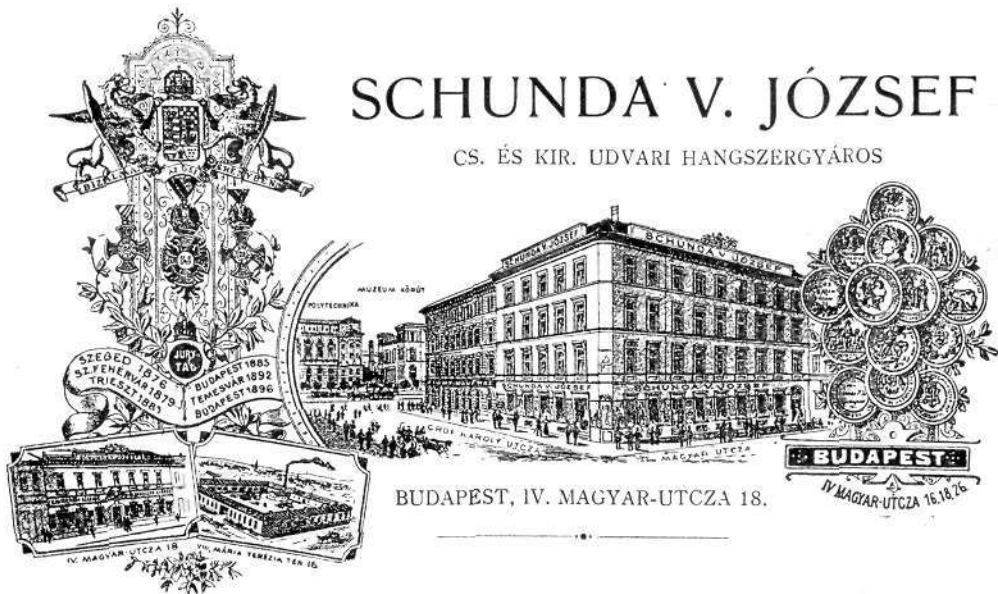
BUSCHMANN P. KÖNYVNYOMDÁJA

1907.

SCHUNDA V. JÓZSEF

CS. ÉS KIR. UDVARI HANGSZERGYÁROS

A postabélyeg kelte.

T. cz.

A 10,000-ik czimbalom hangszergyáramban 1906. évi november havában elkészülvén, ezen eseményt 1906. évi december hó 7-én jubileumi hangszerkiállítás és fényes hangverseny keretében ünnepeltem meg; ez alkalomból kötelességemnek tartottam a czimbalom történetét is megírni, mivel ezen speciális nemzeti hangszerünk modern hangszerré való átalakítása és nagymérvű elterjedése: 50 éves hangszerkészítői működésemmel fűződik és az elért sikert — szerénységgel vádja nélkül — munkásságom eredményeként tekinthetem.

Midőn kis dolgozatomat megküldeni bátoriskodom, tisztelettel kérem, hogy cégemet továbbra is jóindulatu támogatásában részesíteni sziveskedjék.

Együttal bátor vagyok még felemlíteni, hogy gyáramban czimbalmon kívül mindenféle réz-, fa-fúvó-, vonó- és ütőhangszereket is készítek, melyekről kíváncsian készséggel küldök árjegyzéket.

Hazafias üdvözléssel:

Schunda V. József

a pedálczimbalom feltalálója, stb.

SCHUNDA V. JÓZSEF.

A CZIMBALOM TÖRTÉNETE.

A 10.000-IK CZIMBALOM

ELKÉSZÜLTÉNEK JUBILEUMA ALKALMÁBÓL

IRTA

SCHUNDA V. JÓZSEF

HANGSZERGVÁROS

CS. ÉS KIR. UDVARI SZÁLLÍTÓ

A PEDÁLCZIMBALOM FELTALÁLÓJA STB.

BUDAPEST

BUSCHMANN F. KÖNYVNYOMDÁJA

1907.

65820

ELŐSZÓ.

A czimbalomnak ünnepe van. Éppen a tizezredik készült el, a tizezredik váltja föl zengő szóra a magyar ember örömét, bánatát. Ami ebből a tizezerből idegen földre szakadt, az is túlnyomólag a mi nótáinkat zengi ott. A czimbalom úgy követi a mi vérünk keringését, úgy simul oda a magyar néplélekhez, mint kivülről alig egy-két hangszer.

Ez a hangszer, főként pedig az a nemesített, világhódító fajtája, amely pedálos czimbalom név alatt ismeretes, évtizedek óta hozzánőtt lelkemhez. Hisz az én szerény műhelyemben született ujjá, innen indult el földkörüli útjára. Ezért el kell kalauzolni az olvasót dolgozó szobámba, gyáramba, kiállításaimra. Igyekszem vázlatát adni a czimbalom egész történetének. Végig kísérem azon a pályán, amelyen utóbb választékos és művészi ízlésű hallgatók meg zenészek is barátságra léptek vele és ezt a köteléket egyre szorosabbra fűzték abban a mértékben, amelyben a czimbalom hosszas és fárasztó munka után fölemelkedett egyszerű alakjától a mai színvonalig. Lépésről-lépésre küzdötte ki magának az egyes állomásokat, kiküzdötte magasrendű zeneköltők és idegen bírálók tiszteletét. E fölött az evolúció fölött a hangszeripar történetirója aligha fog elsiklani.

A czimbalom pályafutásának bő krónikája mellett szó esik a technikai szerkesztésről is, azután vizsgáljuk művészi jelentőségét és kifejező képességét, annak a módját, hogy miként illeszthető be a mai szimfonikus és operai zenekarba. A Függelék-ben szólok az általam reformált tárogatóról, amely éppen az idei nyáron vonult be a »Tristan és Isolda« előadása alkalmával a bayreuthi ünnepi színház zenekarába.

A jövőben is minden erőmmel rajta leszek, hogy a magyar hangszeripar termékei számára egyengessem a nemzetközi utakat s hogy a zenei összkultura se haladjon el mellettük közömbösen. De boldoggá tesz már az a tudat is, hogy sikerült némileg hozzájárulnom ahhoz, hogy a magyar zene-költőt és a magyar néplelket a faji érzésnek, a faji dallamoknak és ritmusoknak közlésében olyan hangszerek segítik, amelyeket magyar hangszeriparos tervezett és alkotott.

Budapest, 1906. december hó.

Schunda V. József.

BEVEZETÉS.

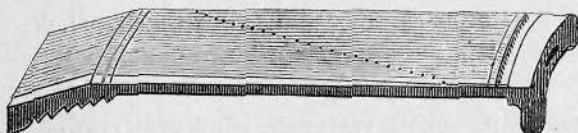
A cimbalom ősei Ázsiában.

Ninivének, a régi asszír birodalom fővárosának, romjai közül felszínre kerültek olyan műemlékek, amelyek megőrizték számunkra a cimbalom legrégebbi ősenek alakját is. Ez az *asszír hangszer* ép úgy, mint a cimbalom, vízszintes fekvésű volt; aki játszott rajta, a csipőjéhez erősítette. A húrokat, melyeknek végei szabadon csüngtek le, a jobb kéz verője szólaltatta meg.

A cimbalomnak egy másik elődjét megtaláljuk *Kínában*. Ennek a hangszernek neve *Kin*. Selyemhúrjainak eredeti száma öt, jelképezvén a kínai fölfogás szerinti öt elemet vagy öt bolygót. Később 25 és még több húrral készítették.

Asszír hangszer.

Kin.

Ugyancsak Ázsiában az *arábiai* fensikon akadunk a czimbalom harmadik elődjére, az úgynevezett *Kanun*-ra. Négy-szögletű szekrény 75 bélhúrral. Ezeken aczélpengetővel játszottak. A középkorban a Kanun átszakad Európába. Ott látható Pisában a Campo santo falfestményein; Orcagna „Trionfo della morte“-ján a narancsligetben összegyűlt társaságot mulattatja vele egy énekesnő.

Ebben a három most említett hangszerben keressük mi a czimbalom ősi mintáját. Kevésbé a *psalterium*-ban, abban a háromszögletű kis hárfában, melyet különböző ókori népek használtak. De semmikép sem szabad a czimbalommal összeköttetésbe hozni a névre ugyan rokon *Cymbalum*-ot, a görögök és rómaiak réztányérszerű hangszerét, mely különben az egyptomiaknál és hébereknél is fölbukkan.

A népvándorlás idejében az ázsiai népek hozták Európába a czimbalomnak még primitív alakjait.

A czimbalom bevonulása Európába.

Mikor Krisztus után a nyolczadik században az arabok betörték Spanyolországba, magukkal hozták hangszerüket, a Kanunt is. Itt természetesen különböző átalakulásokon ment keresztül. Mindegyik nép a maga izléséhez idomította és más névre keresztelte. A német *Hackbrett*-nek, a francia *tympanon*-nak, az angol *dulcimer*-nek, az olasz hol *salterio tedesco*-nak, hol *cembalo*-nak mondta. Megjegyezzük, hogy az olasz a zongorát is cembalo-nak nevezte el.

A czimbalomnak ezzel az első európai átalakulásával a XVI. század nagy theoretikusai, Virdung és Agricola, valamint száz évvel később Praetorius és más tudósok is foglalkoznak elméleti műveikben. A lapos, trapez-alaku szekrénynek aczélhúrait két kalapáccsal veregették.

Ez a czimbalom-fajta sokáig szerepelt, sőt a svájci Alpe-sek és az osztrák hegyvidék lakói között néhol — bár a mienk-

nél kisebb alakban — máig is megvan. A XV—XVI. századok során a Hackbrett húrjait kezdik billentyűk végére erősített réznyelvekkel, majd holló tollának kemény éleivel megszólaltatni. Ha a billentyűket lenyomva fölemelkedő réznyelvek érték a húrokat (miként a mai zongoránál a kalapácsok), a hangszer neve *Klavichord* volt, ha a fapálczikák végén lévő madártoll kemény része hozta rezgésbe a húrokat, a hangszer *Klavicymbal*-nak (clavicembalo-nak) nevezték. A tizenhatszadi század végén mind a kettőt kiszorította a mai kalapácsos zongora.

A magyar azonban úgy érezte, hogy érzelmvilágának vannak olyan sajátos elemei, amelyeket semmiféle hangszer sem adhat vissza oly melegen, hiven és közvetlenül, mint a czimbalom. És ezért, bár a zongorát is elfogadta hangszernek, a czimbalmot egyre jobban megszerette.

A czimbalom régibb alakjai egyébként föl vannak tűntetve számos festményen. Így a velencei doge-palotában, a Tintoretto-féle „Paradicsom” képen Dávid hárfája mellett ott van egy czimbalmozó alak is. A londoni South-Kesington-muzeumban nyolcz apró czimbalom látható „salterio tedesco” jelzéssel. Ezek az olasz készítményű hangszeresek több száz évesek; külső keretük művészi mozaikmunkával díszített elefántcsont. Párisban a Luxemburg-palota régiségtárában egy XIV. Lajos korabeli gyönyörű, aranyozott kis czimbalom ragadja meg figyelmünket. Fehér hangfödelét csinos festmények ékítik. Ugyancsak Párisban, a Trocadero-ban az 1878-iki kiállításon három régi czimbalomnak akadt sok bámulója. Az egyiknek — a XVII. századból — 21 húrja volt; Brüsszelből küldték. A második Psalterion néven, a harmadik, egy 23 húrkarral ellátott és hangfödelén festményekkel (zenélő alakokkal) díszített hangszer pedig Tympanon czimen szerepelt. Dr. Schaarschmidt Gyula 1885-ben a „Budapesti Hirlap”-ban hívta föl a figyelmet egy kínai czimbalomra, amely a müncheni etnografiai muzeum kínai-japán osztályában volt látható, továbbá egy Appenzelből kikerült XVII. századbeli Hackbrettre,

amelyet a baseli Münster melléképületében, az u. n. középkori gyűjteményben talált. Ennek az utóbbinak festetlen fából készült szekrényén az érczhúrok épp úgy vannak elosztva, mint a Münchenben őrzött kínai példányon, verőí azonban ütővégükön nincsenek gyapottal bevonva.

A cimbalom első szereplése hazánkban.

A cimbalom minden valószínűség szerint jóval korábban honosodott meg Magyarországon, mint a cigány. Ez a hangszer több évszázaddal Nagy Lajos és Zsigmond királyok ideje — a cigánytelepedés korszaka — előtt már itt volt Európában. Nagyon természetes tehát, hogy a magyar is csakhamar megismerkedett vele, ha csak éppenséggel nem hozta már magával az ázsiai őshazából.

Kohács szerint a cimbalom horvát hangszer. Ebben csak annyi az igazság, hogy horvát testvéreink is használták. A sok utvonal közül, melyen a cimbalom bejöhett magyar földre, az *egyik* talán a horvát tengerpart volt, amely közel esik Olaszországhoz, ahol — mint láttuk — a cimbalom nagyon el volt terjedve.

Ismételjük azonban, hogy nincs kizárva az ázsiai őshazából való közvetlen behozatala sem. Lehet, hogy az Anonymus (III. Béla király névtelen jegyzője) idejében, tehát a tizenkettedik században — de még régebb időkre vonatkozólag — emlegetett hárfaszerű és cziteraszerű hangszerek közt ott volt a cimbalom is. Hisszük tehát, hogy mielőtt a cigányok teszem az 1525-iki hatvani, majd a rákosi országgyűlésen muzsikáltak, a cimbalom már meghonosult Magyarországon. Sőt okmányunk is van rá.

Villimen Tamás, I. Mátyás király korabeli velenczei követ a budai udvarnál (tehát a XV. század végén) fönmaradt naplójában, melynek eredetijét a velenczei levéltár őrzi, elragadtatással beszél egy Márton mester nevű udvari zenésről. Sze-

rinte ez fölségesen játszik azon a sajátságos hangszerezen, amelyet ő egyedül csak Magyarországon hallott és amelyet ott czimbalomnak neveznek.

Mikor *II. Mátyást* 1608-ban megkoronázták, fel van jegyezve, hogy egy kilencz esztendőös gyermek czimbalmozott.

III. Ferdinánd idejéből (1636—57) is van érdekes adatunk. Komjáthy János erdélyi krónikás őrizte meg a kolozsvári muzeumban lévő kéziratai során. Említi, hogy a székelyföldi czimbalmosok farsang idején ugyancsak kapósak és pedig nemcsak a székelyek, hanem a közel eső vármegyék lakói között is. A *Rákóczi-korban* a czimbalom magyar vidékeken el volt terjedve, mint magán- és mint zenekari hangszer.

A czimbalom szót egyébként már Komjáti Benedek, a bibliafordító is ismerte 1533-ban. Megtalálható továbbá szenczi Molnár Albertnek 1621-ben megjelent szótárában. Viszont csodálatos, hogy a XVII. század elején szatmári Bodó János a „Tékozló fiú“ című verses művében, melyben az akkor használatos hangszereket megnevezi, a czimbalomról hallgat. Pedig úgy látszik, hogy ez a hangszer már akkor éppenséggel nem volt ismeretlen a magyarok előtt, ha nem is vált még annyira szeretett kifejezőjévé a magyar ember érzelmvilágának, mint később.

Persze a czimbalom primitív alakjaitól a mai, gyönyörűen kiképezett és tökéletesített alakjáig az út még rendkívül hosszú és fárasztó. Ennek a magyar zene és a magyar hangszeripar történetében oly nevezetes pályának egyes mozzanatairól szó lesz a következő fejezetekben.

SCHUNDA JÓZSEF.

A CZIMBALOM UJJÁSZÜLETÉSE.

A hangszer-ipar a szabadságharcz idejében.

A Schunda-czég megalapítása 1848-ban.

A tizenkilencedik század volt hivatta arra, hogy a czimbalmot és általában a magyar hangszeripart föllendítse. A czimbalom egyre jobban hozzáférközik szívünkhöz, a magyar a czimbalmon fölhangzó dallamokra rábizza álmait és vágyait. A czimbalom abban a mértékben, melyben a külföldön felváltják egyéb hangszerek, nálunk tolmácsa lesz a különleges magyar néplélekben szunnyadó ábrándoknak.

A czimbalom térfoglalása elválthatatlanul össze van kötve a Schunda-czég történetével. Egyik a másik nélkül el sem képzelhető. És itt nemcsak a kegyelet, nemcsak a rokon kötetlek, hanem a krónikás pontossága és kötelelességtudása teszi föladatommá, hogy a czimbalom ujjkorának tárgyalását egy tiszteletreméltó névvel kezdjem meg. Annak a nevével, aki a czégnak, mely a czimbalmot az egyetemes köztudatba átvitte, megalapítója volt. Schunda Józsefről kell szólanom.

Schunda József 1818. május 19-én Sibrin községben Csehországban született, hol atyja uradalmi gazdasági ügyvezető volt. Mint főleg iparosország szülöttét, a fiatal Schundát is erre a térre vonzotta úgy hajlama, mint tehetsége. Miután pedig a zeneművészet fejlettebb állapota, valamint a hangszeripar kimagasló színvonala már abban az időben is nagyobb

méltánylásban részesült az egész művelt világban s az iparostanonczoknak is nagy száma csoportosult erre a térre: a fiatal Schunda József is erre a pályára lépett. Első kiképzését a híres *Horák János* prágai hangszerész oldala mellett nyerte. Mint képzett tanoncz felszabadulván s az akkori czéhrendszer szabványai szerint vándorutra kelvén: Bécsben *Hell Nándor* hírneves üzletébe került.

Onnan hívta meg Magyarországra (a 40-es évek elején) *Juul Keresztély* pesti hangszerész, aki ez időtájt a magyar fővárosban egyike volt a legismertebb műiparosoknak. Juul csakhamar felismervén ritka tehetségét s példás szorgalmát, annyira megkedvelte, hogy — anélkül is folyton betegeskedvén — üzlete vezetésével bizta meg. Juul Keresztély 1844-ben elhalálozván, özvegye is meghagyta Schunda Józsefet ebben a minőségben. Három év multán házassági frigyre lépett vele és 1848. január 16-án az üzleti czéget is Schunda József nevére iratta át. Az 1848/49-iki idők bekövetkeztével az üzlet nagyobb mérvű fellendülést nyert, mert az ezredek számos megrendeléssel bízták meg. A czég még ma is őriz egy igen érdekes okmányrelikviát, mely a 46-ik honvéddzászlóalj részére szóló hangszerszállítási szerződésre vonatkozik s amelyen a második magyar miniszteriumnak volt honvédminisztere: *Szende Béla* (akkori honvédfőhadnagy) és *Szuk György*, az ismert karmester szerepelnek mint aláírók.

A szabadságharcz lezajlása után a czég még inkább gyarapodott tevékenységében. A megszorított lovassági és vadászrezredi zenekarok jórészt nála rendelték meg a szükséges hangszereket s e mellett az 50-es évek elején rendes szállítója lett a Nemzeti színháznak, az akkoriban megalakult filharmoniai társulatnak s más fővárosi zenetársulatoknak. Magyarország akkori katonai s polgári főkormányzója, a czégnek sikeres működése elismerésül az akkor uralkodott ipartörvényekkel szemben engedélyt adott mindenféle vonós-, fuvós és ütőhangszer előállítására és megadta egyuttal az előállítás szabadalmát is.

A czégalapító Schunda József a maga boldogulása mellett nem feledkezett meg testvérei istápolásáról sem. Mindjárt a 40-es évek végén magához vette öcscsét, *Schunda Ferenczel*, irányította, segítette s lehetővé tette neki, hogy önálló hangszerüzletet alapíthasson. Ennek élén 30 éven át működött s az üzlet (ő maga 1894-ben elhalálozván) az özvegy vezetésével még egy ideig fennállott, ma azonban már megszűnt.

Mikor Schunda József magához vette Ferencz öcscsét, nem feledkezett meg egy másik fiatalabb öcscséről, a 11 éves *Schunda Venczel Józsefről* sem, aki a czég mostani tulajdonosa.

A cimbalom a „Bánk bán“-ban.

1861.

A szabadságharcz után sötét éjszaka borult a nemzetre. A gyötrelem napjai és évei következtek. Erkel Ferencz „Báthory Mária“-ját és „Hunyadi László“-ját, valamint Doppler „Benyovszky“-ját, melyek a magyar nemzeti érzésnek voltak kifejezői, egyszerűen levették a műsorról. Később, amikor újra színre lehetett azokat hozni, az önkényuralom bizonyos föltételeket szabott az előadáshoz. A Hunyadi-ban a „Meghalt a cselszövő“ kart más szöveggel kellett helyettesíteni, a „Benyovszky“-t pedig át kellett keresztelni „Afanáziá“-ra.

A magyar szellem csak annál jobban izmosodott és egyik legkimagaslóbb terméke Erkel Ferencz „Bánk bán“-ja volt, amelyet 1861. márczius 9-én mutattak be először a Nemzeti színházban. Mosonyi Mihály, a „Szép Ilonka“ és „Álmos“ operák szerzője, kinek technikai és esztetikai érzéke egyformán előkelő volt, rábeszélte Erkelt, hogy az opera egyik legmeghatóbb jelenetében szólaltassa meg a cimbalmot. És Erkel ezt az eszmét megvalósította. A második felvonás nagy magán- és kettős jelenete ez Bánk és Melinda között.

Mosonyi akkor így irt a „Zenészeti Lapok“-ban: „A

szerző valóságos zenei pazarlást követett el a második felvonásban. Mindent fel lehet abban találni: művészeti igazságot a kifejezésben, eredeti és megható gondolatokat és új hang-

Dankbenedé

Andante

Fugli

Czimbalom

Lento Anglice

Melinda

Két kis madár

Anglice

Erkel

szerezési hatást. Legfőbb szerepet játsza a *czimbalom*, a *viola d'amour* és a *hárfa* az *angolkürttel* párosulva, ami igéző hatást gyakorol a hallgatóra.

A czimbalomnak idáig csak népdal-irodalma volt, de ez sem volt külön erre a hangszerre leköltázva. Erkelnek nagy gondot adott a czimbalom-szólam lejegyzése és még nagyobb az a kérdés, hogy ki fogja azt kellő művészettel eljátszani?

A mester Sándor fia segített a nehézségen. Ő a nagy genialitásával egy pár hét alatt kitűnően beletanult a czimbalom-játékba.

Érdekes, hogy a czimbalomra a mi legnagyobb dalmű-költőnk figyelmét éppen a kényes izlésű Mosonyi Mihály terelte rá, az a tudós teoretikus, aki zeneművészekké nevelte Mihalovich Ödönt, Erkel Sándort és Gyulát, kinek szimfonikus művei voltak a filharmoniai társulat első eredeti újdonságai és kinek magyar stílű „Tanulmányait“ Wagner Rikárd összehasonlította Bach János Sebestyén praeludiumaival.

Egy örök apologia a czimbalom mellett, hogy a láng-lelkű Erkel Ferencz vitte be az ő avatott kezével az operai zenekarba.

A pedál nélküli czimbalom.

Schunda V. József átveszi a czéget 1871-ben.

A hatvanas években, amikor segédkoromat éltem, még messze voltam attól, hogy álmaim valóra váljanak. Az a nemesebb hang, melyet a czimbalomból elő kellett teremteni, még csak a fülemben zsongott. A czimbalom akkoriban hiján volt nemcsak a pedálnak, hanem egyáltalán a rendszeres beosztásnak.

Bátyám 1863-ban segédévé avatott, azután több évig utaztatott. Mikor 1867-ben visszatértem, üzletvezetőjévé fogadott s meghatalmazott, hogy az üzletet szélesebb alapra fektessem. 1868-ban üzlettársa lettem s 1869-ben újabb befektetésekre és nagyobb gyári berendezésekre jogosított fel. Annyi bizalommal, testvéri szeretettel s elismeréssel volt irántam, hogy amikor

a már jó hitelű s szépen virágzó üzletétől 1871. január havában végleg visszavonult: annak további vezetését, valamint a czég tulajdonjogát is egészen reám, utódjára ruházta. Ő maga nyugalomba vonult, eleinte Budapesten, későbben — első neje elhalálózásával — második nejével Esztergomban lakott, a hol munkás életét befejezte. Ezekben a sorokban hálás kegyelettel adózom emlékének, akit nemcsak a szoros vérségi kötelék csatolt hozzám, hanem aki egyuttal első megalapítója volt annak az iparvállalatnak, amelynek továbbfejlesztését és fölvirágoztatását én tettem föladatommá.

Amikor 1871-ben bátyám hangszergyári üzletét egészen a saját tulajdonomba vettem át, attól kezdve minden törekvésemet a gyár föllendítésére fordítottam és egy nagyobb-szabású műhelyt rendeztem be, ahol mindennemű réz-, fa-, fuvó-, vonós- és ütőhangszert készítenek a hozzávaló alkatrészekkel együtt.

A külföldön nyert tapasztalatokat arra fordítottam, hogy azokat a hazai hangszeripar előnyére értékesítem. Gyáramat tetemesen kibővítettem, szakértő munkásokat szerződtettem, köztük czélszerű és méltányos munkabeosztást honosítottam meg; széles összeköttetéseket szereztem s minden alkalmat megragadtam, hogy egyetemes hangszergyáram versenyképes legyen a külföld hasonló legkiválóbb gyártelepeivel szemben. A Magyarországon állomásozó katonai zenekarok, de különösen az akkor még a Nemzeti színházban működő opera, gyakori és kiváló alkalmat nyújtottak, hogy egyre tökéletesebb hangszereket szállítsak. A versenyképesség bemutatására a legalkalmasabb eszköznek a részleges és egyetemes iparkiallításokban való részvételt találtam; törekvésem oda irányult, hogy nem kimélve anyagi áldozatot, azokon mindenkor részt vegyek s a honi műipar termékeinek kellő érvényt szerezzek.

Az első kiállított czimbalom.

A kecskeméti orsz. iparkiállításon 1872-ben.

A szabadságharcz után 1872-ben Kecskeméten rendezett első országos iparkiállításon, egyéb hangszerek mellett, először állítottam ki egy még pedál nélküli czimbalmot. Ez alkalommal arra a meggyőződésre jutottam, hogy ennek az érdekes magyar hangszernek, — ha szakszerűen rekonstruálhatjuk, — szép jövője lehet. Valahányszor a czimbalom megcsendült, nagy tömeg hallgató gyűlt köréje. Akik hangját lesték, elragadtatással adtak kifejezést tetszésüknek. Ezután az örvendős tapasztalat után arra határoztam el magamat, hogy komolyan hozzálátok a czimbalom reformálásához és pedig oly módon, hogy szebb, tetszetősebb alakot adok neki, a húrkarokat kibővitem, a nyergeket jobban beosztom és így több hangot nyerek, főleg pedig, hogy egyenletes hangszinezetet igyekszem majd elérni.

A Kecskeméten kiállított czimbalom első díjat, nagy aranyérmet nyert és a már akkor a bécsi 1873-iki világiállításra kinevezett kormánybiztos Németh Imre közvetítésével, *az orosz czári követség vette meg a moszkvai muzeum számára.*

Az említett kormánybiztos ugyanakkor felhívott arra, hogy értékes nemzeti hangszerünket Bécsben okvetetlenül állítsam ki. Egy év multán Bécsben már egy alakjára, hangbeosztására és hangszinezetére lényegesen javított, bár szintén pedáltalan czimbalmot állítottam ki. Itt meggyőződtem feltevésem helyességéről. Ami a magyar nemzeti hangszer iránt való érdeklődést illeti, reményem minden várakozást felülmúló módon valósult meg.

A cimbalom a bécsi világkiállításon.

1873.

A cimbalom a bécsi világkiállításon nagy feltűnést keltett. Amikor csodálatos hangja megszólalt, nyomban megtelt a magyar osztály terme. Makai Pál, Bertók Sándor és Horváth József ismert czimbalmosok felváltva játszottak rajta és alig győzték az ismétléseket. Az érdeklődés e magyar hangszer iránt oly általános volt, hogy aligha akadt látogatója a kiállításnak, aki többször is meg ne hallgatta volna. A cimbalom ezzel megkezdte hódító útját.

Andrássy Gyula gróf, akkori külügyminiszter, valamint Zichy József gróf kereskedelmi miniszter élénken érdeklődtek a cimbalom iránt és a bécsi világkiállítás alkalmával a legmagasabb körökből való vendégek figyelmét felhívták e hangszerre.

Lajos Viktor kir. herczeg volt az első az udvar részéről, kinek a magyar osztály látogatása alkalmával annyira megtetszett a cimbalom, hogy szárnysegéde útján azt a kívánságát tudatta velem, hogy a cimbalmot és játszóját, Makai Pált engedjem át a Schwarzenberg-téri palotájában rendezendő estélye számára. Ennek a megtisztelő felszólításnak készségesen meg is feleltem. A dúsan megjutalmazott Makai tanusága szerint a hangszer a jelenlevőknek rendkívül tetszett.

Amidőn a világkiállítás megnyitása után *Ő Felsége a király* a magyar osztályt először meglátogatta, akkor ért engem az a kitüntetés, hogy Zichy József gróf, az akkori kereskedelmi miniszter, uralkodónknak bemutatott. Királyunk érdeklődéssel tekintette meg kiállított hangszereimet. Leginkább lekötötte azonban Ő Felsége érdeklődését a cimbalom, melyen Bertók Sándor egy magyar népdalt játszott. Ő Felsége igen dicsérően nyilatkozott és a kíséretében lévő Andrássy Gyula és Zichy József grófoknak megjegyezte, hogy a királyasszony

Ő Felsége és gyermekei figyelmét is föl fogja hívni erre a hangszerre. Andrásy gróf még egy másik zenedarabot is akart a czimbalmossal játszatni, de ez annyira zavarba jött, hogy daczára annak, hogy fölötte változatos műsora volt, újra csak az előbbeni népdalt ismételte meg. Mosolyogva e kis intermezzo fölött Ő Felsége távozott, miután előttem arról, amit látott és hallott, elismerését nyilvánította.

A kiállítás tartama alatt még többször részesültem abban a kitüntetésben, hogy az uralkodóház legtöbb tagja és a bécsi udvar vendégeiként ott időző külföldi hercegek, valamint idegen főméltóságok a kiállításomat ismételve felkeresték. Fényes nevek viselői gyönyörködtek az akkor még jóformán ismeretlen magyar czimbalom hangjaiban.

Igen érdekes epizód volt az, amikor Andrásy gróf a czimbalmot *Bismarck hercegnek* bemutatta. A herceg élénk érdeklődéssel hallgatta Bertók Sándort, aki nemzeti hangszerünkön csupa magyar nótát játszott. Erre így nyilatkozott: „A hangja igen szép, de úgy látszik csak magyar zenedarabok előadására alkalmas”. Bertók, aki megértette ezeket a szavakat, azonnal elkezdte játszani a „Wacht am Rhein”-t, mire Bismarck, akinek a figyelem jól esett, odafordult Andrásyhoz megjegyezve, hogy „ugy látszik, ez megértett engem”. Egy aranyat nyújtott Bertóknak, mondván: „*Bravo! tehát nemcsak magyar, hanem nemzetközi hangszer is!*” Ő Felsége, boldogult Erzsébet királyné és Rudolf trónörökös, továbbá Gizella és Mária Valeria főhercegnők is több ízben megtisztelték legmagasabb látogatásukkal a kiállítás magyar osztályát s a kiállított czimbalom mindannyiszor abban a megtiszteltetésben részesült, hogy a Fenségek megtekintették és meghallgatták.

Bertók Sándort, aki a legszebb dalokat adta elő, elismerésbe is részesíteni akarták. A király Ő Felsége el is rendelte, hogy annak a czimbalmosnak, aki előtte és vendégei előtt játszott, a főudvarmesteri hivatal útján egy drágakövekkel diszitett, nagy értékű gyűrűt juttassanak. Mielőtt ezt a rendeletet kiadták, egyedül Bertók Sándor játszott az udvar előtt, rövid időre reá

azonban eltávozott egy kis körutra. Ez a körút végzetessé vált számára, mert távolléte alatt Horváth József játszott a kiállításon, és éppen ez időtájt jött az udvarmesteri hivatalnak egy küldöttje a magyar osztályba, hogy megtudakolja az éppen játszó Horváthnak a nevét, minden további magyarázat nélkül. Nemsokára Horváthot az udvarmesteri hivatalba hívták, ahol nem csekély meglepetésére értékes gyűrűt, elismerő írás kíséretében adtak át neki! Amikor ez Bertóknak értésére esett, azonnal sietett az udvarmesteri hivatalt a tévedésre figyelmeztetni, de ezt az ügyet a több oldalról történt közbenjáró kísérletek daczára sem sikerült többé rendbe hozni. Bertók, akit ez a mellőzés érzékenyen sértett, senmi áron sem volt rábirható, hogy azontul a kiállításon játszik.

Hogy minő élénken érdekelte a kiállítás látogatóit az az ékesen szóló magyar hangszer, bizonyítja az a tény, hogy amikor Bertók tudtomon kívül elutazott Bécsből és e miatt egy napon nem volt czimbalomjáték hallható, a kiállítási bizottság *sürgönyileg* kért fel, hogy rögtön küldjek egy czimbalmost, mert ez az általános kívánság. Erre az előbb nevezett Horváthot küldtem fel, aki aztán Bertók vonakodása folytán a kiállítás végéig játszotta a szebbnél-szebb magyar nótákat.

A bécsi volt az első világkiállítás, melyen mint kiállító részt vettem. Hogy a magyar hangszeriparnak illő elismerést szerezzek, a czimbalmon kívül nagy számú fa- és érczfuvó, vonós és ütő-hangszert állítottam ki. Ez a tárlat nem kis fel-tűnést keltett. Az általam javított oboát *Richter János* udvari karnagy vette meg, a többi hangszerek nagy részét pedig a hirneves *Asbóth Vilmos* katonai karmester szerezte meg.

A szakjury nagy éremmel tüntetett ki, *Ő Felsége* pedig a Ferencz József-rend arany érdemkeresztjét adományozta nekem.

Megemlítendőnek tartom még, hogy a hivatalos „*Illustrirte Wiener Weltausstellungs-Gallerie*“ (I. k. 8. sz.) a kiállításonról a következőképen nyilatkozott:

„A kiállítási palota látogatóit a magyar osztály bejáratánál azok a bűvös hangok köszöntötték, amelyek oly jellemző módon tolmácsolják annak az országnak sorsát, mint ahogy semmi más nemzeti zene sem képes azt kifejezni. Rövid idő alatt összegyűlt itt a szélrózsa minden tájáról a közönség, feszült figyelemmel és félreismerhetetlen élvezettel hallgatva a gyönyörű hangokat, melyeket egy cigányzenész a pompás hangszerből kicsalt. Ez a vonzó instrumentum egy javított, igen szépen és tömören csengő cimbalom egy fiatal, tevékeny és ismételve kitüntetett pesti hangszergyárosnak készítménye, ki elismerésre méltó módon képviseli Magyarországnak hangszeriparát gazdag és kitűnő hangszergyűjteményével. Ez a hangszer tetszetős és izléses külsejével és megragadó hangjával megérdemli, hogy előtte a hercegi termek is megnyiljanak. De fájdalom, ott ritkán találkozik olyan kéz, amely ezzel az eszményi hangszerrel bánni tudna. Ezért Schunda V. J. úrnak az a szerencsés ötlete támadt, hogy egy kiválóan ügyes czimbalmost szerződtetett, Makai Pált, aki csillogó játékkal a hangszer szépségeit kellően kidomborítja.“

Az első cimbalom-iskola.

1873—74.

A bécsi világkiállításon bemutatott cimbalom adta meg az eszmét az első cimbalom-iskola megírására. De mielőtt erre rátérnék, még csak néhány szót erről a hangszerről.

Herzfeld csoportbiztos (*Herzfeld* Viktor országos m. kir. zeneakadémiai tanár atyjának) közbenjárásával a *párisi múzeum* megvásárolta a *bécsi világkiállításon bemutatott czimbalmomat*. Együttal figyelmeztettek arra, hogy a szép magyar nemzeti hangszer számára, mely széleskörű elterjedést érdemel, hozzávaló iskoláról és zeneirodalomról kellene gondoskodni. Mivel magam is beláttam ennek a szükségét, elhatároztam egy

ilyen tankönyv kiadását. Megfelelő czimbalom - szakember hiányában Hiekisch Henrik zenetanárral szövetkezve, szerkesztettem egy kezdetleges czimbalom-iskolát. Utóbb sikerült megnyernem *Allaga Gézát* (a m. kir. operaház tagja és a *nemzeti zenede tanára*) egy minden tekintetben sikerült, 4 részből álló czimbalom-iskola megírására, melyből már *tízezer példánynál több* van forgalomban, s amelyre még visszatérek.

A pedálos czimbalom feltalálása.

1874.

Az 1874-ik év jelentős esztendeje a magyar zenetörténetnek, mert a czimbalom nagy horderejű rekonstruálása ezen időtől veszi kezdetét.

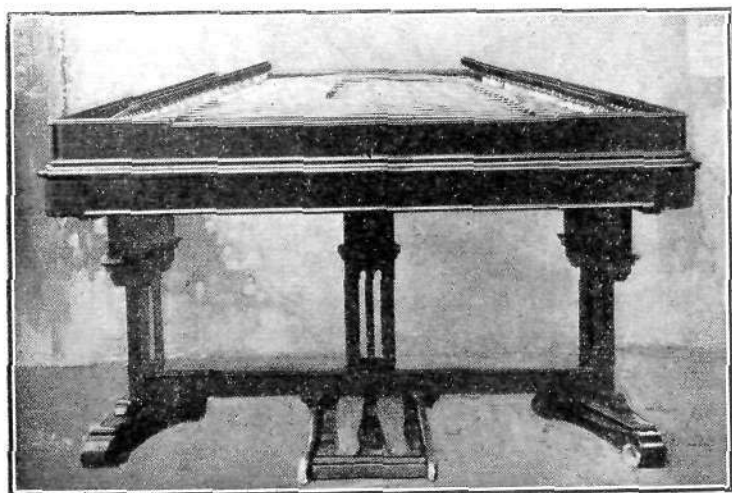
Fáradhatatlan kitartással, csüggedés nélkül addig folytattam a czimbalom átalakítását és tökéletesítését, míg egy szép és egyenletes hangu, a hangolást huzamosan megtartó és izléses kiállítású, szóval teljesen beváló hangverseny- és magán-hangszert állíthattam elő. A bécsi világkiállításon az *angolok* voltak azok, akik fokozott érdeklődéssel vettek körül és megvallom, az ő figyelmeztetésük erősítette meg bennem a gondolatot, hogy a czimbalom hangjainak egymásba zúgását meg kellene fékezni és egy további gondolatom az volt, hogy a czimbalmot hangtompító pedállal kellene ellátni.

Most sikerült nekem *hosszas tanulmány* és sok kísérletezés után a pedálos czimbalmot feltalálnom; ez volt az alapja, hogy a czimbalom önálló jogosultsággal bíró hangszerré lett. Ekkor már bemutathattam alkotásomat egy kiváló művészkörnek, amelynek tagjai: Liszt Ferencz, Erkel Ferencz, Richter János, Erkel Sándor, Erkel Gyula, id. Ábrányi Kornél, Huber Károly és Allaga Géza voltak. Ők a rekonstruált hangszernek egyértelműleg szép jövőt jósoltak és engem további kitartásra buzdítottak.

Liszt Ferencz, ki a czimbalmot még régebbi köntösében

is kedvelte, melegen szoritott velem kezét és ezekkel a szavakkal tüntetett ki:

„Ön a czimbalommal szemben azt az epochalis érdemet vívta ki, amit Erard a hárfával. Mind a ketten két ősi hangszert ragadtak ki az ezredéves pongyolaságból és megadták nekik a szalon-, hangverseny- és zenekari képességet. A magyar nemzet és a magyar zeneirodalom örök hálára van ön iránt kötelezve; üdvözlöm önt a magyar zeneművészet nevében.“

Az első Pedál-czimbalom.

Sehr geehrter Herr

Unser Freund Abrányi
wird Ihnen aus Allen
Allaga meine Einladung
für Morgen / Dienstag / gegen
10 Uhr die Zusammenkunft
nach dem Concert von Wieniawsky
und der Theater Vorstellung
gegen 10 Uhr, ad libitum
vor- oder nachher

Sie erwarten Sie aus Allaga
mit dem glänzenden "Gymbalomb",
freun Blicke ergeben

F. Hoff
Donstag, 26te Februar 77.

Igen tisztelt Uram!

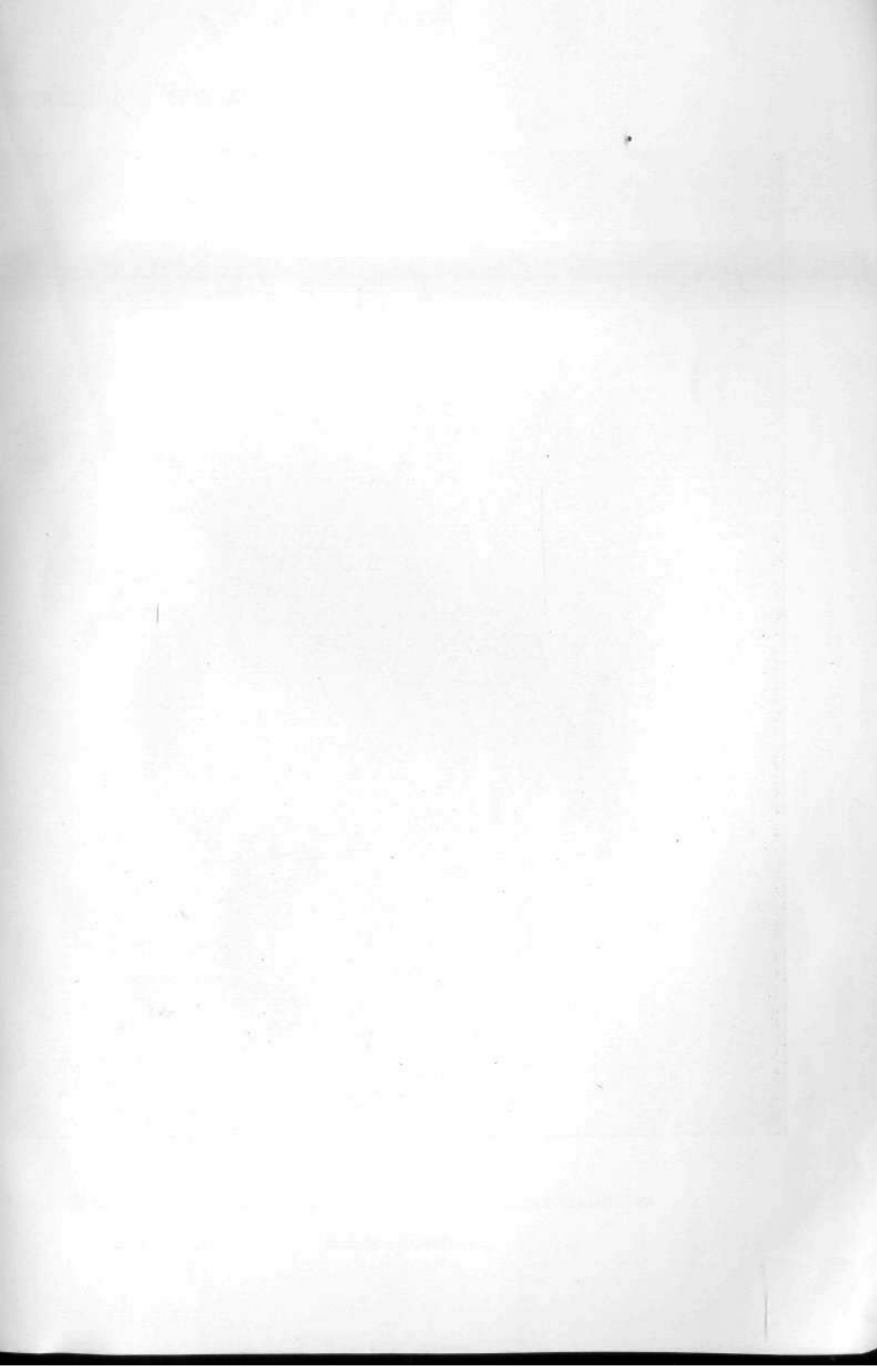
Abrányi barátunk holnapra (kedd) át fogja adni Önnök és Allaga
urnak meghívómat. A találkozás órája 10 órakor körül Wieniawszky hang-
versenye és a színház előadás után; ad libitum 10 óra előtt vagy után.

Elvárom Önt és Allaga urat, valamint a fényes czimbalmot.

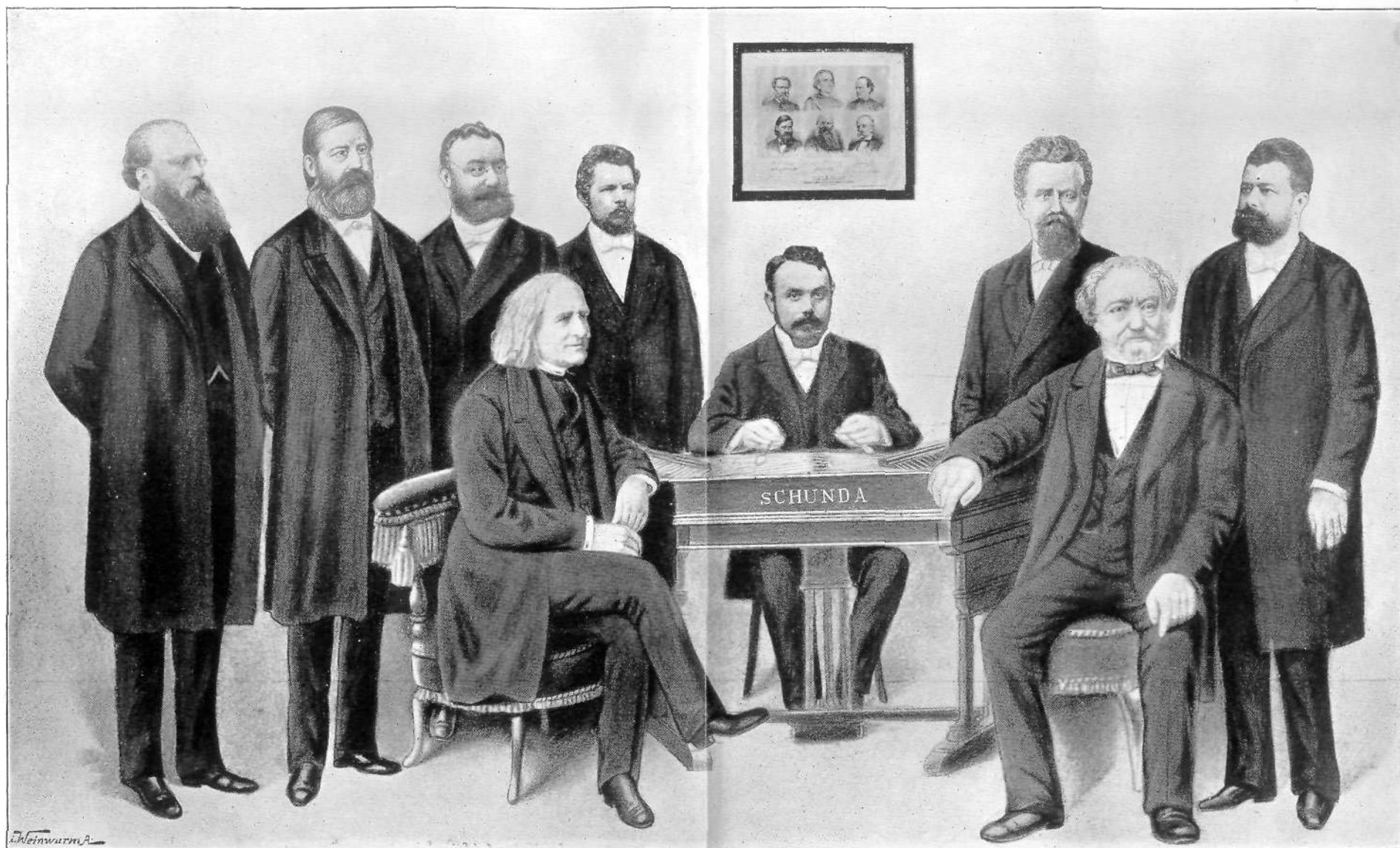
Hétfő, február 26-án 1887.

Barátságos tisztelettel

Liszt.

Az első pedálczimbalom bemutatása 1874-ben.

Dr. Richter János

Id. Ábrányi Kornél

Erkel Gyula

Liszt Ferencz

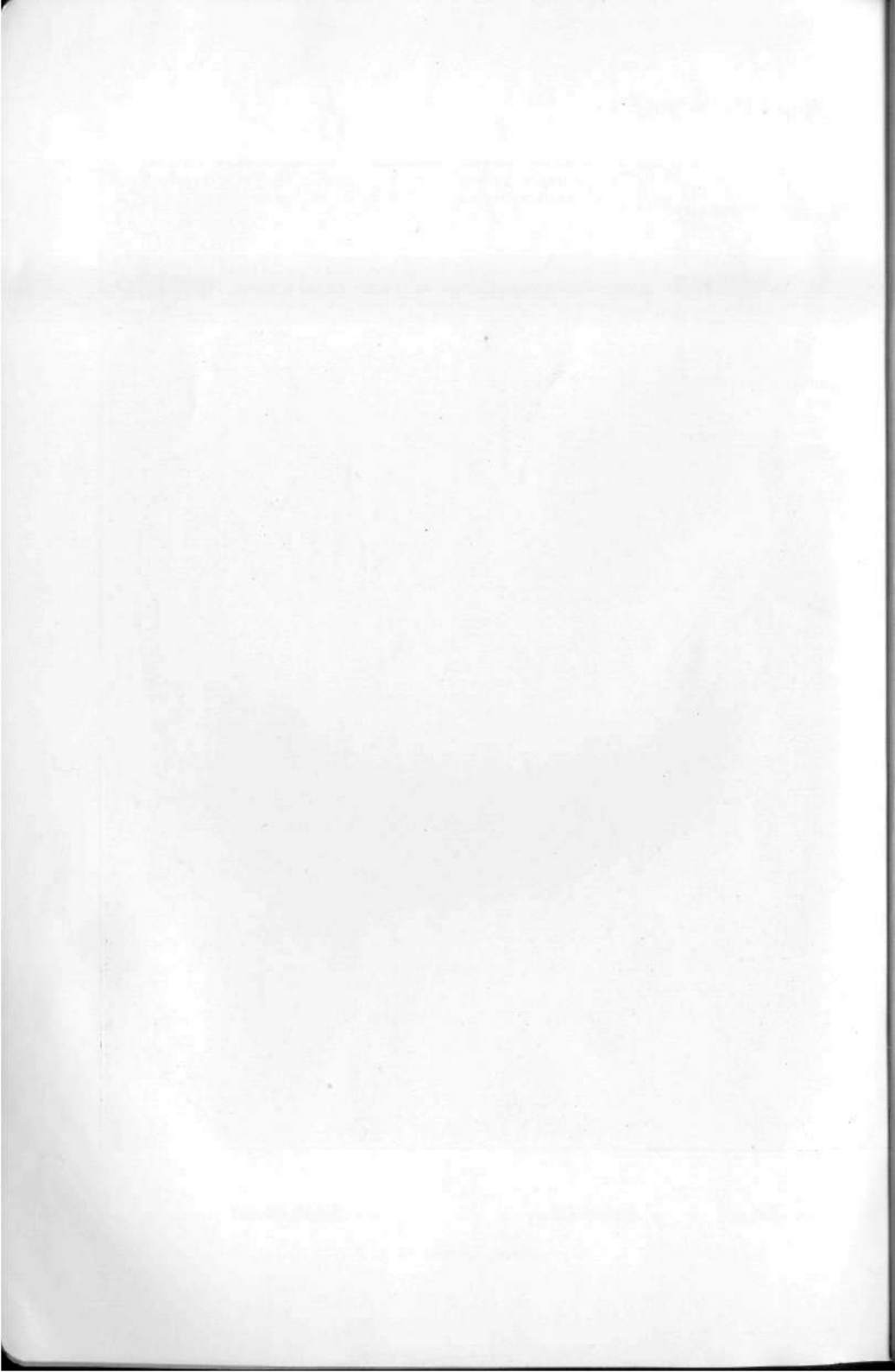
Schunda V. József

Pintér Pál

Huber Károly

Erkel Ferencz

Erkel Sándor

Liszt Ferencz a budapesti országos zeneakadémiában Delibes, Saint-Saëns, Rubinstein, Ole Bull, Wieniawszky, Bodenstedt Frigyes (Mirza Shaffy) és számos más művész, író, tudós tiszteletére rendezett estéin mindig bemutatta vendégeinek a rekonstruált czimbalmot, valamint Allaga Gézát, a czimbalom-iskola szerzőjét. Az új czimbalmon ilyen alkalommal Pintér Pál játszott. Valamennyi jelenlevő el volt ragadtatva a czimbalom megnemesült hangjától.

Bodenstedt ekként nyilatkozott erről a czimbalomról: „Keleti utazásaim alkalmával gyakran találkoztam hasonló, de kezdetleges szerkezetű hangszerekkel, arra azonban soha sem számítottam, hogy valaha ily tökéletes alakban kerüljön elélem. Ismerem és csodálom az önök Petőfi-jét és hallgatva ezt a hangszert, csak most értem és érzem igazán, hogy ő miért rajongott oly nagyon a pusztáért, melynek varázsos költészetét ez a specziális magyar hangszer oly bánatosan érzékíti meg.“

Abban a megtiszteltetésben is részesült a czimbalom, hogy Liszt Ferencznek „*A magyarok Istene*“ című szerzeménye erre a hangszerre is megjelent és a mester a czimbalom-iskola dedikálását elfogadni kegyes volt. A czimbalmot egyébként Liszt Ferencz még több művébe is belevitte. Így szerepel a „*Vihar-induló*“-jában és a 3-ik zenekari rapsodiában, amely mint zongora-rapsodia a 6-ik számu.

Arra a nevezetes napra, amelyen először bemutattam a pedál-czimbalmomat Liszt Ferencznek és többi előkelő művésznek, id. *Ábrányi* Kornél a kiváló zeneköltő és zene-tudós, még közel *husz év múltán* is visszaemlékezett és a következőkép irt róla s a czimbalom korábbi és későbbi sorsáról:

„A magyar zene megteremtője, a halhatatlan érdemű Erkel Ferencz megírván „Bánk bán“-ját, ezt 1861-ben bemutatta a Nemzeti Színházban. Akkor szólalt meg ott legelőször a czimbalom, melyet hallgatag rég magáénak fogadott a nemzet, megszólalt olyan nyelven, melyet minden más nemzet

is megérthetett. Tisztességes, de mégis csak népies ruhát viselt még akkor a czimbalom, olyant, mely nem igen illett a sok uri köntös közé. Volt sok rossz szokása is, melyekről le kellett volna szoktatni, de hiányzott a hozzáértő nevelő mester. Eltelt egy fél évtized, míg a századokig elhanyagolt puszták fia végre megtalálta ezt az átidomító kezef, mely aztán bevezette az igéret földjére.

1874-ben történt. Egy fővárosi műiparos, hangszergyáros, aki második hazájául Magyarországot választotta s aki azóta fokozatosan haladva az érdemszerzés útján, manapság már egyike a főváros legtiszteltebb polgárainak: *Schunda V. József* keresztvizre tartotta a czimbalmot s ezt a *hangszeri világ-polgárság* színvonalára emelte. Elegáns magyar ruhát adott reá, kifényesítette kordován saruit, pengő-zengő szóra tanította, s ami fő: lármás, zavart hangjára illedelmes művészi féket alkalmazott. Szóval feltalálta a pedál-czimbalmot, melyet manapság már ismer az egész művelt világ, sőt hire elhat mind az öt világrészre. Midőn elkészült az első imigyen tökéletesített czimbalommal, megtekintésére meghívta Liszt Ferencz-czel az élükön a leghívatottabb magyar zeneköltőket, hogy mondjanak felette ítéletet. Magam is jelen voltam ezen a nevezetes premiéren.

Még nem is telt el egészen két évtized, a czimbalom e megkeresztelési mozzanata óta. Megritkult ez idő alatt a magyar zeneművészek sora: *Liszt Ferencz*, *Erkel Ferencz*, *Huber Károly*, *Erkel Elek*, *Engesszer Mátyás*, akik jelen voltak azon s akik életük javát a magyar zeneirodalom emelésére fordították, már örök álmukat aluszszaák.*) De keresztelési áldásukat meghallgatta az ég. A czimbalom, a magyar nemzeti hangszer reformátora, ezalatt a két évtized alatt soha nem képzelt lendületet adott a czimbalom-hangszer iparnak Magyarországon. A 70-es és 80-as években sűrűn egymást követett hazai és nemzetközi kiállításokon — folyton tökéle-

*) Utóbb, fájdalom, elvesztettük e sorok íróját, id. *Ábrányi Kornélt* is.

tesítve a szabadalmazott *Schunda*-czég által — mindenütt megjelent (sokszor egész phalanxban) általános elismerés és megbámulás tárgya volt. Vége-hossza nem lenne, ha mind el akarnók sorolni azt a sok kitüntetést, melyekben maga a reformator ez alatt az idő alatt méltóképen részesült. Művészek, sajtó, kiállítási juryk, iparegyesületek, főherczegek, uralkodók jutalmazták, s mi legfőbb maga a koronás király is a Ferencz József-rend lovagkeresztjével tüntette ki.

Pedig a czimbalomnak ipar-technikai tekintetben való reformálása csak egyik oldala az ő érdeméremének, mert emellett ma már virágzó tan- és műirodalmát is ő teremtette meg, számos kiadást ért komplet czimbalom-iskolája s füzetes havi kiadásai által. Virágzó gyára immár közeledik az ötezredik czimbalom kiállításához. Meghonosult a legmagasabb körök termeiben, szétterjedt és ismert a világ minden zenészeti körében, s a külfölddel szemben tekintélyes s amellet specziális magyar export.

Épp úgy mint a hárfa, általános nemzetközi hangszerré fog válni s a világ minden zenekarában el fogja megillető helyét foglalni. A műtörténelem pedig fel fogja jegyezni, hogy az aczélhúros hangszerek királynéja *magyar ipar* szülötte s fejére *magyar hangszergyáros* tette fel a koronát.

Ime ezek *id. Ábrányi Kornél* szavai 1893-ból.

A czimbalom az angol királyi udvar előtt.

1874.

Mikor 1874-ben *II. Sándor* czár egyetlen leányát, Alexie-t, aki az edinburghi herczeghez, a mostani angol király öcscséhez ment nőül, röviddel az esküvő után Londonban meglátogatta, tiszteletére a Cluswicki palotában családi ünnepélyt rendeztek. Ott volt az angol királynő herczeg-férjével, *II. Sándor* czár és az orosz trónörökös, a dán király és trónörökös, a hannoveri király és trónörökös, a porosz trónörökös és neje, a walesi

herczeg és neje, az edinburghi herczeg és neje és számos előkelő méltóság.

Az ünnepély udvari reggelivel kezdődött s *id. Rácz Pál* magyar népzene-kara játszott. *II. Sándor czár*, kit a zenekar játéka élénken érdekelt és kinek a figyelmét leginkább a czimbalom hangja kötötte le, azt az óhaját nyilvánította, hogy szeretné a czimbalmot egyedül, szólóhangszerként hallani. A reggeli után tartott cercle alkalmával *Pintér Pál* czimbalmos a közép-re ülve, több szólódarabot adott elő. Hangos, nagy tetszést arattak. A hannoveri világtalan király közelebbről akarta megismerni ezt a sajátságos, szépen csengő hangszert; szekrényét, nyergeit, verőit kezével megtapogatta és mindent alaposan megmagyaráztatott magának.

Később a czár szűkebb körben újra kívánta a czimbalmot hallani. Míg a közben eltávozott czimbalmost előkerítették, a walesi herczeg és neje — a mostani angol királyi pár — sajátkezüleg vitték át a czimbalmot a szomszéd terembe. *Pintér Pál* visszatérvén, először a „Maros vize folyik csendesen“ kezdetű dalt játszotta. Ez annyira tetszett, hogy *Pintérnek* többször kellett ismételnie. Egyebek között a czár egyenes kívánságára a lengyel himnuszt is eljátszotta; a hangulat annyira emelkedett volt, hogy az edinburghi herczeg *Rácz Pál* primás hegedűjén egy tüzes keringőbe kezdett czimbalomkisérettel, mire a czár felkelt és általános örömmámor között tánczra perdült az angol királynővel.

A czimbalom a német császári palotában.

1874.

Melegen fogadták a czimbalmot a német császári családban is, amikor 1874-ben *Strauss „Denevér“* című operettjének berlini első előadása volt. A bemutaton az udvar is megjelent. Az akkor híres *Sárközi Ferencz* budapesti zenekara a színpadon a báli jelenetben magyar tánczdallamokat huzott. Annyira tetszett, hogy a barna flukat meghívták a császár potsdami palotájába.

Ez alkalommal is leginkább Pintér czimbalomjátéka érdekelte a fejedelmi hallgatókat, kik közvetlen a czimbalom mellé telepedtek le, hogy az eddig előttük ismeretlen magyar hangszert közeliről hallják. Több előadott szóló-darab a leglelkesebb tetzésben részesült.

A német udvar előtt különben már Liszt Ferencz 1843-ban roppant hatást keltett a magyar zenével. Akkor volt az, amikor IV. Frigyes Vilmos király, a porosz herczeg és neje előtt bemutatta az „Ungarischer Sturmmarsch“-ot, a Magyar Vihar-induló-t. Ez megjelent először 1843-ban „Seconde Marche Hongroise“ czimen Schlesingernél Berlinben. Nemcsak zongorára komponálta, hanem zenekarra is átírta és belevonta a *czimbalmot* is.

A czimbalom a belga királyi udvarnál.

1874.

Nagy feltűnést keltett a czimbalom Brüsszelben 1874-ben a belga királyi udvarnál is. Itt Horváth József, az akkori hírneves czimbalmos mutatta be. Ez alkalommal Horváth albumába a *belga királyasszony* a következőt íratta: „Igen őszintén üdvözlő Ő Felsége kitűnő honfiának művészetét a gyönyörű szép magyar hangszeren.“

Később ugyanebbe az emlékkönyvbe *József királyi herczeg* sajátkezűleg ezt írta be: „A kitűnő czimbalomművésznek emlékül. Margitszigeten, 1874. június hó 6-án. *József m. p. f. herczeg.*“

A költészet is helyet foglalt az említett albumban. Bodenstedt Frigyes, aki már egy ízben Liszt Ferencznél dicsőítette a *czimbalmot*, Horváthnak a következő verset ajánlotta:

Wunderbarer Geist der Töne,
Deine Macht ist höh'rer Art;
Göttergleich wird Deine Schöne
Uns gestaltlos offenbart.

Was urewig, was unendlich,
 Unsichtbar in Weltengang,
 Macht uns Deine Kunst verständlich,
 Aufgelöst in Ton und Klang.

Ezt a verset Pozsonyban írta Bodenstedt 1878. január 31-én.

Jordan Vilmos pedig így ír, ugyancsak Pozsonyban, 1878-ban:

Was schaffend diese Welt bewegt,
 Was kein Poet in Worte prägt,
 Das weiss die Tonkunst auszudrücken,
 Und unser wird es als Entzücken

Érdekes, hogy ezek a finom lelkek éppen a *czimbalom* révén tekintettek be mélyebbre a zene rejtekeibe!

A czimbalom a Nemzeti Színház színpadán.

1875.

Az 1875-ik év elején, számos kísérletezés után, sikerült a czimbalmon ismét jelentékeny újításokat és javításokat eszközölnöm. Ezek nagy előnyére váltak a czimbalomnak. Hogy e hat hangnak:

eddig tompa zengését megjavítsam, a baloldali tőkén a 7-ik és 9-ik hurkar szegeit mintegy 2 ccentiméterrel hátrább tettem és itt, valamint az öt utolsó hürkarnál a mindkétoldali tőkén rövid, tolható támasztó-sodronyokat alkalmaztam. Ezzel elértem azt, hogy a három nyeregsorozat (t. i. a középső 10-es és 3-as, továbbá jobbról a hosszú nyereg-sorozat), amely eddig 2 darabból állott, most egy darabból készülhet. Egyben

a hangfenék belső gerendázatát megfelelőbben helyeztem el, mely ujtás a kényelmesebb ütésen és játékmódon felül, még az eddiginél sokkal egyenletesebb hangszínezetet is eredményezett. Ezeket a javításokat, melyeket azóta mindenfelé utánoztak, az illetékes zenészek nagy tetszéssel fogadták.

1875-ik április 12-én bemutathattam két tökéletesített pedál-czimbalmomat Pintér Pál és György neves czimbalmosok játékaival a Nemzeti Színház színpadán. A közönség és a sajtó egyhangu elismeréssel nyilatkozott. Az akkori intendáns, *Podmaniczky* Frigyes báró és *Erkel* Sándor opera-igazgató a következő írott tanúságot tettek erről:

„A Nemzeti Színház igazgatósága bizonyítja, hogy Schunda V. J. úr, magy. kir. udv. és nemzeti színházi hangszerkészítő az általa föltalált *pedálczimbalmot* 1875-ik évi április hó 12-én Pintér testvérek együttes játéka mellett a Nemzeti Színház közönségének bemutatta s ezzel a közönség meglegedését nagy mértékben megnyerte. — *Erkel* Sándor s. k., operai művezető. Láttam báró *Podmaniczky* Frigyes s. k., intendáns.“

A „Fővárosi Lapok“, az 1875. évi április 14-iki számában a következőket írta:

„A Nemzeti Színházban alkalmunk volt Schunda V. József ur pedál-czimbalmát megismerni. Sajátlag hangszerek bemutatása legfőbb is hangversenyterembe és nem a színpadra való, de a tökéletesített czimbalom kedvéért a Nemzeti Színház is bátran tehetett kivételt. Tehetett pedig főleg azért, mert a magyar népzene egy oly speciális hangszeréről van szó, melynek általános zenei érvényesítése egyedül hazánkból indulhat ki. A szépszámu közönség szívesen fogadta és nemcsak a két czimbalomjátzó népzzenészt, hanem a hangszer tökéletesítőjét, Schunda urat is kitapsolta.“

A czimbalom a zenetudomány világában eddigelé nincs felvéve. A francia és német zenetudósok művei elősorolnak minden legkisebb primitív hangszert, csak erről nem tudnak semmit. Idejött idegenek megbámulták ugyan a magyar népzzenész e különös hangszerét, egy két

tenorista utirajzokban is dicsérte zengő és pengő hangját, sőt Erkel Ferencz nagy hatással alkalmazta a „Bánk-Bán“ egyik legkölteibb jelenetében; de a világ elé mindez nem hatott ki a czimbalom érvényesülésére. Oly szabálytalan hangszer is volt az, melylyel csak a magyar népzeneész foglalkozott. A bécsi világkiállításon volt az első alkalom, melyen a külföldiek, köztük nagyragu vendégek és professzionátus zenészek is jobban kezdtek érdeklődni ez originális hangszer iránt. Így került ez aztán a walesi herczeg udvarába, a belga királyi család nászünneperé pedig legutóbb Párisba.

A két példányban bemutatott hangszer *hangterjedelme jóval nagyobb*, mint az eddigié, beosztása rendezett, pedálja pedig lehetővé teszi, hogy a *hang ne zengjen még akkor is rajta, midőn már egy másik utána következett hang plasztikai kiválásának állja útját*. Pintér Pál és György népzeneészek, kik a bemutatott hangszereknél működtek, két ízben játszottak rajta. Először a „Hunyadi László“ hattyudalát adták elő, aztán egyveleget a „Tévedt nő“ dallamaiból, majd a zajos tapsokra Bihari egy régi lassuját s pár népdalt.

A bemutatás után tehát kilátásunk lehet rá, hogy e hangszer fel fogja kelteni a zenedék és zeneirók érdekeltségét is. Ennélfogva a bemutatást nemcsak sikerült ötletnek, hanem egyszersmind *zenészeti jelentőséggel* bíró ténynek tartjuk.

A czimbalom a Komlókertben.

1875.

A reformált pedál-czimbalomról, mint láttuk, a szaktekintélyek kimondták ítéletöket. Már most az az ötletem támadt, hogy bemutatom a Komlókert társaságának.

A Komlókert már régtől fogva találkozóhelye volt a fiatal íróvilágnak. Sokat fordult meg ott — különösen az 50-es évek végén — Liszt Ferencz is, aki szeretett találkozni olyan érdekes emberekkel, amilyenek Tóth Kálmán, Vajda János, Lisznyay Kálmán voltak. Liszt zenészek, írók, jóbarátok társaságában a Komlókertben sokáig elhallgatta Patikárus Ferkó magyar

nótáit és teleszívta lelkét azokkal a népdal-motivumokkal, amelyekből világhírű rapszódiait megalkotta.

1875-ben a reformált pedál-czimbalom lelkes hallgatói közt ott voltak: Vahot Imre, Csávolszky Lajos, Vadnay Károly, Tóth Kálmán, Balázs Sándor, id. Ábrányi Kornél, Csiky Gergely, Patay István és mások.

A hangszeren felváltva Pintér és Makai játszottak. Taps és éljenzés kísérte őket. A siker teljes volt. Mindenki méltányolta a magyar nemzeti hangszer jelentékeny ujjaalakítását, a sajtó pedig kiállította számára az egész világra szóló utlevelet. A czimbalom a magyar művészi zenének és a művészi nyelvnek egyik organuma lett.

Ezentul arra törekedtem, hogy minél több alkalmat nyujtsak azoknak, akik ez iránt a hangszer iránt érdeklődnek, hogy a czimbalomjátékot elsajátíthassák és hogy készen találjanak egy czimbalom-irodalmat. Eddig a naturalistáknak fogalmuk sem volt a rendszeres játékról. Már most programomhoz híven a már előbb kiadott Allaga-féle czimbalomiskolán kívül külön füzeteket is adtam ki: népdalokból, opera- és operette-részletekből s egyéb zeneművekből. Ezeket czimbalomra szintén Allaga Géza írta át. Ennek a hangszernek parlagi játékmódja ezek után egyre választékosabb lett és mind komolyabb színvonalra emelkedett.

A czimbalom a szegedi orsz. iparkiállításán.

1876.

A magyar Alföld előkelő metropolisa, Szeged városa, 1876-ban egyszerre három kulturális ünnepségre vállalkozott, mely a magyar szellemvilág három főtényezőjét vonta érdekkörébe. Az irodalmat, a magyar zenét és a magyar műipart. Az irodalom a Dugonics-szobor leleplezése, a művészet tényezői s képviselői a negyedik orsz. dal- és zeneünnepély, a hazai ipar munkásai és fellendítői pedig az országos ipar-

kiállítás idejében csoportosultak falai közé. Mind a három ünnepély a legfényesebb eredménynyel folyt le, tanúságot tévén a magyar nemzet kulturképességéről és érzékéről, másrészt a hazafias szellemű város páratlan vendégszeretetéről és bőkezűségéről.

Szeged városa küldöttséget menesztett Horváth Mihály 1849-iki kultuszminiszter, volt csanádi püspök, a nagy történetirő és Szeged orsz. képviselője vezetésével *Liszt* Ferenczhez, őt felkérendő, hogy az 1876-iki hármas ünnepséget tisztelje meg jelenlétével. A nagy mester — írja id. Ábrányi Kornél az emlékezéseiben — igen szívesen fogadta a küldöttséget. Nemcsak megjelenését ígérte meg, ha az ünnepségek nem esnek össze a bayreuthi Wagner-színház megnyitásával, hanem azt is, hogy az ünnepségek alatt játszani fog a Dugonics-szobor javára. Ez a jóformán biztosra vett ígéret nagymérvű érdekeltséget keltett, azonban meg nem valósult, mert a két ünnepség ideje csakugyan összeesett.

Az országos iparkiállítást az akkori kereskedelmi miniszter, báró Simonyi Lajos nyitotta meg. Én a kiállításra két rendkívül gondosan készített czimbalmot küldöttem, szép, erős és egyenletes hangukat. Meg volt rajtuk minden javítás, a kellő nyeregbeosztás, czélszerű hangtompító (pedál) és külső alakjuk is tetszetős volt. Ugyanezzel az alkalommal fa- és rézfúvó, valamint vonós és ütő-hangszereket is állítottam ki.

Mint a bécsi 1873-iki világkiállításakor, itt is gondoskodtam kiváló czimbalmosokról, annál is inkább, mert újra átalakított czimbalmaimat éppen itt mutattam be először szélesebb köröknek. A hirneves Pintér Pál és György czimbalmoztak. Kiállításomat a jury elsőrendű éremmel tüntette ki.

Itt említem meg, hogy egy évvel rá, 1877-ben, kizárólagosan szabadalmazott *nép-harmoniumaimra* fordítottam különösebb gondot. Gyáramban a kormány 400 darabot rendelt meg. A czimbalom-műiparágnak mind nagyobb fellendülése és

terjedése folytán azonban a nép-harmoniumok további kultiválásáról le kellett mondanom. 1880-ban feltalálója lettem a sajátlagos szerkezetű *arion-cziterának*. Ez a régibb cziterakénál jóval erősebb hanggal bír és további előnye, hogy az ugynevezett rezonancia-asztalkát egészen nélkülözni lehet. Erre is szabadalmat nyertem, s vele szélesebb exportot értem el, főleg Angliában és Amerikában. Manapság külföldön e reformált minta szerint készülnek nagy számban a cziterák.

A pedál-czimbalom első bemutatása a nemzeti kaszinóban.

1876.

1876-ban Festetich Tasziló gróf és Hamilton hercegnő esküvője alkalmával diszebéd volt a nemzeti kaszinóban, melyen többi között Andrássy Gyuláné grófné, Almásy Kálmán gróf és neje, Károlyi István és neje, Szapáry Elemér gróf, Batthyány Elemér gróf és még számos mágnás vett részt. Ez alkalommal Pintér Pál közkívánságra bemutatta az ujonnan feltalált pedál-czimbalmot nagy tetszés mellett az egybegyűlt fényes társaságnak.

A czimbalom a párisi 1878-ik évi világkiállításon.

Nem csekély feltűnést keltett a czimbalom a párisi 1878-iki világkiállításon. Ott először mutattam be a nagyvilágnak a pedálos czimbalmot. Egyéb nálam gyártott hangszerek mellett két szép kiállítású pedálos czimbalmot állítottam ki. Itt is Pintér testvérek játszottak. Mindennap muzsikáltak a magyar osztályban.

Valahányszor a czimbalom megszólalt, óriási tolongás támadt az újjáalakított hangszereim körül, és mivel kiállítási szekrényemen a játék idejét előzőleg jeleztem, már a kitűzött

idő előtt nagy tömeg hallgatóság gyűlt ott egybe. A világ minden tájékáról összesereglett közönség főképen azt óhajtotta hallani, hogy a különböző nemzetek dallamai miként hangzanak a czimbalmon.

Hires hazánkfia: Türr István tábornok fölhevítte az akkori francia köztársasági elnöknek, Mac-Mahonnak is a figyelmét erre a hangszerre és maga vezette oda. Pintér testvérek különféle darabokat adtak elő és oly nagy tetszést arattak, hogy az elnök azt az óhaját fejezte ki, hogy a Brazília császárnője tiszteletére a Tuileriákban rendezendő ünnepélyen szeretné a két hangszert és játszóikat bemutatni. Ezt természetesen készségesen felajánlottam. Pintér testvérek játéka a pedálos czimbalmonokon rendkívül nagy hatást keltett.

Liszt Ferencz buzdított leginkább arra, hogy ezen a kiállításon résztvegyek. Mint az akkori magyar kereskedelmi miniszterium által a zenészeti csoporthoz kinevezett juror személyesen fölkeresett és arra szólított föl, hogy küldjek ki Párisba czimbalmot is, játszót is, mert ő a nagy zenevilágnak a figyelmét rá akarja irányítani a tökéletesített magyar nemzeti hangszerre.

A nagy mester nem is mulasztott el egy alkalmat se, hogy a czimbalomra széles körből való ismerőseit ne figyelmeztesse. Sajnos, hogy Liszt nem vehetett részt óhajtása szerint a jurymunkákban, mert Rómába s Bayreuthba szóló meghívásai akadályozták. Erről különben a vezető köröket már előre értesítette, mert azokat a meghívásokat már bírálónak történt kinevezése előtt elfogadta. A kiállított hangszerek felől való véleményét azonban közölte a bizottsági tagokkal.

Liszt Ferencz elutazása után, a jury-ban nem volt képviselőnk, daczára annak, hogy Trefort minisztert jó előre arra kértem, hogy Párisban lakó hazánkfiát, Bertha Sándort, az ismert zeneköltőt és írókat nevezze ki Liszt helyettesévé. Nem értem célját; a kinevezés nem történt meg, hanem Kremser bécsi dirigenszt bízták meg a magyar osztályt illető bírálati teendőkkel.

Liszt távozása az osztrák kiállítóknak is kárukra volt, mert míg nyolcz francia kiállító a nagydíjat nyerte és a többi nagy részt az aranyérmet, a bécsi híres kiállítók, pl. Uhlmann, Ziegler, Lombök, akiknek készítményei jóval fölülmulták kvalitás tekintetében a francziákat — csak ezüst, vagy éppenséggel bronz-érmet kaptak. Így nem meglepő, hogy az én kiállított hangszereim is csak ezüst-érmet nyertek, ellenben Ő Felsége az arany koronás érdemkereszttel tüntetett ki. A pedálos czimbalom nagymérvű elterjedését külföldön mindenestre ennek a világkiállításnak köszönhetem.

A párisi kiállítás után *1879-ben* részem volt a *székesfehérvári orsz. iparkiállításban*. Itt pedál-czimbalmokat és egyéb hangszereket mutattam be és aranyérmet kaptam.

Az imént Liszt Ferenczről volt szó. Megjegyzem, hogy ugyanazon az évnek — 1878. év — elején január 25-én, Liszt Ferencz a budapesti lakásán estélyt adott Bodenstedt Frigyes német költő tiszteletére. Ott voltak: Haynald Lajos bibornokérsek, gróf Apponyi Albert, Hadik grófné, Mihalovich Ödön, Végh János nejével, Pulszky Polixéna, Bulyovszkyné, Harkányi Frigyes és mások. Ez alkalommal Pintér, a népszínház czimbalom-virtuoza játszott a czimbalmon. A társaság gyönyörűséggel hallgatta a magyar nótákat.

A czimbalom, Ő Felsége Ferencz József királyunk és bold. Erzsébet királynénk ezüstmennyegzőjén.

A felséges királyi pár ezüstmennyegzője alkalmával, 1879. április havában, Bécsben tartott fényes udvari ünnepélyek sorában a czimbalomnak is jelentékeny szerep jutott.

Ugyanis a bécsi udvari operaházban rendezett diszelőadáson, többek közt két magyar jelenet is színre került, és pedig egy jelenet a „Piros bugyelláris“ népszínműből s egy jelenet a Dopler „Ilka“ operájából, mindkettő czimbalomkiséret mellett.

Az első jelenetben *Blaha* Lujza lépett fel, gyönyörű magyar menyecskének öltözve, fején aranyos főkötővel, s az ő páratlan művészetével elénekelte a „Piros, piros, piros“ és a „Csingilingi csárdában“ című ismert népdalokat; a zenekart boldogult Erkel Elek, a Népszínház akkori karnagya vezényelte s mikor jelt adott a zene megkezdésére és Pintér Pál egy czimbalom-solo előjátékot adott elő, a Bécsben akkor még nem igen ismert magyar hangszer általános figyelmet és érdeklődést keltett a magas és legmagasabb vendégek körében, Blaháné éneke mellett pedig a hatás egyszerűen leirhatatlan volt.

Azután sorra jött egy jelenet Doppler, „Ilka“ operájának második felvonásából, amikor a színpadon, holdvilágos jelenet mellett, Pintér Pál egy erre az alkalomra irt solo darabot játszott a czimbalmon, a fényes közönség általános tetszése egész az elragadtatásig fokozódott.

A czimbalom Londonban.

1880.

A párisi 1878-iki világkiállítás után a pedál-czimbalom bejárta a külföldet. Németországban nemcsak magánosok kezdték játszani, hanem egyes (nem magyar) zenekarok is fölvtették. Számos példány került Görög és Spanyolországokba is.

Legnagyobb föltűnést azonban hangszerünk Londonban keltett. Itt egy vállalkozó szellemű hölgy, nagy ügyességet szerezvén magának rajta, 1880-ban először mutatta be a nagyközönségnek nyilvános hangversenyen. Ez a művésznő, *Schultz Courtne* asszony azóta minden koncertjén szerepeltette a magyar pedál-czimbalmot s előadásait a közönség kitüntető tetszéssel fogadta. Sikeres működéséről az ottani sajtó is elismerőleg nyilatkozik. Ime a londoni „*City Press*“ 1880. február hó 11-ik számában foglalt bírálat:

„Ő Fensége a walesi herczeg udvari művésze Schultz Court ur a „Neumayers-Halle“-ban hangversenyt rendezett. Az estélynek különös érdekességet adott a hangversenyző nejének előadása a magyar pedál-czimbalmon, a melyet nálunk ezuttal először mutattak be. Ezt a hangszert jelen tökéletességében szépnek és kellemesnek kell nyilvánítanunk ugy a szemre, mint a fülre nézve, főleg akkor, ha olyan ügyes játszónő kezeli, minő Schultz Courtné asszony. Az általános hatás igen kedvező volt; a legnagyobb tetszést a „Home Sweet Home“ ismert dalnak változatai aratták“.

A németül megjelenő „*Londoner Journal*“ ugyanez alkalmmal így nyilatkozik:

„A Schultz Court ur által nejének és több jeles művésztársának közreműködése mellett f. hó 9-én rendezett hangverseny számos és válogatott közönséget vonzott a Neumayer-féle koncert-terembe. A főérdekfőldés Schultz Courtné asszony körül összpontosult, ki a magyar pedál-czimbalom bevezetését a nehezen kielégíthető londoni zenei körökbe, magára vállalta. Előítéletek ellen küzdeni mindig kellemetlen dolog, és ezért örömmel konstatálhatjuk, hogy a művésznőnek teljesen sikerült nálunk a pedálczimbalomnak a modern szalonhangszerek sorában állandó helyet biztosítani. A hangszer Budapestről, Schunda V. J. ur gyárából való. Hatása, melyet a hallgatókra gyakorolt, mindjárt az első szám („Nemzeti dalok“) után akkora volt, hogy ráadást kértek stb.“

Ugyanez a művésznő májusban a *walesi herczeg* előtt játszott a pedál-czimbalmon, tanítványa pedig — éppen a londoni előkelő körökből — egyre több lett. *Viktória angol királynő* is meghívta magához. A czimbalomnak idegen földön azzal igyekeztem híveket szerezni, hogy a már kibővített és javított czimbalom-iskolámat kiadtam *francia és angol nyelven* is.

A pedál-czimbalom a török császár előtt.

Midőn 1881-ben Pintér Pál az ismert czimbalom-művész hangverseny-körutján Odessából Konstantinápolyba érkezett, Széchényi Ödön gróf basa közbenjárása folytán — akinél egy estély alkalmával is hangversenyezett — abban a magas kitüntetésben részesült, hogy a szultán és udvara előtt bemutathatta czimbalom-játékát és szép magyar hangszerünket.

Ő Felsége a szultán Pintér játékától és a czimbalom szép hangjától annyira el volt ragadtatva, hogy Széchényi gróffal a czimbalomhoz lépett, azt közelről tüzetesen megtekintette, annak játékmódja és a hangok beosztása iránt élénken érdeklődött. Végül teljes elismerését fejezte ki és Pintért gazdagon megajándékozta.

A czimbalom a trieszti kiállításon.

1882.

1882-ben osztrák és magyar kiállítás volt Triesztben. Ezen nemcsak mint kiállító vettem részt, hanem a kereskedelmi miniszter egyuttal csoportbiztossá és a hangszerosztály bírálójává nevezett ki. Azonfelül megbízást kaptam, hogy a magyar osztály számára egy jó cigányzenekart szerezzek és sikerült is megnyernem József főherceg zenekarát, mely éveken át a Margitszigeten játszott, Ráczi Jani és Sárközi Ferencz híres primásokkal, továbbá Makai Pál czimbalmossal kiegészítve. Nagy tetszés mellett muzsikáltak a kiállítás egész tartama alatt és a bíráló-bizottság arany éremmel tüntette ki őket. Itt is nagy számu egyéb hangszer-készítményeim mellett két pedálos czimbalmot állítottam ki. Makai Pál naponta kétszer játszott rajtuk. Tetszett, sőt feltűnést keltett a két pompás hangszer és Makai ügyes játéka.

A kiállítás alkalmából, főleg pedig a pólai nagy flotta-gyakorlat kedvéért Ő Felségeik, a trónörökös-pár és az uralkodó-háznak még több tagja Triesztben és Miramareban tartózkodtak és gyakran látogatták meg a magyar osztályt, ahol a magyar zenekart és a czimbalmot élvezettel hallgatták, aminek ismételtén kifejezést is adtak.

A zenekar egy miramarei udvari ebéden is játszott. Ugyanis a pólai manőver befejezése után Miramareban három udvari ebédet rendeztek; mivel Triesztben csak *egy* katonazenekar állomásozott, Görzből még egyet rendeltek oda, hogy felváltva játszanak az ebédeken. Mikor erről értesültem, mint csoportbiztos Hohenlohe herczeg főudvarmesterhez azt a kérést intéztem, hogy a kiállítás osztrák és magyar czimet viselvén, engedje meg, hogy egyik ebéd alatt a magyar népzenekar játszik. Ezt a kérelmet írásban is benyújtottam Polában, ahol Ő Felsége tartózkodott és nyomban azt a távirati értesítést vettem Rinaldini báró trieszti helytartó útján, hogy Ő Felsége kegyesen hozzájárult kérésemhez. Egyuttal azt az utasítást kaptam, hogy az időpont és műsor miatt Pápay kabinetirodai főnökhöz forduljak. A második udvari ebéd alatt a magyar népzenekar *egyedül* játszott. Ebéd után a fejedelmi hallgatók meglegedését közölte a főudvarmester a zenészekkel, egyuttal megjutalmazta őket játéukért.

A czimbalom, Károly Lajos főherczeg családja előtt, Meránban.

Amidőn Pintér Pál, 1884. évben, külföldi hangverseny-körútja alkalmával Meránban időzött, az ottani Cursalonban jelen volt Károly Lajos főherczeg és neje Mária Terézia főherczegnő is, s a czimbalom-előadás által annyira el voltak ragadtatva, hogy meghívták Pintér a főherczegi palotába, ahol aztán Pintér, az egész főherczegi család — köztük a mostani trónörökös, Ferencz Ferdinánd főherczeg — előtt, többek közt

eljátszotta a cimbalmon a „Lehullott a rezgő nyárfa ezüstszinü levele“ kezdetű népdalt, amely a főherczegnek annyira megtetszett, hogy Pintérhez lépve, megkérdezte a dal címét és szerzője nevét, — s amikor megtudta, hogy ez a dal, dicsőült emlékű Erzsébet királynénknak kedvencz nótája volt, ezt rögtön elmondta családjának, a dalt pedig még egyszer eljátszotta.

Pintérnek mesteri játéka s a cimbalom gyönyörű szép hangja rendkívül megnyerte a főherczegi család tetszését, — ismételten kifejezést adtak teljes elismerésüknek, Pintért pedig gazdagon megjutalmazták.

Az ezredik cimbalom.

1884.

1884. márczius 14-én mutattam be az 1000-ik cimbalmot egy ebből az alkalomból rendezett ünnepély és hangverseny keretében a Vigadóban. Az ünnepséget *Liszt* Ferencz is megtisztelte jelenlétével. Kivüle még ott voltak: Zichy Jenő gróf, Erkel Ferencz és Sándor, id. Ábrányi Kornél, Végh Artur, Schnierer Gyula, Gömöröy Oszkár miniszteri tanácsosok, Herrich Károly oszt. tanácsos, Gerlóczy Károly polgármester, Nikolics Sándor és más kitünőségek.

Ez a nagy gonddal előállított díszpéldányu cimbalom, mely ma is Irma leányom, férj. Egan Edéné birtokában van, fokozott javításokkal és tökéletesítéssel készült, jobb hang- és nyeregbeosztással, egyenletes, szép timbre-rel és az ujólag még inkább a czélnek megfelelővé tett pedállal. E hangszerem dicséretben és elismerésben részesült.

Az Allaga Géza által rendezett hangversenyen a cimbalom mint szóló hangszer, továbbá kettősben, hármásban és vonóshangszerekkel együtt is szerepelt s mindenképpen bevált. Közreműködtek: Hirsch Emma, Völgyi Kornélia, Schunda Irma, Wieser Kálmánné, Odry Lehel, Kaszner Károly, Wieser Kálmán

és az Operaház több zenésze. Valamennyi előadott számot a hallgatóság nagy tetszéssel fogadta.

Liszt Ferencz volt az első, aki engem, a hangszer készítőjét, valamint az összes közreműködőket dicséretével elárasztotta.

A fényesen sikerült hangverseny után lakoma következett, melyen Zichy Jenő gróf felköszöntötte a pedál-czimbalom feltalálóját, éltette a többi közreműködőt is és azt az óhajtást fejezte ki, hogy vajha mielőbb a 10.000-ik czimbalom ünnepélyét is megérjük!

Hogy mily nagy mértékben érdeklődött Liszt Ferencz ez iránt, a nemzeti hangszerünk iránt, bizonyítják sajátkezü levelei, melyeket az 1000-ik czimbalom jubileuma alkalmával hozzám intézett és amelyeknek másolatai itt következnek:

Sehr geehrte Herr Schunda,
Haben Sie die Güte,
mir noch ein paar Einladungs-
karten zu Ihren so interessanten
Cymballen-^{Produktion} zu schicken. ergebenst
mit

Igen tisztelt Schunda Úr!

Legyen szives az Ön érdekes czimbalom előadásához még egy-
 néhány meghívót nekem elküldeni.

Tisztelettel

Liszt.

Ich geechete Allen Schunda,

Sie haben das Verdienst
das Cymbalom aufrecht
zu halten Ihre heutige
Festivität der 1000ten
Exemplar ihrer Verfertigung
von Cymbalom zeigt dafür
Allagais Methode ist
lob zu preisen, und merke
Bedanken wird, bei der

Igen tisztelt Schunda Úr!

A czimbalom fentartása az Ön érdeme, melyet a 1000-ik czimbalom elkészítésének mai ünnepélye bizonyít.

Allaga czimbalom-iskolája dicséretre méltó, mely arra van hivatva, hogy általa a jelenlegi haladó kultúra mellett bel- és külföldön úgy a magyar dal, mint a czimbalom kiváló szerepet fog játszani, mivel mint jellemző

jetzigen, eifrigen
 Kultur in Inn- und Ausland
 der ungarischen Weisen,
 da Cymbalum seine hervorragende
 Rolle spielen, welches diesen
 Inn- und ausländischen Compositoren
 beson. ^{beson. sehr} ~~fröhlich~~ ^{charakteristisches} als ^{national-ungarisches}
 Instrument ^{freudigkeit} ergeben ist

Frucht

14ter März, 84.

Budapest

Für die Production heute Abend,
 bittet noch, um 2 Einladungskarten

magyar nemzeti hangszer a bel- és külföldi zeneszerzőknek különösen
 megfelel.

1884. márczius 14-ikén
 Budapest

Barátságos tisztelettel
 Liszt.

A ma esti előadásra kérek még 2 meghívót.

A pedál-czimbalom Rubinstein 25 éves művész-jubileumán.

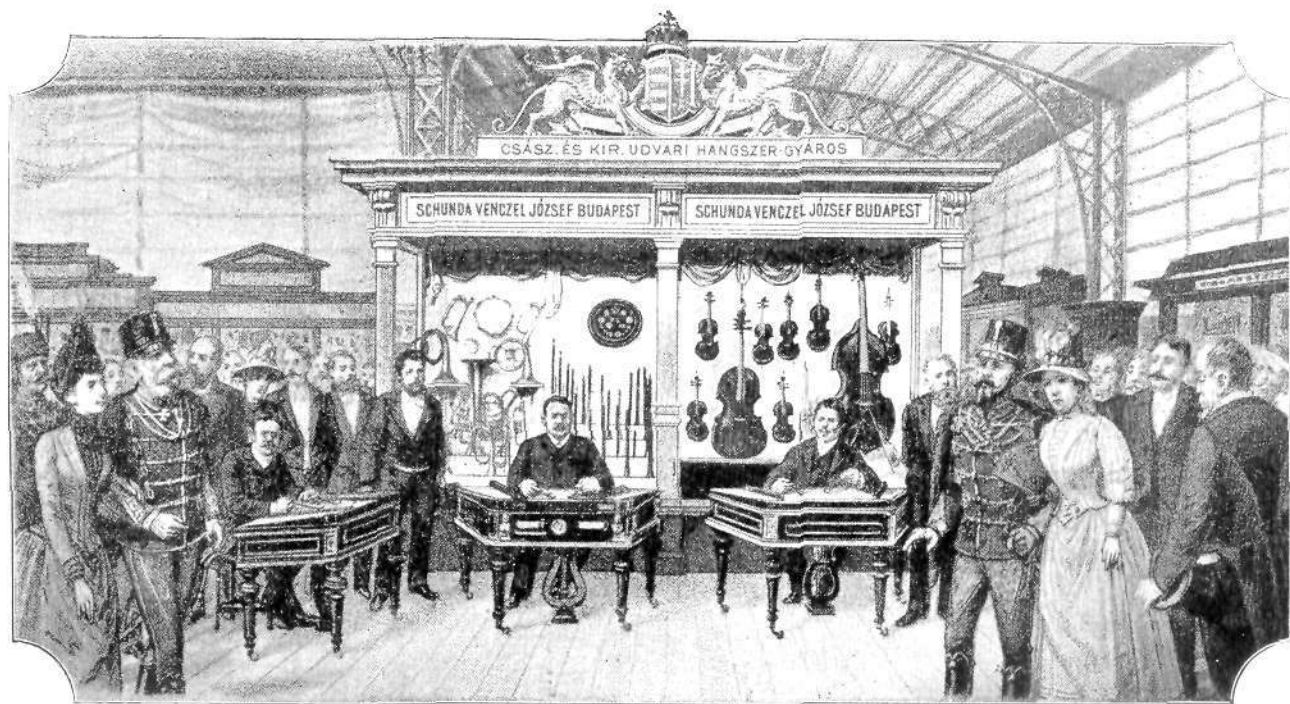
1884.

Szent-Pétervárott, az Európa Grand Hotelben 1884-ben ünnepelték Rubinstein 25 éves művész-jubileumát, udvari méltóságok, nagy művészek és előkelőségek jelenlétében, melyen a jubiléus külön óhajására Pintér Pál, az ott általános kedvelt czimbalom-művész is résztvett. Miután *Auer*, a híres magyar hegedű-művész, a csári udvar hangversenymestere czimbalom-kisérettel egynehány magyar dalt előadott, Rubinstein külön kívánságára Pintér több ősrégi magyar dalt, Bihari, Csermák, Lavotta, Rózsavölgyi-től játszott a pedál-czimbalmon; ezek hallatára Rubinstein annyira el volt ragadtatva, hogy Pintért megölelte, megcsókolta s szép czimbalom-játékáról és a hangszer hangjáról a legnagyobb elismeréssel nyilatkozott.

A czimbalom a budapesti 1885-ik évi országos kiállításon.

Ez a kiállítás, mely az egész magyar iparnak nagyban javára és hasznára szolgált, jelentős volt a czimbalomra nézve is.

Itt legjobb alkalmá nyílt a művelt világ minden nemzetbeli s minden rangu zeneértő látogatónak megismerkedni a már teljesen újjáalakított pedálos czimbalmom sajátágaival és életrevalóságával, ugyszintén a fejlődésnek indult zeneirodalomával is; úgy a nagyközönség, mint a zenei szakértők egy véleményen voltak és elismerték, hogy a hangszer immár méltó a művészeti világpolgári jogra. Legjobban bizonyítja ezt az az öröndetes tény, hogy a czimbalom ma már nemcsak hazánkban s Európában, hanem a világ majd-

Fejedelmi vendégek hallgatják 1885-ben a Schunda féle pedál-czimbalmokon való játékot.

nem minden részében el van terjedve, hol egyuttal a magyar hangszeripar virágzását és versenyképességét hirdeti.

Fölismerve az alkalom nevezetességét, jó előre gondoskodtam, hogy a nálam készült fa- és rézfuvó és vonós-hangszerek mellett több pedálos czimbalmot is állítsak ki. Az általam szerződtetett Pintér Pál, György és József czimbalmos testvérek műsorára is ügyeltem, hogy mentől választékosabb legyen. E végből megnyertem Ellenbogen Adolfot, a Nemzeti Színház zenekarának igazgatóját, aki specialista a naturalista zenészek betanításában és a zeneművek megválasztásában.

Miután erre a kiállításra is csoportbiztossá nevezett ki a kereskedelmi miniszter, első feladatomból azt tekintettem, hogy minél több kiállítót vonjak be a tárlatba.

A mi szakmánk szépen is volt képviselve. Én magam 100-nál több különféle hangszert és 6 pedálos czimbalmot állítottam ki, amelyekben meghatározott időben naponként játszottak a Pintér testvérek s zamatot játékuikkal a mindig tömegesen összegyűlt hallgatóságnak nagy gyönyörűséget szereztek.

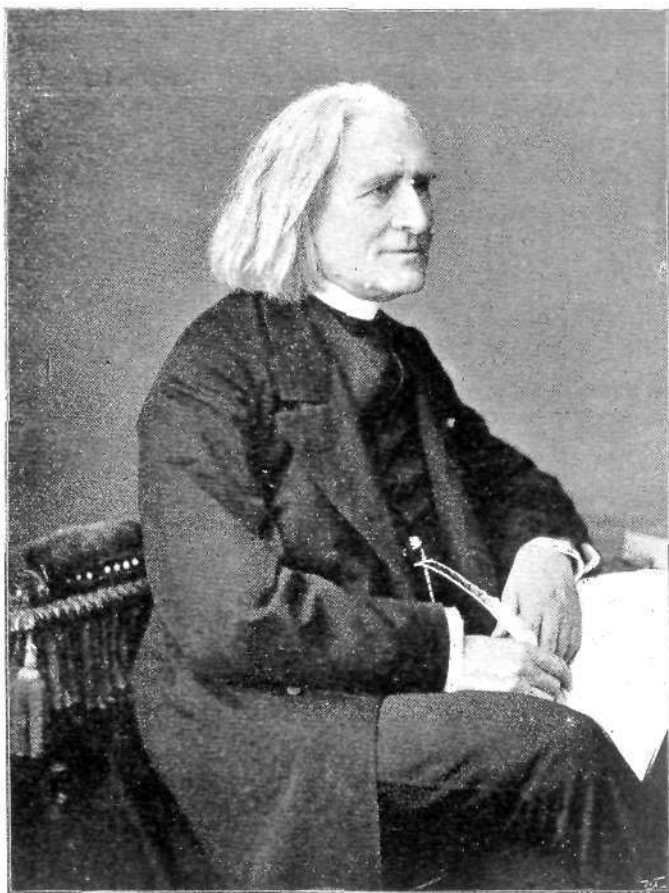
Ő Felségeik *a király és a királyasszony*, továbbá *Rudolf* trónörökös, a kiállítás védnöke és neje *Stefánia* kir. hercegnő, valamint vendégük: *Vilmos* porosz herceg, a mostani német császár, továbbá Ő Felségének testvére: *Károly Lajos* kir. herceg nejével és gyermekeivel, valamint *József* kir. herceg és családja és sok főrangú előkelőség ismételtelen megjelentek a czimbalom-előadásokon és engem több ízben elismerő nyilatkozatokkal tüntettek ki. A tuloldali kép a királyi család látogatásának jelenetét mutatja.

Mikor *Rudolf* trónörökös a vendégének, *Vilmos* hercegnek, Németország jelenlegi császárájának rendkívüli érdeklődését a czimbalom iránt észrevette, szárnysegéde útján fölhívott, hogy egy a budai várpalotában, legszűkebb családi körben tartandó estélyre küldjek föl egy pedálos czimbalmot egy lelkesen játszó czimbalmossal együtt. A hírneves *Pintér József* czimbalmost küldtem el, aki órákon keresztül mulattatta a fényes társaságot törülmetszett magyar nótákkal.

A kétezredik pedál-czimbalom.

1888.

Mielőtt gyáramban elkészült a kétezredik pedálczimbalom, ezt a jubileumot megelőzte 1886. márcziusban egy

reám nézve emlékezetes mozzanat. Liszt Ferencz elküldte nekem nagyalakú, talán leghivebb fényképét, mely általam kegyelettel őrzött képére sajátkezűleg a következő sorokat írta:

Herrn W. J. Schunda,
mit aufrichtigem Lob seiner
von ihm erfundenen und verbesserten
Pedal-Cimbals, welche allgemeine
Verbreitung verdienen.

Marg.
84-Budapest.

Liszt

Schunda V. József úrnak.

Öszinte elismerésem jeléül, az általa feltalált és tökéletesbitett pedál-czimbalmokért, melyek általános elterjedést érdemelnek.

Budapesten, 1886. márczius hó.

Liszt Ferencz.

Liszt azután elutazott Budapestről és nem tért többé vissza, mert még ugyanabban az évben az egész művelt világ fájdalmára meghalt Bayreuthban.

A kétezredik pedál-czimbalomnak elkészültét már nem érte meg. Ezt a jubiláris czimbalmot 1888. márczius 12-én mutattam be a VI—VII. ker. kör disztermében ünnepi hangversenyen. Évek hosszú sora kellett ahhoz, míg az első ezer czimbalom együtt volt és ime rövid négy év alatt sikerült eljutni a kétezredikhez.

Az ünnepséget, amelyen résztvettek Matlekovits Sándor államtitkár, Schnierer Gyula min. tanácsos, Erkel Sándor, dr. Török Aurél és más előkelőségek, Allaga Géza „Magyar Szerenád“-ja nyitotta meg, czimbalomra és vonós-hangszerekre négy tételben. Ebben Waldmann, Keller, Horváth, Ker-

ner, *Willmouth* és *Tintner* operaházi tagok is közreműködtek.

Id. *Ábrányi* Kornél felolvasást tartott a pedál-czimbalomról. Egyebek közt a következőket mondta a hangszer föltalálójáról, *Schunda V. József*ről:

„Hosszu évek során át folytatott műipari működésének legkimagaslóbb részét épp az képezi, mely az ünnepélyre alkalmat nyújtott, t. i. hogy immár bemutathatja a hazai közönségnek a gyárából kikerült kétezredik czimbalmot, oly tökéletesített alakban, mely méltó a művelt világ művészi köreinek figyelmére és méltánylására. A párisi s bécsi világkiállításokon az ő tökéletesített s hangfogóval ellátott czimbalmi már oly széles érdekeltséget keltettek, hogy az csak újabb s fokozottabb ösztönül szolgálhatott e kizárólagos magyar hangszernek s műipari ágának még tovább fejlesztésére. Midőn pedig az 1885. általános orsz. magyar iparkiállításán alkalma nyílt a művelt világ minden nemzetbeli s minden rangu látogatóinak megismerkedni az ő pedál-czimbalmainak figyelmet lekötő sajátásaival és életrevalóságával: úgy a közönség, mint a zenei szakköröknek csak egy véleménye alakult, az, hogy e hangszer immár méltó a művészeti világpolgárjogra. S bizonyítja ezt amaz öröndetes tény is, hogy a czimbalom ma már nemcsak hazánkban s Európában, hanem a világ mind az öt részében el van terjedve, hol a magyar műipar virágzását hirdeti.

A másik, nemkülönben fontos s kiható érdeme az, hogy a czimbalom művészi kezelését és elsajátítását rendszeresen kidolgozott elméleti s gyakorlati iskola kiadásával lehetővé tette, mely iskola meg bővített s javított kiadását hazánk nagy fiának *Liszt Ferencz*nek ajánlotta, ki e hangszer és annak tökéletesítője iránt egész életében kiváló elismeréssel és érdeklődéssel viseltetett s minden alkalmat megragadott, hogy annak jelentőségét és jogosultságát — főleg magyar szempontból — érvényesítse. Méltó elismeréssel kell e helyen megemlékezni kiváló képzettségű zeneművészünkről: *Allaga Gézáról* is, ki

nemcsak a czimbalom-iskola említett 2-ik tökéletesített kiadását rendezte sajtó alá: hanem kezében mintegy összpontosítva e hangszer művészi oktatását, úgy számos kiváló tanítványt, képezett e hangszeren mint alapját tévé le a czimbalom-irodalom megteremtésének, mely ma már szintén tekintélyes és lendületes elterjedésnek örvend.

A czimbalomnak, mint mindennek a világon, a barátok s lelkesülők mellett megvannak még manapság is ellenlábasai s kevésbbé méltánylói. Legelső sorban áll vele szemközt a hatalmas befolyásu s világelterjedésű zongora. S ennek természetes magyarázatát találjuk ama történelmi fejlődésben, mely e két hangszer közt észlelhető. A czimbalom volt szülőanyja a zongorának, mely még ma is büszkén és kicsinylőleg tekint alá egykori szerény ősére: mert míg emez több századon át elhagyatva s feledésbe sülyesztve vegetált: addig a zongora a legmagasabb színvonalára emelkedett úgy a tökélynek, mint a tekintélynek. A világot meghódított dédunoka, mjt sem akart többé tudni az ismeretlen homályba burkolt ősapáról. De midőn a czimbalom, a magyar nép zenei költészetével s dalvilágával szövetkezve, lassanként kezdte magára vonni az életrevaló specialitásokra irányuló közfigyelmet, s kibontakozva primitív pillgubójából immár manapság, mint ragyogó szinpom-pájú szárnyakkal röpkedő pillangó mutathatja be magát: a hangszerek hatalmas potentátja sem ignorálhatja többé tökéletesen, mert immár megjelen mellette a császárok, királyok s a legmagasabb körök termeiben s ha mással nem is, de különleges hatásaival versenyre kel vele.

A zenészeti szakkörök s főleg a minden nemzetbeli zeneköltők már ugys fölismerték életrevalóságát ama hangszer-csoportban, mely a mai nagy zenekarokat képviseli. Mióta koszorus zeneköltőnk *Erkel Ferencz* „Bánkban“ dalművében megadta neki az operai hangszerelésben is a méltó s nagy hatásu polgári jogot, már csak rövid idő kérdése, hogy helyet foglaljon minden zenekarban több oly hangszer mellett, melyek akár hangszinezet, akár érzelemfestés tekintetében legkevésbbé

sem állanak felette. Midőn a Nemzeti színházban előadott népszinművek, a magyar dalok ünnepelt csalógiánya: *Blaha Lujza* páratlan éneke folytán osztatlan nemzeti elismerésben részesültek, az ő dalai kíséretéhez leginkább a czimbalom adja azóta a szellemének megfelelő valódi hátteret, mely hogy ma már elválaszthatlan a magyar népszinműtől: az Erkel Ferencz fiának, *Erkel Gyulának* érdeme, ki mint *első honosította azt meg a népszinműi zenekarban*. Van okunk arra a reményre, hogy be fog következni az az idő, midőn a czimbalom minden zenekarban elfoglalandja megillető helyét.

Ábrányi felolvasása roppant hatást keltett. Ugyanezen a hangversenyen mint czimbalom-játszók: Schunda Irma, Völgyi Kornélia, Fischl Mária és Kaszner Károly is szerepeltek. A kétezredik czimbalom különben *gróf Boltza Pálné szül. Vigyázó grófnő* tulajdonába került.

Ugyanennek az évnek, 1888-nak a végén, résztvettem *Erkel Ferencz* ötven éves művészjubiläumának előkészítésében. A budapesti hangszergyárosok elnöklésemmel értekezletet tartottak és indítványomra elhatározták, hogy a december 16-iki ünnepségen Erkelnek értékes ezüst emléket nyújtunk át. Ez egy allegorikus alak volt, a zene istennőjét ábrázolva.

A háromezredik pedál-czimbalom.

1891.

A háromezredik pedál-czimbalmot 1891. márczius 11-én mutattam be a nyilvánosság előtt ugyancsak a VI—VII. ker. kör disztermében.

A kétezredik és háromezredik czimbalom két jubileuma között 1889-ben a király Ő felsége a *Ferencz József-rend lovagkeresztjével* tüntetett ki. A rákövetkező évből, 1890-ből pedig származik egy nagybecsű emlékem, *Erkel Ferencz* arczképe, a mesternek következő megtisztelő soraival:

Schunda József Wenzel úrnak
a magyar zenei és püspöki
a pesti zenei és püspöki
típusokkal és más emlékek

Pest febr. 24. 1870.

Erkel Ferenc

A háromezredik pedál-czimbalom bemutató estélyén újra hallotta az egybegyűlt diszes közönség Allaga Géza „Magyar szerenád”-ját czimbalomra és vonós hangszerekre. Schunda Irma játszotta a háromezredik czimbalmon Beethoven cisz-moll szonátájának adagioját és Allaga egy etudejét, Odry Lehel és Müller Irma operaházi tagok énekeltek, Kaszner K. magyar népdalokat adott elő czimbalmon, Kun László orsz. m. kir. zeneakadémiai növendék, (később a czimbalomjáték nagymestere és tanára ugyanennél az intézetnél) Allaga briliáns koncert-etudejét mutatta be, Allaga, Kaszner és Kun három czimbalmon előadták Allaga „Pizzicato- és glissando-etude”-jét verők nélkül, valamint szerb dalait.

A hangversenyt lakoma követte, amelyen ott voltak Erkel Ferencz és Sándor, Schnierer Gyula min. tanácsos, Bartay Ede, Nikolics Sándor, id. Ábrányi Kornél, Odry Lehel, Allaga Géza, Mészáros Imre és mások. A pedál-czimbalom fölhalálóját Schnierer min. tanácsos köszöntette föl, míg id. Ábrányi Kornél felköszöntötte Erkel Ferenczet.

A háromezredik pedál-czimbalmot *Thurn-Taxis herczeg* vette meg és annak regensburgi kastélyában van.

A czimbalom az orsz. daláregyesület 25 éves jubileumán.

1892.

Az országos magyar daláregyesület a negyedszázados fönállásának emlékére 1892. augusztus hóban ünnepséget rendezett. Augusztus 19-ikén Budapesten a Vigadó nagytermében diszhangverseny volt, melyen előadták *Erkel Ferencznek* Petőfi „Elvonnélek én, csak adnának” kezdetű költeményére irt férfikarát. A nagy mester *mint kötelező kíséretet nyolcz czimbalmot kívánt.* A Schunda-féle pedál-czimbalmokon Allaga Géza, Kún László, Kaszner Adél, Kaszner Károly, Dulcz Irma, dr. Krudy Andor, Lányi Géza és Pintér Pál játszottak.

A zeneköltő ezt az ünnepséget csak egy évvel élte túl; 1893-ban meghalt. Az emlékének tartozó kegyeletet úgy véltem leróni, hogy kiadtam id. Ábrányi Kornélnak „*Erkel Ferencz élete és működése*” című terjedelmes művét. Ez a munka több mint egyszerű életrajz, — egy darab kulturtörténet, a tizenkilencedik századbeli Magyarország közéleti és művészi krónikájához egy nevezetes adalék.

E helyen szeretnék kitérni kiadói törekvéseimre. Id. Ábrányi Kornél, Allaga Géza, Bátor Szidor, Káldy Gyula, Kern Aurél, Konti József, Kún László, Lányi Ernő, Siposs Antal, Szabados Béla, Tarnay Alajos, Zimay László és mások zeneművei kiadásomban láttak napvilágot. E mellett a nagyközönség keresletének tekintetbevételével, a közkedveltség színvonalára emelkedett színpadi termékek s a népzene-sz-dalszerzők nótáit is fölvettem kiadványaim közé, nevezetesen a Dankó Pista és Lányi Géza szerzeményeit.

Mindezzel párhuzamosan a paedagogiai igényeknek is igyekeztem eleget tenni. Kiadtam Zimay Lászlónak „*Elemi és technikai gyakorlatok*” című hatfüzetes zongora-iskoláját, mely az alsó és felső zongoraosztályok gyakorlati használatára van szánva s a melyet tananyagul elfogadtak az orsz. m. kir. zeneakadémiában, a Nemzeti zenedében, a Magyar zeneiskolában, a zenekedvelők intézetében stb. További paedagogiai kiadványaim: „*Szárnykürt-iskola*” (Trombita, Piston, B- vagy C-ben), írta Böhme Vilmos magy. kir. orsz. zeneakadémiai tanár, magyar és német nyelven 2 füzetben; — „*Gordonka-iskola*”, írta Szuk Lipót nemzeti zenedei tanár, az egyedüli magyar nyelven megjelent gordonka-iskola; — „*Klarinét-iskola*” írta Hiekisch Henrik nemzeti zenedei tanár, magyar és német nyelven; ez a m. kir. zeneakadémiában, valamint a nemzeti zenedében tananyagul van elfogadva. A czimbalom-kiadványokról külön fejezetben fogok említést tenni.

A czimbalom Bayreuthban.

1892.

Kún László, akinek a hire 1892-ben mint czimbalom-művészé már bejárta az országot, éppen vidéki köruton volt, amikor Bayreuthból táviratot kapott. Takáts Mihály, az opera kitűnő baritonistája, telegrafált neki, hogy kéretik Bayreuthba és hozzon magával egy czimbalmot. Kún a megtisztelő felhívásnak engedett és elutazott a wagneri ünnepi színjátékok városába.

Ott a *Wahnfried-villában* Wagner Cozima asszonynak és Wagner Siegfriednek vendégeiként a művelt nyugat legelőkelőbb zenész-társasága volt együtt. Kún László odaült a Schunda-féle pedál-czimbalom mellé. Körülötte lesték a játékát Levi Herman, Mottl Felix és egyéb világhírű dirigensek, hallgatta Humperdinck, aki ugyanakkor mutatta be először kéziratból a „Jancsi és Juliská“-t, továbbá Nordica asszony és az énekesnők, énekesek színejava. Ámulattal hallgatta e társaság a magyar nótát. Kún László czimbalmon kísérté Takáts Mihály énekét, azután pedig játszott népdalokat saját átíratában.

Wagner Cozima szinte lázas lelkesültséggel magasztalta a czimbalomjátékot és emlékeztette a zseniális előadót arra, hogy édesatyja, Liszt Ferencz révén benne is magyar vér van. Vendégei is alig tudtak betelni a magyar zenével; mindenkinek eszébe jutott, amit *Wagner Rikhard 1863-ban írt a „Zenészeti Lapok“-hoz*, megemlékezvén budapesti első tartózkodásáról: „Mennyi fizikai és harmoniai gazdagság rejlik a magyar népdalokban — mint elzárt aknában, — az újabb olasz és más nemzetbeli operazene nagy szegénységével szemben!“ Amint Kún László játékában kidomborodott a magyar dal különleges melodiája és ritmusa, mindenkinek, aki ott volt a Wahnfried-villában, igazolnia kellett *Wagner*

Rikhárdnak azt a nyilatkozatát, amelyet ugyancsak az 1863-iki levélben tett, hogy: „Épp a magyar népzene fizikai és harmoniai sajátágaiba való mély behatolás szolgáltat feltűnően természetes bizonyítékot arra, hogy a műzenében használatos fizikai képletek és harmonizálások valóban helyesek; csak elméleti czopfok mondják azokat érthetetleneknek és meg nem engedhetőeknek“.

Kún László játszott az orsz. m. kir. zeneakadémiában is, amikor Wagner Siegfried először ellátogatott Budapestre, játszott két országos köruton, a kolozsvári, nagyvárad stb színházak színpadán a fölvonások között, bemutatva mindenütt a tökéletesített czimbalomnak ujjászületett művészetét.

A czimbalom a temesvári kiállításon és a bécsi színművészeti zenekiállításon.

1892.

1892-ben a *Temesvári ipar- és gazdasági kiállításban* volt részem. Versenyen kívül maradtam, mert a hangszer-csoport jury-jének az elnöki tisztét viseltem. Ezt az érdekes és a délmagyarországi részekre kiható eredményű kiállítást gróf Szápáry Gyula miniszterelnök kíséretében a király is megtisztelte látogatásával. Az én csoportomat is megtekintette nálam behatóan kérdezősködött gyáram, termelésem s a hazai hangszeripar viszonyai felől. Érdeklődéssel hallgatott meg egy magyar dalt, melyet Kaszner Károly és Adél, az ismert czimbalom-művész testvérpár két — általam kiállított — czimbalmon adtak elő.

„Nagyon szép hangjuk van — mondta Ő Felsege — s önnek sok érdeme van e specziális magyar hangszer tökéletesítése és népszerűsítése körül“.

Arra a kérdésre, hogy nehéz-e rajta játszani, azt feleltem, hogy az újabb reformált beosztás szerint, a játék lénye-

gesen meg van könnyítve. Midőn pedig arról értesült, hogy a külföldön főleg Anglia e hazai műipar nevezetes piacza, Ő Felsége megjegyezte: „Na, ennek nagyon örülök“.

Összesen száztizenegy különféle hangszerem volt ott kiállítva. Köztük Ő Felségének feltűnt a pedál-czimbalmok két diszpéldánya mellett egy elefántcsontból készült fuvola ezüst billentyűkkel és arany ékitményekkel. Ő Felsége kezébe vette és hosszan nézte.

Az 1892-ik évben Bécsben rendezett *zene- és színművészeti kiállítás* alkalmával több más hangszeren kívül két pedál-czimbalmot mutattam be; Makay Pál ismert czimbalmos naponta játszott rajtuk. Nagy feltűnést keltett itt is Kaszner Adél és Károly művészpárnak kiváló szép összjátéka a két kiállított pedálczimbalmon, miáltal e magyar nemzeti hangszerünk szép hangja teljesen érvényre jutott.

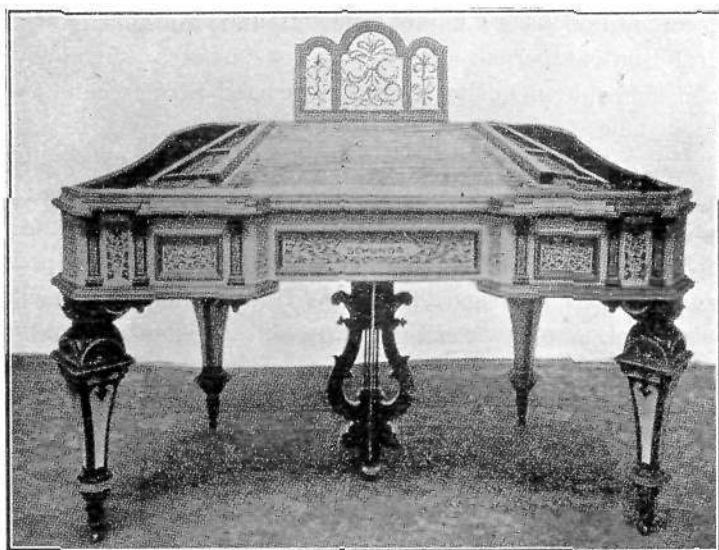
A művészek még azon megtiszteltetésben is részesültek, hogy kitűnő játéukat Ő Felsége a görög királynénak is bemutatthatták. Ő Felsége látható kedvteléssel hallgatta a művészi játékot, azután közelebbről megtekintette a pedál-czimbalmot és legmagasabb elismerésének kifejezése mellett távozott el. A magyar műipar termékei itt is becsületet vallottak és a jury engem *aranyéremmel* jutalmazott.

A következő évek sorra meghozták a *négyezredik, öt-ezredik és hatezredik pedál-czimbalom* jubileumát. A 4000-ik egy barna czimbalom új szerkezetű pedállal és új találmányu redőnnyel (rollaux-val); az 5000-ik fekete színű kivitelben készült, szintén új szerkezetű pedállal és ékitményekkel; a 6000-ik pedig mahagoni fából készült, elefántcsont- és auron-réz-diszítésekkel és faragványokkal. Mind a hármat bemutattam a millenniumi kiállításon (amelyről a következő fejezet szól); a 6000-iket 1901. évben Budapesten tartott iparművészeti kiállításon is kiállítottam, e hangszer *Návay* csanád-megyei földbirtokos tulajdonába ment át.

A cimbalom az ezredéves orsz. kiállításon.

1896.

A magyar állam ezredéves fennállási ünnepségére 1896-ban rendezett országos kiállításon az előadó művészet (szin- és zeneművészet) is előkelő helyet foglalt el. E szakosztály sokoldalú munkakörében résztvettem mint rendező csoportbiztos, mint a szakjury alelnöke s mint versenyen kívül álló kiállító.

A 7000-ik cimbalom.

Gyáram a hangszeripar minden válfajának a színe-javát állította ki, többek közt a gyáramból az ideig kikerült *7000-ik cimbalmot* is, melylyel úgy a technikai kiállítás, mint hangtömörség tekintetében, azt hiszem a hazai műiparának immár elvitázhatatlanul magas színvonalát sikerült beigazolnom; e hang-

szert *Dino Jonescu* román származásu orosz czimbalom-művész vette meg. Különben egyéb hangszerek mellett hat czimbalmot állítottam ki. A Pintér testvérek mindennap meghatározott időben játszottak hangszereimen és kényes izlésű zenészek is gyönyörűséggel hallgatták.

Mikor Ő Felsége az ezredéves kiállítás hangszercsoportját meglátogatta, mint csoportbiztos abba a szerencsébe részesültem, hogy Ő Felségének mint egyik vezetője mindenre nézve tájékoztató felvilágosításokkal szolgálhattam. Tárlatomat megnézték *József* kir. herczeg és családja, *Frigyes* kir. herczeg és *Izabella* kir. herczegnő, ki éppen úgy mint egyik leánya a hangszer művelői közé tartozik.

A kiállítási nagy jury a versenyen kívül szerepeit kiállítókat érdemsorozattal nem tüntethetvén ki, a kiállítás intézőbizottságának ajánlatára a kereskedelmi miniszter az állami *arany éremmel* jutalmazott.

A kiállítás hivatalos katalógusában (szerkesztő Mudrony Soma, Ráth Károly, Micseh Endre) a hangszer-iparról én értekeztem. Itt hangsúlyoztam, hogy a czimbalom-ipar annyira fellendült, hogy már nemcsak nagymérvű kivitele van, hanem egész külön zeneirodalommal is rendelkezünk. E hangszergyártással hazánkban 1896-ban már több mint 40 önálló iparos körülbelül 200 segéddel foglalkozott. Tehát elmondható, hogy czégem a czimbalom reformjával egészen új iparágat teremtett, melynek mindnagyobb felvirágzását biztosra vehetjük, mert van okunk ama reményre, hogy be fog következni az idő, midőn a czimbalom minden zenekarban elfoglalja a megillető helyét és minden családnál kedvelt hangszerré válik.

A kiállítás alkalmával a magyarországi orgonagyárosok Budapesten kongresszust tartottak, amelynek elnökévé engem választottak meg. Én diszelnöknek és védnöknek Bogisich Mihály cz. püspököt ajánlottam, aki azután vezette is a kongresszus tanácskozásait. Mindenkép nevezetes mozzanat volt

ez az esztendő a magyar hangszeriparra nézve: maguknak az iparosoknak tanulságos, a közönség szempontjából pedig tájékoztató és bizalmat keltő.

A czimbalom a budai kir. várakban.

1897.

Az 1897-iki év szeptember 20-ikán *Vilmos német császár* látogatásakor a budai kir. várakban udvari fogadás volt. A zenei előadások során bemutatták úgy az általam reformált tárogatót, mint a pedál-czimbalmainkat.

Radics és Berkes zenekari fölváltva játszottak, mind a ketten 13—13 zenészszel. Magyaros programjukon szerepelt a Hunyady-induló (Erkel Ferencz ismert operájából, egy hallgató magyar és ugrós nóta a XVIII. századból, egy sátoros nóta és verbunkos ugyanabból az időből, valamennyi Káldy Gyula átíratában, végül több magyar népdal és csárdás. Mind e darabok a királyi udvar tagjainak és a koronás vendégnek nagyon tetszettek.

Kevéssel ezután a *román királyi pár* tiszteletére rendezett a m. kir. operaház diszeloádást. Itt két pedál-czimbalmom is megszólalt. Allaga Géza két tanítványa, Melczer Lenke és Buday Irma játszott rajta.

Közben megindultak a készülődések czégemnek 1898-ik évi félszázados jubileumára. Ebből az alkalomból id. *Ábrányi Kornél* a következő levelet intézte hozzám:

Igen tisztelt Schunda ur!

Kedves barátom!

Értesülvén arról, hogy az Ön neve és czíme alatt szereplő s nemcsak az egész magyar hazában, hanem az egész művelt világban is szélesen ismert hangszeripar-telepe fennállásának félszázados évfordulóját a jövő 1898. év január havában fogja megünnepel-

helni: engemet, mint a magyar irodalom és zeneművészetnek immár szintén félszázados szerény munkását, aki ez idő alatt mindenkor a legélénkebb figyelem és támogatásban részesültem a hazai hangszeripar fejlődését is, de mint olyat is, akit Önhöz több mint negyedszázados őszinte tisztelet és barátság köteleke fűz s aki ez idő alatt mindenkor át voltam s vagyok halva az Ön korszakot alkotó reformjaitól s messze kiható fellendítő hazafias működésétől arra az elhatározásra indított, hogy az Ön üzleti czégének a keletkezése, fejlődése, hazánkban való letelepedése és sokoldalu hazafias lénykedésének a történelét megírom az utókor számára s abban összegezzem mindazt, ami szépet, kihatót és fellendítőt Ön létrehozott második hazájában, a mi közös kedves magyar hazánkban.

Az erre vonatkozó kéziratot — amely az én egyéni őszinte tiszteletem és barátságomnak a kifolyása — idemellékelve, azt oly kérelemmel nyújtom át Önnek, hogy ha reá érdemesnek találja, tőlem emlékül elfogadni sziveskedjék.

Őszinte örömmre szolgált e történelmi vázlat megírása, melylyel nem czéloztam mást, mint méltóan megörökíteni az Ön iránt érzett igaz tiszteletemet, nagyrabecsülésemet és barátságomat kifejezni.

Midőn kérésemet megújítanám s szerény munkámat teljesen az Ön szabad rendelkezésére bocsátanám, maradok

Budapestlen, 1897. november 15-én.

igaz tisztelője s baráti hive

id. Ábrányi Kornél.

A kiváló zenetudós azután egyik lelkes intézője lett a jubileumi ünnepegeknek, amelyekről a következő fejezet emlékszik meg.

Ötven év.

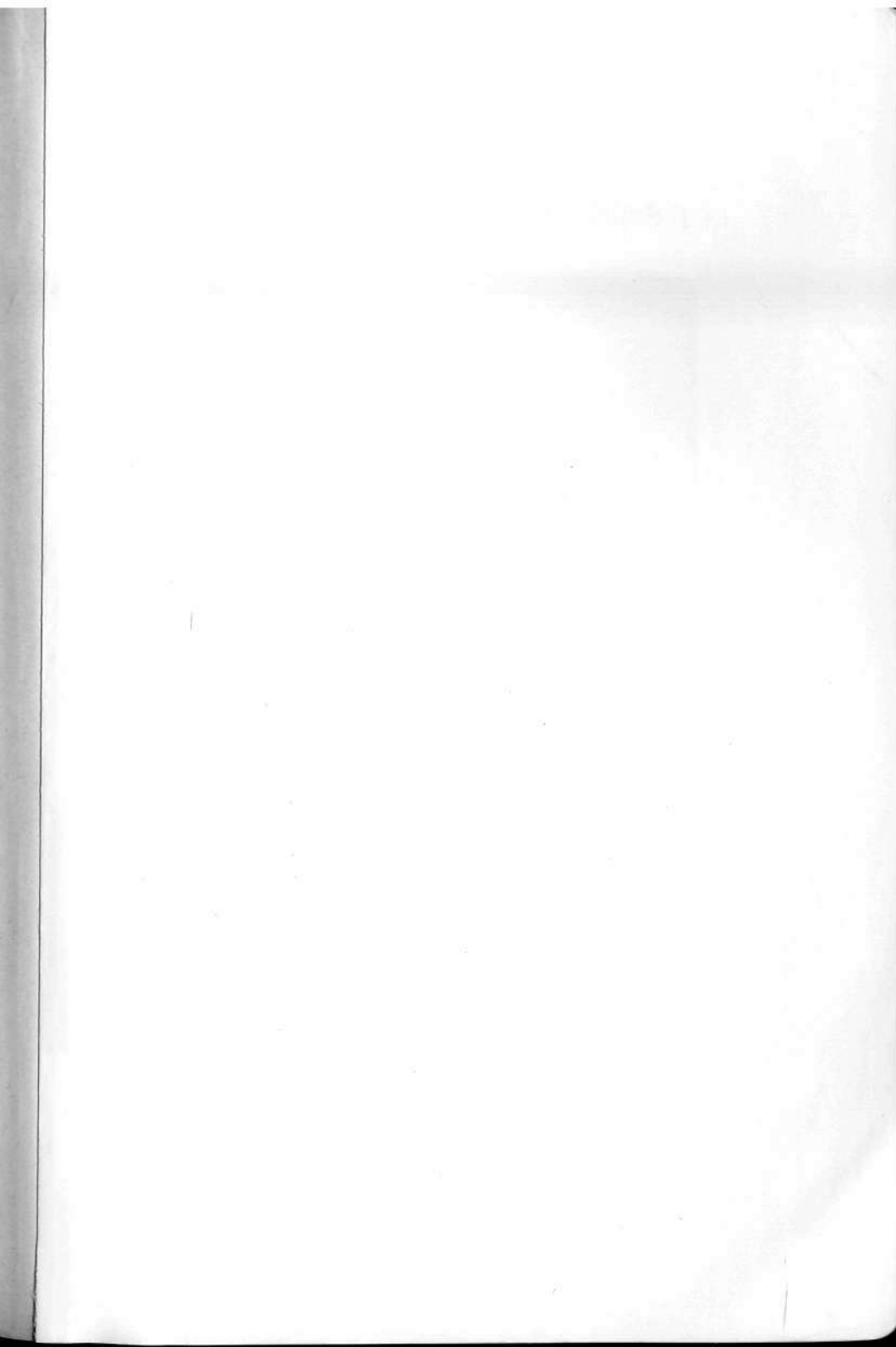
A Schunda-czég félszázados fönnállásának ünnepe 1898-ban.

1898 január 16-án lett éppen ötven esztendeje, hogy id. Schunda József — az 1893-ban elhunyt czégalapító — később nagyhirűvé lett hangszerkészítő czégnevét a régi hatvani-utca 7. számú házában kifüggesztette. A félszázados jubileumot közéletünk vezető férfiai, művészek, kereskedői és iparos notabilitások vállvetve igyekeztek emlékezetessé tenni. A jubileum történetét a IV—X. kerületi vegyes ipartestület hangszeripari szakosztályának megbízásából *Rehák* Lajos külön is megírta. Adataimat innen meritem.

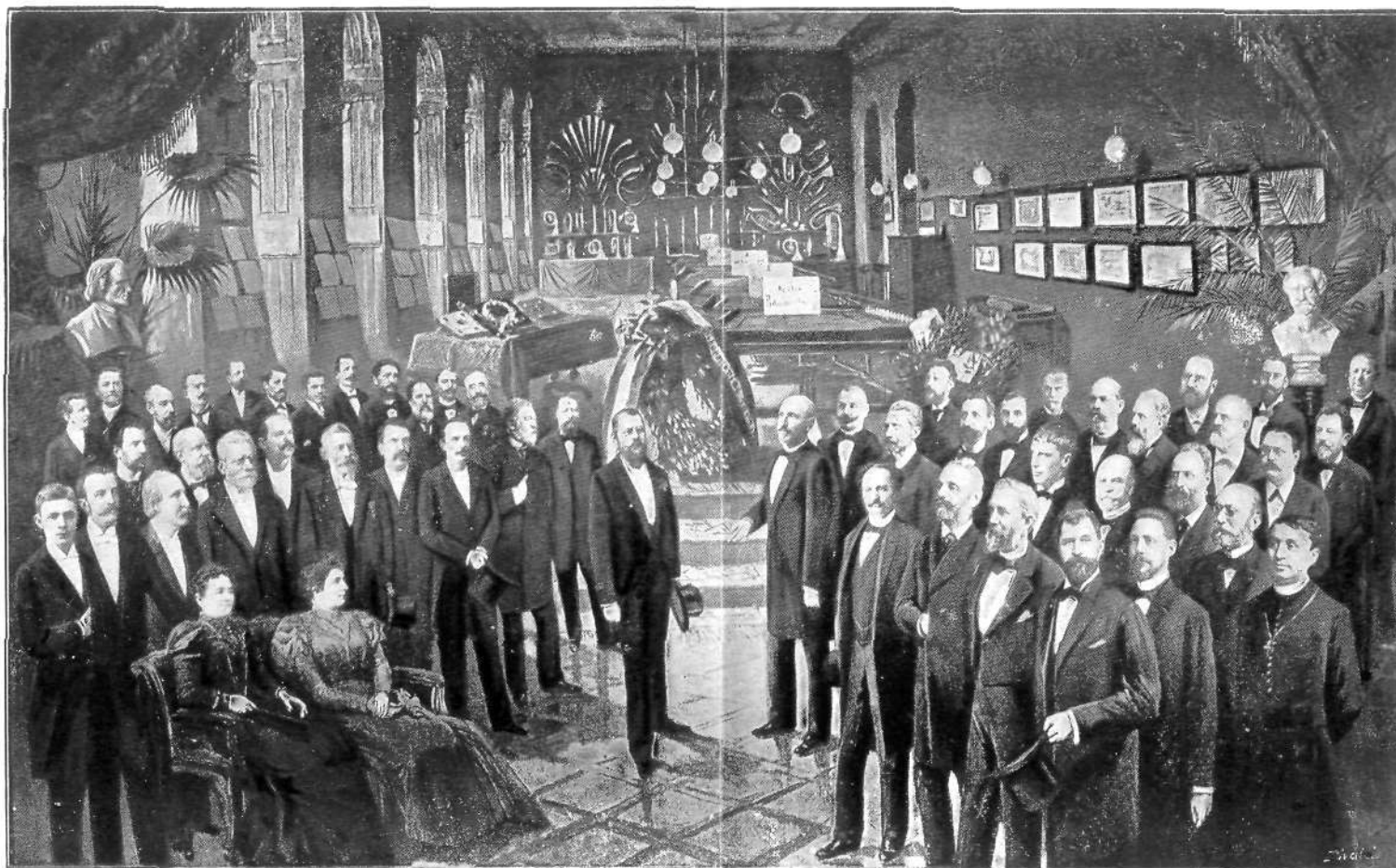
Kik voltak a jubileum kezdeményezői? Első sorban írók és művészek a budapesti zenevilágból. Legelől jártak: idősb *Ábrányi* Kornél, a zeneszerző és zenehistorikus, *Káldy* Gyula, a m. kir. opera művészeti igazgatója, *Siposs* Antal hírneves zongoraművészünk és igazgatója a legrégibb magyar magánzeneakadémiának, *Mészáros* Imre, a Nemzeti zenede tanára és a filharmoniai társulat alelnöke, *Gobbi* Alajos, a Nemzeti zenede tanára, karnagya és jelenlegi igazgatója. A rendező nagybizottság elnöke id. *Ábrányi* Kornél, jegyzője pedig dr. *Diósy* Béla kiváló zenekritikus lett.

A jubileum eszméje átment mind szélesebb körökbe. *Thék* Endre zongoragyáros és az orsz. iparegyesület alelnöke, a minden hasznosnak, szépnek és nemesnek lelkes pártolója, erélyesen hozzálátott az ünnepély rendezéséhez. Kezére jár tak Dr. *Horváth* János és *Novelly* Antal iparhatósági biztosok, továbbá a IV—X. kerületi vegyes ipartestület és idősb *Országfi* Sándorral az élén a budapesti hangszerkészítők, hogy elnökük és vezérük üzleti jubileumának iparkiallítását — mint az országban elsőt és a maga nemében egyetlen — hazafias lelkesedéssel sikerre vigyék. Rendkívüli gyűlésen hozott hatá-

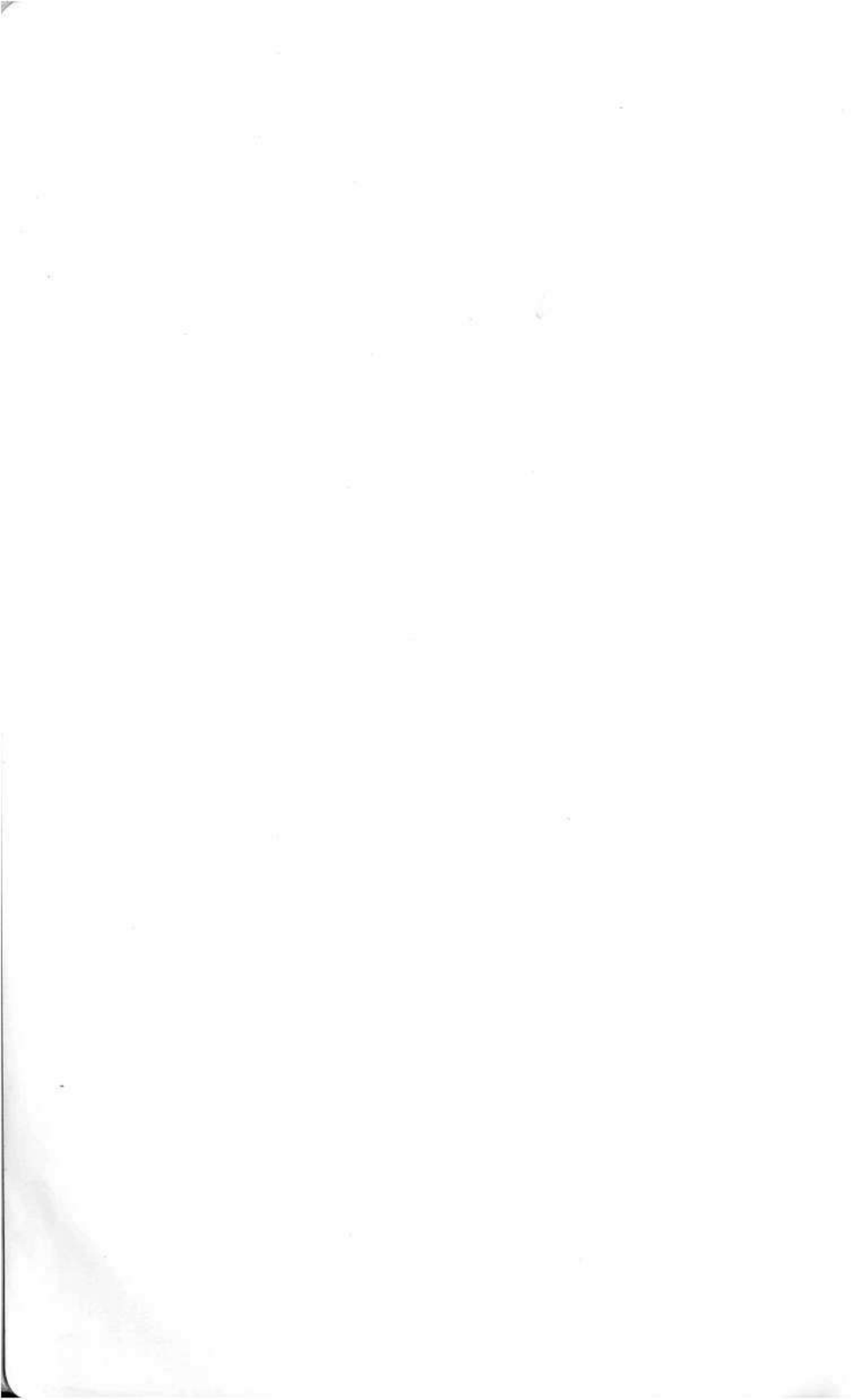

A Schunda V. József udvari hangszergyár 50 éves fennállási ünnepélyének megnyitása 1898 január 20-án.

Dr. Horváth J.	Pilat P.	Habits A.	Dankó P.	Menner S.	Schneider J.	Vörös L.	Ballai L.	Allaga G.	Káldy Gy.	Alszei K.	Kern A.	Gelléri M.
Katzer J.	Rehák Lajos	Weber J.	Vinnalek F.	Steindl J.	Hauers J.	államtükár	oszt. tan.	m. k. op. ig.	op. főrend.	o. iparegy. igazg.		
Dr. Diósy B.	Anderlik E.	Fehér J.	Mészáros I.	Philom. társ. aleln.	Id. Ábrányi K.	Bélaavary Borchardt K.	Szilágyi L.	Gonda B.	Mihalovits Ö.	Gerlóczy K.	Pesti F.	
ipt. aleln.	ipt. aleln.					főrendih. tag	műsz. tan.	o. tan.	zeneak. ig.	alpolgárm.	IV. ker. előlj.	
Egan E.	Sipos A.	Novelly A.	Id. Ország S.	Gobbi A.	Schunda V. József	Dr. Wlassich Gy.	Zsilinszky M.	Gr. Szápary P.	Huszár K.	Gr. Zichy J.	Erkel L.	
főmérnök	ipph. bizt.		nemz. zen. karn.			közokt. min.	államtükár	min. tan.	o. ip. egy. eln.			
Schunda Károly	Schunda V. J.-né	Egan E.-né szül. Schunda Irma				Dr. Matlekovics S.	Márkus J.	Dr. Dollinger Gy.	Ráth K.	Bogisich M.		
						v. b. t. t.	főpolgárm.	egy. tan.		ez. püspök.		

rozat alapján mondta ki *Anderlik*. Ede másodelnök a testület nevében, hogy a hangszerkiállítás rendezését a saját ügyének tekinti.

*Schunda J. Józsefnek, a magyar hangszerszer-
felosztás adós hatalmas felmentőjének, a
cimbalom és a tárogató nagy reformátorának
igaz baráti tisztelet és köszönettel emléklül:
B. Pesten 1898. jan. 15. W. Abonyi Károly*

1898. január 15-én, a czégalapítási nap előestéjének félévszázados fordulóján a belvárosi polgári körben lakoma volt, amelyen báró Podmaniczky Frigyes, Láng Lajos a képviselő-

ház akkori alelnöke és dr. Plósz Sándor az akkori államtitkár felköszöntőkben méltatták a Schunda-czég érdemeit.

Néhány nappal később, január 20-án, nyílt meg a Vigadóban a *czég* félszázados fennállásának emlékére rendezett *jubiláris hangszerkiállítás*. A megnyitó ünnepségre nagy és fényes közönség gyűlt egybe. Ott voltak: Báró Dániel Ernő kereskedelemügyi és Wlassics Gyula közoktatásügyi miniszterek a jelenlegi államtitkár Szterényi József, Zsilinszky Mihály és Vörös László államtitkárok, Ghyczy Béla altábornagy és Béla-vári Burghardt Konrád főrendiházi tagok, Matlekovits Sándor v. b. t. tanácsos, Márkus József főpolgármester, dr. Ballay Lajos miniszteri osztálytanácsos, dr. Mantuano Rezső és dr. Ary Pál min. titkárok a kereskedelemügyi miniszteriumból, továbbá Mihalovich Ödön, a m. kir. zeneakadémia és Káldy Gyula, a magy. kir. operaház igazgatója, Alszeghy Kálmán főrendező; az országos iparegyesület részéről: gróf Zichy Jenő v. b. t. tanácsos, elnök, Gelléri Mór kir. tanácsos, igazgató, Havas Sándor, tóvárosi Fischer Ignác, Topits Alajos József, Lingl Károly, Gelb Manó igazgató választmányi tagok; a budapesti kereskedelmi és iparkamara képviselőjében Ráth Károly kir. tanácsos, alelnök, a székesfővárosban alakult huszonegy ipartestület részéről: Zitterbarth Károly, Madary Gábor, Gottemayer Nándor, Rátsch Sándor, Joszt Péter, Szöbek József, Gaál István, Cserna Lajos, Sárkány Ferencz, Kozilek János, Glattfelder Jakab, Dulcz Antal, Horváth Béla, Gráf József, Jakab László ipartestületi elnökök és még számosan.

Dániel Ernő báró a megnyitó beszédében kiemelte, hogy a kiállítás bővelkedik lélekemelő mozzanatokban. Hazánkban, a hol, sajnos, nincs minden iparnak multja, különös méltánylást érdemel az olyan iparos, aki egy félszázadon át fentartja és terjeszti saját iparágát.

A miniszter beszéde után okrutai *Novelly* Antal VIII. ker. városbíró és iparhatósági biztos a IV—X. ker. vegyes iparok és hangszerkészítők testületének diszes emlékalbumát nyújtotta át Schundának, ezeket mondván:

„Tisztelt elnök ur, kedves barátunk! A polgárok életében alig találtam eddig lélekemelőbb mozzanatot, mint ez a mai, ez a mostani. Polgártársaidtól vagy körülvéve, akik naponta látják a te ki nem fogyó tevékenységedet, mozgalmas életedet. Fáradhatatlan vagy mint egy örök erő; buzgólkodol a magad és az *iparostársaid* érdekében. Ha csak a közel multba, hazánk ezer éves jubileumára visszagondolunk, kell, hogy meghajoljunk előtted azon jóságokért, a melyekkel szegényebb sorsu iparos barátainkat akkor pártfogoltad. Igen, fáradozol te saját érdekedben is, de hát ekkor is nem azon derék munkásoknak érdekét szolgálod-e, a kiknek nemcsak kenyéradójuk, hanem valóságos atyjuk vagy. És ezekért megérdemled a ragaszkodást, melylyel irántad viseltetnek. Előmunkása vagy te nekik. A te szerszámaidhoz soha rozsdá nem férhet, mert téged nem a multak tespedése, hanem a jövő előtörékevei vezérelnek s ezért szerszámaid is változnak. A többek között oly hangszert adtál iparunknak, mely néked úgy, mint iparunknak és hazánknak kiváló becsületére válik. Ez a *pedálos czimbalom*, amely ma már Európán túl is hirdeti nevedet. — És midőn mindezeket számba vesszük, nyílt lélekkel kívánhatjuk azt, hogy minden iparos polgár olyan előre törekvő legyen, mint te vagy. Mi, mint elnökséged alatt álló ipartestület ezen 50 éves jubileumot azzal kívánjuk megörökíteni, hogy arcképeinket ezen albumba foglalva néked emlékül átadjuk. Fogadd ezt jó akaratral; még számos éveken keresztül baráti érzellemmel kísérve forgasd lapjait, s emlékezz melegen azokra, akik most itt együttesen szívünk mélyéből kívánjuk, hogy istenünk téged sokáig éltesse!“.

Ezek után *Mészáros Imre* a zenei körök nevében nemcsak mint a magyar hangszeripar mesterét, hanem mint valóságos zenészt, mint a filharmoniai társulat régi tagját baráti érzelmekkel üdvözölte Schundát. Együttal átnyújtotta a Nemzeti zenede üdvözlő iratát és a filharmoniai társulat babérkoszoruját. Reám nézve ezen megtiszteltetés annál is inkább örvendetes volt, mivel az ifjúkori emlékek kedves láncolata fűz úgy a Nemzeti zenede, mint a filharmoniai társulathoz, amennyiben már körülbelül 50 évvel ezelőtt — még iparos-tanuló koromban

— szerencsés voltam úgy a Nemzeti zenedét, valamint a filharmoniai társulatot kiszolgálni.

Majd *Menner* Sándor, a zenemű-üzlet vezetője, *Steindl* János és *Haneisz* János hangszergyári munkavezetőkkel együtt, a munkásszemélyzet ezüstkoszoruját adta át, *Dankó* Pista és *Lányi Géza* czimbalmos, a sok szép magyar nótának a szerzői babérkoszorúval kedveskedtek.

A kiállításon száznál jóval több tárgy volt látható. A tárlatról akkori lapokban ezt olvastuk: „Szembe ötlött a pedálos czimbalom legelső példánya, melyet a gyáros visszavásárolt, hogy majdan mint zenei művelődésünk jelét a Nemzeti-Muzeumnak ajándékozza. Láttuk az ezredik czimbalmot, mely az 1885-iki országos kiállításon volt kiállítva, ott láttuk a 2000-ik, 3, 4, 5 és 6000-iket. Több mint negyven hangszerkészítő készít Schunda mintájára pedálos czimbalmokat, ennek a hangszernek száz meg száz művésze van és ezekre rugó a tanítványok száma. A kiállításban ott volt továbbá a tárogató, elődeink hol bánatos, hol lelkes szavu fuvó-hangszere, amelyet Schunda több mint három évi tanulmány után eredeti formájában és hangjának eredeti szépségében ujjá teremtett. Láttuk a Schunda által javított, csengő hangszekrényvel ellátott Arion-cziterákat, a szebbnél-szebb mesteri Stradivarius-hegedüutánzatokat, a legkülönbözőbb fuvolákat, az ujonnan feltalált szárnykürtöt. A közül a számtalan hangszer közül, melyeket Schunda gyára a cs. és kir. hadsereg részére szállít, láttunk egy egy kézzel játszható pisztont, a lovasságnak szánva. A legkülönbözőbb vadász-kürtök, trómbiták, kürtök, fuvolák stb. gazdagították a tárlatot, végül pedig a magy. kir. Operaház részére a *Heródiás*, *Aida*, *Lohengrin* és *Excelsior* című darabokhoz Schunda által feltalált és összeállított hangszereket láttuk ottan. A kiállítás egyik osztálya Schundának zeneműkiadványait mutatta be“.

Január 21-ikén este jubileumi hangversenyt rendeztek, melynek műsora a következő volt:

1. Prologus. Irta és előadja Zöldi Márton.
2. Id. Ábrányi Kornél: „Tárogató-hang“. (Endrődy Sándor „Kurucz-dalok“ című kötetéből.) Énekhangra, tárogatóra, czimbalomra és zongorára. Előadják: Melczer Jenke továbbá Várady Sándor, Hiekisch Henrik és Noséda Károly, a m. kir. operaház tagjai.
3. „Magyar dalok“. Énekli Diósy H. Berta a m. kir. operaház tagja, zongorán kíséri Noséda Károly.
4. Sipos Antal: „A csalogány bucsuja“ Zongorán előadja a szerző
5. Káldy Gyula: „Bercsényi-Toborzó“. Hegedűre és zongorára. Előadják Grünfeld Vilmos a m. kir. operaház versenymestere és a szerző.
6. „Magyar népdalok“. Czimbalomra. Előadja gróf Szápáry Pál, zongorán kíséri Noséda Károly.
7. Káldy Gyula: „Dal a régi rossz időkből“ (1672). Átirás énekhangra, tárogatóra, czimbalomra és zongorára. Előadják: Diósy H. Berta, Melczer Jenke, Hiekisch Henrik és a szerző.
8. Allaga Géza: a) Pizzicato-etude. b) Choral. Négy czimbalmon (unisono) előadják: Melczer Jenke, Budai Margit, Jónás Jolán és Kaszner Károly.
9. Gál Ferencz: „Tárogató-hatos“. Előadják: Hiekisch Henrik, Grünfeld Vilmos, Berkovics Lajos, Riedl Nándor, Bürger Zsigmond és Tintner Bertalan a m. kir. operaház tagjai.

A hangversenyt lakoma követte, melyen Márkus József főpolgármester a királyt éltette, azután felolvasták báró Dániel kereskedelmi, Wlassics közoktatási miniszterek, Vörös László, Gränzenstein Béla és Plósz Sándor államtitkárok, Berzeviczy Albert, Lukács Béla, Halmos János polgármester, a győri kereskedelmi és iparkamara stb. üdvözléseit, előszóval pedig Matlekovits Sándor v. b. t. t. és id. Ábrányi Kornél köszöntöttek fel.

Hosszabban kellett kitérnem erre a jubileumra, amely nemcsak a cégnek szólt, hanem — azt hiszem — az egész magyar hangszer-iparnak.

Végezetül még ide iktatom a szövegét annak a hivatalos átiratnak, melyet akkoriban Huszár Kálmán, az opera kormánybiztosa, intézett hozzám:

Tekintetes Schunda V. József urnak

a Ferencz József-rend lovagjának, es. és kir. udvari hangszergyárosnak

Budapesten.

Midőn Uraságod ez évben czége fennállásának 50 éves jubileumát ünnepli, a Magyar Királyi Operaház is hozzá kíván járulni azoknak a kiváló érdemeknek elismeréséhez, amelyekel a czég a hazai hangszeriparnak oly jelentékeny emelésével szerzett.

Megemlékezvén különösen mindazokról a szolgálatokról, amelyekel a czég az évtizedek óta fentartott üzleti összeköttetés folyamán, annyi készséggel és hazafias előzékenységgel teljesített az intézet érdekében, — ezeknek méltatása mellett az elismerés jeléül ezenel kinevezem Uraságodat a Magyar Királyi Operaház hangszerszállítójává negyedévi utólagos részletekben fizetendő 400 azaz: négyszáz forint évi liszteletdíj utalványozása mellett s azzal a felkéréssel, hogy az intézetnek az eddigi szerződéses viszonyban vállalt kötelezettségek mellett továbbra is szolgálatot teljesíteni sziveskedjék.

Kiváló tisztelettel

Budapesten, 1898. márczius hó 23-án.

Huszár Kálmán s. k.

miniszteri tanácsos.

Ma is hálával és megilletődéssel gondolok azokra, kik czégem ünnepe alkalmából irántam és mindig jószándéku munkásságom iránt annyi rokonérzéssel voltak. Nagy elégtétel ez egy magyar műiparosnak a külfölddel való harczában.

A cimbalom a szentpétervári művészeti kiállításon.

1899.

Vladimir nagyherczeg nejének, Mária Pavlovna nagyherczegnőnek védnöksége alatt 1899-ben Szent-Pétervárott az udvari muzeum helyiségében nemzetközi művészeti kiállítást rendeztek. Ráth Györgynek, a magyar iparművészeti társulat

néhai elnökének felhívására én is küldtem oda egy pedál-czimbalmot és egy tárogatót.

A tárlat II. Miklós czár és az orosz udvar jelenlétében nyílt meg és ezen az ünnepségen egy magyar népzenekar is játszott, Pintér Pál, az ismert czimbalomszólísta vezetése mellett. Mária Pavlovna nagyhercegnő tudta, hogy a czár szereti hallgatni a magyar muzsikát, s így aztán a megnyitó ünnepen a Rákóczy-indulót huzatta. A czárnak jól esett ez a kedveskedés, a barna fiuk játéka tetszett, úgy hogy a czár azt a kívánságát fejezte ki, hogy a tárlat hivatalos megtekintése után a cercle alatt szóljon a banda. Ugy is történt. Az udvar tagjai helyet foglaltak és ezentul az orosz nemzeti zenekarnak két számán kívül egyre a mi zenészeink játszottak. Ujra meg ujra rá kellett kezdeniök és főként a czimbalom-szóló meg a „Csak egy kis lány van a világon“ vitte el a pálmát.

A magyar zenekar szereplésének ezzel még nem volt vége, mert folytatódott azon az estélyen, amelyet Mária Pavlovna nagyhercegnő rendezett a czár tiszteletére. A czimbalom hangjai ott is diadalt arattak.

Hogy a magyar nóta Szentpétervárott ennyire megfogta az emberek lelkét, ez minket más szempontból is érdekel. Világos lett — amit különben a tudomány már régóta eldöntött — hogy az orosz cigány teljesen másfajta zenét játszik, mint a magyar s így nyilvánvaló, hogy az a dal, amit a barna fiuk kivittek Szentpétervárra és amelyet ott a lelkesedés melege kísért, ez a különleges magyar talajban gyökeredzik, az magyar hajtás. Ám cigányaink előadásmódja is becsületet vallott, pedig az orosz zenei ítélet eléggé kifinomodott, mivelhogy nemcsak nagy tehetségű, ragyogó technikájú szimfonikusaik vannak, de népies zenéjük is figyelemre méltó. (Pl. az orosz czigányzenésznők éneke, amelyről már Liszt Ferencz megemlékezett).

A cimbalom a párisi 1900. évi világkiállításon.

Az 1900-ban tartott párisi világkiállításon különböző hangszerekkel vettem részt, köztük két pedál-cimbalommal. Az egyik éppen a 7000-ik volt. Sajnos, a magyar osztályban a hangszer-csoport elhelyezése nem volt szerencsés, amennyiben tárlatunk a karzatnak egy oldaljárójára szorult. Kiállítóknak régi tapasztalata az, hogy a karzat a legkedvezőtlenebb hely bármely csoport számára is, mivel a közönség elfáradva és elkábulva a sok látnivalótól, csak ritkán megy föl a galériákra. Még jó szerencse, hogy cimbalmaimon naponként játszottam; a hangos muzsikaszóra odasereglettek az emberek — a többi kiállító örömeire is. Hálálkodtak is érte iparostársaim, akiknek tárgyai felé, ha a cimbalom elhallgatott, alig nézett valaki. A kiállítási jury lakomáján valósággal ünnepelték ezt a hangszeret. A szélrózsa minden irányából összeverődött bizottságban képviselve volt minden nemzet. Minden juror kíváncsi volt, hogy az ő szülőföldjének nótája hogy zeng ezen a hangszeren, ragyogóbban vagy busabban, színesebben vagy halványabban? Ugy megszerették a cimbalmot, hogy Vörös Ferkót, aki játszott rajta, szintén kitüntették éremmel is, oklevéllel is.

Sok munkát adott nekem a bírálói, csoportbiztosi és előadói hármass tisztség. A mi csoportunk jury-jében ugyanis tulnyomólag zongoragyárosok és zongoratanárok voltak; a sokféle fuvó-, vonós-, pengető- és ütő-hangszer mindegyik fajtája számára alig akadt külön szakértő. A bizottság tudván, hogy a hangszer-ipar terén szakember vagyok és a legtöbb hangszeren több-kevesebb jártassággal játszani is tudok, a kiállított fuvó-, pengető- és ütő-hangszerek megbírálását nagyrészt reám bízta. A hangszerek és alkatrészeik beható technikai vizsgálata, ha feladatunkat lelkiismeretesen vesszük, nem könnyű. Ugy hiszem, munkám nem volt sikertelen, mert kollégáim hivatalból is megtiszteltek elismerésükkel, a francia

kormány pedig ugyancsak a jury előterjesztésére a kiállítás körül szerzett érdem elismerésül az „Officier de l'instruction publique” rendjel jelvényét adományozta.

A tizezredik czimbalom.

1906.

Gyáramnak — jelen kis dolgozatom megjelenésekor — nevezetes ünnepe van: elkészült a tizezredik czimbalom. Boldog vagyok, hogy tizezer czimbalomra bizza rá a dalos

A 10.000-ik czimbalom.

lélek a maga mondanivalóját, hogy az én tizezer czimbalmomnak a zengésében ismer rá az érzéssel teli szív arra a hangra, mely az ő hangjával, az ő dobogásával rokon.

A tizezredik czimbalom elkészítése alkalmából meg kell emlékeznem szeretettel egy hű munkatársamról, akinek érde-

meit talán még sem szabad leszállitanom csak azért, mert — a fiam. *Schunda Károly* Budapesten született 1880. február 26-án. Már kora ifjúságában vonzódott az én mesterségemhez. Elemi és reáliskolai tanulmányai mellett beavattatta magát

SCHUNDA KÁROLY.

Hiekisch Henrikkel a hegedű és fuvóhangszerek játékába. Allaga Géza vezetése mellett czimbalmot és Klepsch Károlynál zongorát tanult.

A reáliskola elvégzése után belépett — egyelőre csak

mint tanuló és gyakornok — üzletembe, hogy a hangszerkészítésnek elég bonyolult mesterségét elsajátítsa. Alaposan nekilátott és nagy gonddal tanult. Három év múltán segéddé avatták. A további képzés végett elment külföldre és közel három évig tanulmányozta különböző vállalatoknál ennek a szakmának minden ágát-bogát. Hazatérve, újra folytatta tevékenységét gyáramban és pedig 1904. február 26-ig mint segéd; ezen a napon elérte nagykoruságát, mire mester lett és czégtársam.

A nagy nyilvánosság foruma előtt is több ízben szerepelt. Már az 1906. évi ezredéves kiállításunkon a segédek és tanulók külön tárlatán a szakértőknek feltűnt egy Stradivarius hegedű utánzata, melyet Károly fiam készített. A bírálók arany-díjjal tüntették ki. A párisi 1900-ik évi viláikiállításán pedig, ahol szintén bemutatott néhány általa készített hangszert, a közreműködő ezüstérmet kapta. Gyáram egyre czéltudatosabb módon való berendezésében, az ujitások meghonosításában buzgó és szakavatott munkatársam.

A czéget ma bizalommal és szeretettel veszi körül zenevilágunknak jóformán valamennyi mérvadó tényezője. Szállítója vagyok a m. kir. Operaháznak, az orsz. m. kir. zeneakadémiának, a Nemzeti Zenedének, a Nemzeti Színháznak, Népszínháznak, Vigszínháznak, Király-színháznak, Magyar-színháznak, a Ludovika-akadémiának, a cs. és kir. hadapród-iskolának és más nevelőintézetnek.

A tizezredik czimbalom elkészülte alkalmából az orsz. m. kir. zeneakadémia és a Nemzeti Zenede igazgatóságainak 500—500 koronát bocsátottam rendelkezésére, hogy pályázatot hirdessenek egy *czimbalom és tárogató számára írt zeneműre*. Az orsz. m. kir. zeneakadémián a bíráló-bizottság Mihalovich Ödön min. tanácsos, igazgató elnöklete alatt ült össze és a beérkezett művek közül az 500 koronás jutalmat Weiner Leó szerzeményének ítélte oda. A pályázat feltűnő sikerére való tekintettel felajánlott 150 koronás második díjat pedig Antalffy Zsiross Dezsőnek juttatta. Mind a kettő az orsz.

m. kir. zeneakadémia zeneszerzési főtanszakát végezte el. Egy harmadik mű — czimbalomra, tárogatóra és zongorára — dicséretben részesült. Mind a három munkát a bírálók értékesnek mondták; a hangszerek specziális világának ismerete és a magyaros jelleg mellett a szerzők belevitték műveikbe a modern zenei gondolkozást és technikát. A Nemzeti Zenede által kiírt pályázat eredményéről a következő jegyzőkönyv vétegetett fel:

JEGYZŐKÖNYV

az 1906. szeptember hó 28-án *Gobbi Alajos* úr, zenedei igazgató elnöklésével tartott bíráló-bizottsági ülésről a Schunda V. József-féle zenei pályázat tárgyában.

Jelen voltak:

Gobbi Alajos ur mint elnök,

Szikla Adolf és Vavrincz Mór urak mint bíráló-bizottsági tagok.

Távol voltak és véleményüket írásbelileg adták be:

Sipos Antal és Goll János urak, bíráló-bizottsági tagok.

A bíráló-bizottság egyhangulag itéli oda:

az I. pályadijat az „Ünnepi nyitány“, jeligéje: „Par ardua ad astra“ czimű műnek, mint a czélnak legmegfelelőbbnek.

Szótöbbséggel a 2-ik pályadijra a „Magyar ábránd“-ot (Jelige: Dalmea) ajánlja.

Budapest, 1906. szeptember hó 28-án.

Vavrincz Mór s. k.   *Szikla Adolf* s. k.   *Gobbi Alajos* s. k.

mint jegyző.

Az első díjjal kitüntetett mű szerzője *Demény Dezső*, a másiké *Antalffy-Zsiross Dezső*.

Ezek a kompozicziók kiadásomban fognak megjelenni.

A cimbalom-tanszékek.

Régi vágyam volt, hogy a cimbalomjáték kiemelkedjék naturalista állapotából és művészi magaslatra jusson. Aki cimbalmot akart tanulni, annak 1890 előtt alig volt módjában rendszeres és igazi zenei oktatásban részesülni. A cimbalom-paedagogia szélesebb alapon akkor indult meg, amikor a *Nemzeti Zenede* az 1890. június 29-én tartott választmányi ülésében elhatározta, hogy a cimbalom-játékot ezentul taníttatni fogja. Erre a tanszékre *Allaga Gézát* hívták meg.

A tanszék föllállításának messzemenő következményei voltak. Megkezdődött a cimbalmosoknak szigorú nevelése, a cimbalom-irodalom egyre bővült, úgy hogy *Allaga Gézának* négykötetes *Cimbalom-iskolájából* idáig több mint tízezer példány van forgalomban.

Mindjárt az első esztendőben a tanszakot 9 növendék látogatta; ez a létszám évről-évre nőtt. Máig összesen 340 cimbalmos tanult a zenedében. Ezeknek a növendékeknek egy része idővel maga is jó nevet szerzett és mint paedagogus működik zeneiskolákban és a magántanításban. Még Amerikából, Chicagóból is fölkereste *Allaga* professzort egy hölgy, aki két esztendőre csak azért jött ide, hogy a cimbalomjátékot megtanulja. Miután *Allaga* nyugdíjba ment, helyét a *Nemzeti Zenedében Erdélyi Dezső* foglalta el.

Tanszéke van a cimbalomnak 1897. év óta az orsz. m. kir. zeneakadémián is. *Mihalovich Ödön* igazgató fölterjesztésére a közoktatásügyi miniszter *Kún Lászlót* bizta meg a cimbalom tanításával. Mondhatni az egész magyar cimbalom-világ örömmel fogadta, hogy ez a nagyképességű zene-költő az ő faji véraikatát, magas zenei gondolkozását és érzését ezentul a cimbalom szolgálatára is fordítja. Növendékei annyi finomságot, egészséges zenei fölfogást vittek bele az ő vezetése révén a cimbalom-játékba, hogy ezzel új hivatkozott ennek a hangszernek és pedig a művészi szellem-

ben nevelt társaság köréből. Kár, hogy az intézet idáig a szűk helyiség és a velejáró csekély óraszám miatt csak kevés növendéket vehetett föl évről-évre, holott egyenesen művészi érdek, hogy mentől több czimbalmos részesüljön Kún László oktatásában. Az akadémia új palotája ezen a nehézségen remélhetőleg segíteni fog.

Meglepő átalakulás van tehát 1890. óta minden irányban. A cigány, aki eddig kóta nélkül játszott, kezdi megtanulni a hangjegyet, a muzsikális szabályt meg rendet, anélkül, hogy föladná játékának természetadta zamatját. Van köztük már szép számmal olyan is, aki — főként a vidéken — tanítással is foglalkozik. Érdekes, hogy ezekre a nehezen fegyelmezhető naturalistákra is minő varázsszal volt a czimbalom-játék meg-nemesítése a tanszékek és a komoly tanerők révén.

A külföld néhány nagyobb városában magyar nemzeti zenekarok állandóan is letelepedtek. Így találunk az utóbbi években Berlinben 5, Münchenben és Kölnben 1—1, Párisban 7, Londonban 2, Amerikában 4 népzene-kart. Egyfelől a pedál-czimbalom fejlett színvonala, másfelől a játszóknak jobb minősége annyi tiszteletet szerzett e hangszernak idegenben is, hogy azok számára, akik a czimbalomot meg akarták tanulni, az Allaga-féle iskolát ki kellett adnom *német, francia és angol nyelven is*.

A czimbalom irodalma.

Arról már volt szó, hogy olyan kimagasló mesterek, mint Erkel és Liszt a czimbalmot egy-egy színhatás elérésére belevonták az orkeszterükbe. Ám van ennek a hangszernak teljesen önálló irodalma is, amely napról-napra gazdagodik.

Első teendő az, hogy czimbalmosaink rendszeres zenei nevelésben részesüljenek, különben lehetetlen uralkodniok a czimbalom-irodalom termékei fölött. Tehát átadtam a nagy nyilvánosságnak egy elméleti és gyakorlati paedagogiai művet. Ez *Allaga Gézának* négy részből álló *Czimbalom-iskolája*,

amely immár *tíz kiadást* ért meg. Az első rész magában foglalja az elemi tudnivalókat: a hangbeosztást, a hangolási eljárást, a skálák és akkordok tanait, megtoldva egyszerűbb

Alaga Géza.

*Schunda V. József úrnak, a cimbalom újjáalkotójának;
emlékül ama hosszú évszorra, mely alatt vállvetve
küzdöttünk a hangszerek érdekében:*

Budapest, 1906

gyakorlatokkal és átiratokkal. A második rész tárgyalja a hangköröket, tört akkordokat, vannak benne különböző játékmódu etude-ök, opera-részletek és népdalok, végül Beethoven

cisz-moll szonótájának adagioja. A harmadik rész hét eredeti nagy etude elé állítja a tanulót, amelyek közül az egyik verők nélkül, pengetve játszandó; zene-részletek terjedelmesebb és briliánsabb átiratban, népdalok és a Rákóczi-induló koncert-átirata egészítik ki ennek a füzetnek a tananyagát. A negyedik részben már öt eredeti, nagyobb szabásu koncert-etude-del kell megbirkóznia a czimbalomjátészónak, aki ezenfelül megtalálja itt Erkel Ferencz „Hunyady László“-jának és „Bánk bán“-jának részleteit, Meyerbeer „Próféta“ cz. dalművének koronázási indulóját, Allaga magyar szerenádját és czimbalom-koncertjét; ez utóbbihoz harmonium-kiséret van mellékelve.

Látnivaló, hogy a czimbalom-tanításnak jelenleg már szigoru methodikája van, hogy az orsz. m. kir. zeneakadémiában, mint a Nemzeti zenedében (és természetesen más intézetekben is) az Allaga-féle Czimbalom-iskolán alapul az oktatás.

Tizennégy évfolyamot ért el a „*Czimbalom családi körben*“ cz. zenemű-folyóirat, amely ugyancsak czégem kiadásában jelent meg és szerkesztője Allaga Géza. Összesen *százhuszonnyolcz füzet* látott belőle napvilágot; mindegyikben egy csomó opera- és operette-részlet, műdal, népdal és tánczene képviseli a magasabbrendű és könnyebb stílust. A „Lucia“, „Dinorah“, „Próféta“, „Traviata“, „Tell Vilmos“, „Márta“, „Fra Diavolo“, „Büvös vadász“, „Don Juan“, „Granadai éji szállás“, „Ilka“, „Norma“, „Ezred leánya“, „Észak csillaga“, „Fidelio“, „Ördög Róbert“, „Borgia Lukréczia“, „Afrikai nő“, „Zsidó nő“, „Bánk bán“, „Szevillai borbély“, „Faust“, „Traviata“, „Rigoletto“, „Hugonották“, „Hunyady László“, „Troubadour“, „Hamlet“, „Tannhäuser“ stb. mind hozzáférhetőkké váltak a czimbalomjátészó számára, aki „*A czimbalom családi körben*“ füzetek között ráakad ezeknek az operáknak legértékesebb részeire.

Kit pedig lelki hajlama Beethoven, Schubert, Schumann és más zeneköltők műdalaihoz fűz, ennek a hajlamának is áldozhat a czimbalmon, mert az említett vállalat számot vet

a zeneirodalomnak ezzel a nagybecsü ágával is. De gondja van a nagy mesterek egyéb alkotásaira is; Bach meditációja, Haydnnek hol egy andanteja, hol egy scherzandoja, Glück

*Schunda V. József úrnak
a pedál cimbalom felfalálójának
és a 'Lároga' újjáalkotójának
őszinte, mély köszönettel*

Budapest, 1866. nov. 7.

W. Kálmán

gavotteja, Mozart néhány andanteje Beethoven gyászindulója és románca, Chopin egyik-másik mazurkája, keringője, gyászindulója, nocturneje, Mendelssohn szöveg nélkül való dala,

Schubert keringője a nagy mesterek legfinomabb termékei felé irányítják a figyelmet.

A „*Czimbalom családi körben*“ füzeteti fölelevenítik a magyar történeti énekek egész sorát; a Rákóczi-kor, a török háborúk, a hét éves háború, a szabadságharcz gyönyörű panaszai és diadalmas énekei szintén megcsendülnek a czimbalmon. Tinódi Sebestyén, Bihari János és más régi lantosunk, hegedősünk szava hallatszik belőlük.

Nagy szerencséje a czimbalomnak, hogy olyan kitűnő művészek, amilyenek Allaga Géza és Kún László széleskörű munkásságuk egy részét éppen ennek a hangszernek szentelték. Allaga finom ismerője és alkotó művésze egyéb hangszereknek is, virtuóz és előkelő látókörű zenész. Kún László mélyreható jelentőséggel működik a zeneirodalom egész vonalán és egyuttal kimagasló dirigens; feltűnést keltett Scherzójával a filharmonikusok hangversenyén, nevezetesen a műdalai, kamarazenéje, uttörő eredetiségű a népdal-harmonizálása, de a szimfonikus irodalomhoz való tözsomszedságában is hű maradt a czimbalomhoz.

Töméredek kézben forog Allaga „*Százegy magyar népdala*“ is — szintén kiadványom — s a czimbalmos ma már gyönyörűséggel válogathat belőlük.

Jelentékeny sikerei vannak e téren az utóbbi években dr. Krudy Andornak is, ki ugy magyar dalokat, mint az ujabban hatalmasan fellendült magyar operette-irodalom termékeit, köztük a „Bob herczeg“-et, „János vitéz“-t, „Hajduk hadnagyá“-t, „Gül Babá“-t, „Aranyvirág“-ot, „Leányká“-t stb. szerencsés kézzel ültette át czimbalomra.

Itt említjük meg, hogy dr. Krudy Andor volt az, kinek keze alatt tavaly megszólalt a czimbalom filharmonikusaink zenekarában, s ezzel a czimbalom ez illusztris társaságban is helyet kért magának, mikor Liszt Ferencz örökszép VI. rapszódíája került előadásra.

Nagy munkálkodást fejt ki a czimbalom-irodalom és oktatás terén Erdélyi Dezső, a Nemzeti zenede tanára, ki

Schünster Josefina Emilie Krüger
Dresden 1892. Nov. 29. An Splénig's Blauhauser

egyrészt fáradságot nem ismerő szorgalommal számtalan átirattal szolgált a cimbalomkedvelő közönségnek, másrészt nagy szeretettel oktatja számos növendékét.

A cimbalom felvirágzása és közkedveltsége körül nagy érdeme van báró Splényiné Blaha Lujza öméltóságának, a magyar népdal-csalogánynak, az országszerte ezen néven szeretve tisztelt és ünnepelt nagy művésznőnek is, aki — azt lehet mondani — kizárólag csakis cimbalomkiséret mellett énekelt és énekli ma is kedves dalait, ami által a nagy-közönségünknek szintén alkalma volt a rekonstruált cimbalom szép hangját megismerhetni és ez által e hangszerünket is megkedvelni.

A nagy művésznő maga is nagyon megszerette a cimbalmot és reformjaimért sajátkezűleg irt megtisztelő soraival ellátott arczképével tisztelt meg.

A cimbalom művészi jelentősége.

Valamikor Petőfi így énekelt: „De a korcsma bezzeg hangos, — Munkálkodik a cimbalmos“. Azóta nagy idő mult el. A cimbalom kiemelkedett az alantos sorból. A művészi szólásmódnak egyik közvetítője lett. Magasabb rendeltetését már éppen harmincz évvel ezelőtt fölismerte egy esztetikusunk, dr. Harrach József — utóbb az orsz. m. kir. zeneakadémián a zenetörténet és zeneesztetika tanára — és cikkelyt irt erről az „Ellenőr“-ben 1877. május 24-én. Ezt a cikkelyt érdekes voltánál fogva, részben szószerint ismétlem:

Lehet-e a cimbalmot — kérdezte a cikkely írója — a modern szimfonikus zenekarban alkalmazni? Vannak, akik tagadják és vannak, akik alkalmasnak találják; — ő az utóbbiak nézetét vallotta. Ennek a hangszernek ellenségei, vagy ama kételkedők, kik nem biznak jövőjében arra nézve, hogy teljes zenekarban alkalmazható lenne, többnyire a régiből indulnak ki, ama valóban gyarló, s csak korcsmai multságok czéljainak megfelelő primitív hangszerből. Népzeneészeink többnyire ily

tökéletlen hangszeren kalimpálnak, még pedig e hangszer játszására sajátosságossá vált izlésben czikornyák és émelyítő folytonos tremolóval.

Hangolásuk sem volt egyenlő a húrok beosztását illetőleg. Van kétféle: egy ugynevezett „zsidó“ és egy magyar hangolás. A húrok e különböző beosztása miatt nem tudnak egymás hangszerén játszani, mert mindenki saját beosztását követi. Más hibája ennek a hangszernek az volt, hogy az erősen megütött hur addig zengett, míg éppen zengeni tetszett neki, még akkor is, midőn ama hangra már nem volt szüksége; a cigány aztán hamar játék közben rávetette karját, s gyakran elnémította a közelében fekvő ama húrt is, melynek még tovább kellett volna zengenie. Beosztása sem volt chromatikus, s így sok hangot egészen mellőzniök kellett. Erősebb megütésnél csak úgy rezegnek ama vastagabb rézhúrok, melyek oly kellemetlenül érintették a józanabb fület. Hangolása is nagyon körülményes volt, mert egy hangot három-négy húr zengése adott.

Mind ezeken a bajokon most már nagy részt segítettek. A javított czimbalom legfőbb ujitása a hangtompító (pedál) alkalmazása. A húrt most azonnal el lehet némítani, éppen úgy, mint a zongoránál. Nagy előny, mert egyik akkord hangja nem játszik át a másikba akkor, midőn ott már nincs helyén; megfékezi az össze nem illő hangok zürzavarát, s nem szorul az eddigi primitív eljárásra, a karokkal való elnémításra. Van a legujabb szerkezetű hangszeren még egy második hangtompító is, czélja, a készülék félig való felnyitása folytán egy közép-hang színezetének előidézése, oly helyek számára, melyek egyszerű pedállal vagy összezúgnak vagy igen röviden hangzanak.

Egy másik előnye az új szerkezetnek: a védőlap. A hangszer ugyanis szélesebb levén az eddigieknél, a felső hangok ütésével a játszó könyöke az alsó húrokba ütközött vagy nagyon magasan kellett volna azt fölemelnie, mi megint fárasztó lett volna. Ez a védőlap fából készült kis lemez az alsó húrok fölött. A húrok érintésére elegendő hely van, s

így a játészó azon nyugtathatja karját játészás közben. Ez a hangszer most chromatikus beosztással négy oktávára terjed, a nagy *D*-től a három vonással jelölt *é*-ig. A húrok aczélból valók s beosztásuk igen czélszerű, úgy hogy a hangszer könnyen kezelhető. A föltaláló, Schunda V. József most olyan hangolást ad neki, hogy hónapokig is megtartja azt. A hangszekrény az akustika figyelmes tanulmányozásával oly előnyös szerkezetű, hogy az eddigieknél hasonlíthatlanul szebb, erősebb és intenzívebb hangot ad.

A Schunda-Allaga-féle „czimbalom-iskola“ fokozatos tanmenetet követ. Fokozatosan vezeti át a tanulót minden hangnemen, nagy súlyt fektet a hangszer kezelésének nehezebb oldalára: a verőbeosztásra, s különösen a balkéz kellő begyakorlására. Utasít a hangfogók helyes használatára, mindennemű akkordok vételére; ad ezeken kívül nyolcz eredeti, tartalmas nagy gyakorlatot, melyek igen érdekesek és nagy szolgálatot tesznek a hangszer megkedveltetésére. Van benne 38 átirat, köztük egyes részletek a „Hugenották“-ból, „Faust“-ból; népdalok, a „Szózat“, „Hymnus“ s mi legérdekesebb Beethoven Cis-moll sonatájának nehéz „Adagio“-ja. (Harrach dr. a czimbalom-iskola 2. kiadásáról beszélt e helyütt.)

Mindezek ellenére azt mondhatná valaki, hogy mégis csak hiányos hangszer, mely nem egyéb, mint tökéletlen zongora. Ez a legszokottabb s látszólag a legerősebb érv. Miért kellene két verővel kinlódni, midőn a klaviatúrán oly sok hangot, oly tömör akkordokat lehet egyszerre kiveni? Az igaz, de a czimbalomnak egészen más hangszíne van — sokkal nyíltabb — s ez már magában is elégséges ennek az ellenérvnek a lerontására. Ezzel az érvvel lehetne a hárfa ellen is szólni, de itt is a különböző hangszínre hivatkozunk: be kell vallanunk, hogy a sokat magasztalt zongora szárazon, hidegen hagy ott, hol a hárfa a lelkes vágy és boldog remény legfőbb érzelmét kelti föl bennünk.

A czimbalomnak a zenekarban az eddiginél több tért, nagyobb szerepet kell juttatni.

„A zenekar — mondja Berlioz — nagy hangszernek tekinthető, mely képes arra, hogy egyszerre vagy lassanként különböző természetű hangokat hallasson és melynek hatalmas közepszerű vagy kolossalis, aszerint mint az a megkívántató eszközök összességére vagy azoknak csak egy részére terjed ki, melyek fölött a mai zene rendelkezik, s aszerint, hogy hogyan vannak ezek az eszközök jól vagy rosszul választva, s az akusztika többé-kevésbé alkalmas föltételei szerint föllállítva.“ Ebből sok fontos konzekvenciát fogunk vonhatni. A zenekar különböző természetű hangok összessége, melyek a zene mai állása szerint rendelkezésünkre állanak; de ez új elemek fölvételét még korántsem zárja ki.

Hogy mily hangszereket alkalmazzunk a zenekarban, azt nem lehet egyszer mindenkorra meghatározni; látjuk ezt a zene fejlődési menetéből: a mai zenekar oly tömör, oly szingazdag, hogy gyakran a gondolatban szegény zeneszerző is képes jó hangszereléssel nagy hatást elérni. Mennyit változott a zenekar Haydn, Mozart és Beethoven óta, mennyi hangszer van most alkalmazásban, melyeket akkor nem is ismertek. Berlioz még a gitárt és mandolint is beleszámítja a zenekari hangszerek közé, azt állítva, hogy helyenként sikerrel lehetne azokat használni. „A mandolin — mondja Berlioz — ma már annyira el van hanyagolva, hogy a színházakban Don Juan előadása alkalmával az abban előforduló szerenád miatt mindig zavarba jönnek. Oly kevés tisztelettel vannak a nagy mesterek intencziói iránt, midőn a legcsekélyebb dolgoknál régi szokások elhagyásáról van szó, hogy majdnem mindenütt, sőt a párisi „Nagy Operá“-ban is — a mandolin szerepét Don Juanban a hegedűn pizzicato, vagy gitáron játsszák. Ezeknek a hangszereknek pedig nincs meg az a finom, erős (mordante) élük és Mozart jól tudta, mit tett, midőn a mandolint választotta hőse erotikus dalának kíséretéül.“ Ily lényeges Berlioznál a hang színe, ily nagy fontosságot tulajdonít ő annak. Még a gitárról is azt mondja, hogy helyenként melancholikus, ábrándos jellege miatt, igen jól lehetne használni. Rendkívül

fontos a zenekari művek egyes mozzanatai kifejezésére szolgáló hangszin.

Berlioz oly nagy súlyt fektet a hegedű pizzicatoja és a mandolin hangja között lévő különbség megtartására, — miért ne fektetnénk mi is nagy súlyt a czimbalomra akkor, midőn a zenekar vele egy új színnel gazdagodnék? S mintha már hallanám azt a ellenvetést, mely a czimbalmot a hárfához hasonlítja az előbbi hátrányára; pedig ez az összetévesztés nem helyes, mert a kettő között óriási különbség van. Mindkettőnek meg van a maga sajátosága; a hárfa húrjainak hangja lágyabb, olvadozóbb; míg a czimbalom aczélhúrjai nyíltabb, intenzívebb, csengőbb hanguak.“

*

„A czimbalom alkalmazását a zenekarban nem úgy értem, hogy azon egy egész darabon, egy symphonián vagy pl. operán végig játszunk, hanem csak helyenként, s csak helyes kombinációval összeállított hangszerek kíséretében. Hogy minő érzelmek, gondolatok vagy helyzetek kifejezésére lehetne használni, azt nehéz meghatározni, azt a szerzőkre kell bízunk, helyes zenei érzékük lehet itt az egyedüli utmutató. Vagy talán meg lehetne más hangszer terét határozni? legkevésbé. Általában lehet ugyan az egyes hangszerek jellegéből egyet-mást következtetni, de specialis meghatározást nem lehet adni. A hárfa nagyon alkalmas magas költői eszmék, vallási ünnepség hangulatának emelésére, a fagott felső hangjaiban valami oly gyötrő, oly fájdalmas kifejezés rejlik, s mindezek alkalmazását a zeneszerzőnek tudnia kell. Jól ismeri az a trombiták vig harsonáját, a gordonkák mélabus ábrándját, az angol kürt álmadozó, multak emlékét visszaidéző hangját; még a doboknak is speczialis szerep jut ki. A czimbalomról talán azt lehetne mondani, hogy merengő, panaszos, és kitöréseiben szenvedelmes fájdalom rejlik: hangulata mindig komoly, s a komikum terén talán nem igen lehetne használni.“

„A zenekar épen változatos hangszinével éri el azt a

hatást, melyre egyes hangszerek még megközelítőleg sem képesek. Mennyi primitív hangszer van a zenekarban, melyek önállóan majdnem nevetségességig furcsák; vagy ki tudna a fagott, oboa, angol kürt, triangulum, dobok, réztányérok, nagybőgő, vagy más hangszerekben élvezetet találni a zenekarban való alkalmazásuk nélkül. Ezek mellett valóban kevésbé tökéletlen a cimbalom! Minő hatást idéz elő a harangjáték Mozart „Varázsfuvolájá”-ban! Berlioz a „Romeo és Julia” scherzojához új hangszert csináltatott az ugynevezett antik cimbalomból, melyet először Nápolyban a pompeji muzeumban látott; ezt az ókorban bizonyos tánczok rhythmusának jelzésére használták, úgy mint a mostani castagnetteket. Ezek mind igen primitív, egyszerű hangszerek, s mégis minő hatást csinálnak. Egyik előnye a cimbalomnak gyönyörű *staccatoja*, mely egy hangszeren sem, még a hegedűn sem oly szép, oly egyenletes. Minő viharos hatást lehetne rohamos *fulamival* előidézni ott, hol a zenekart még nem lehet egészen föléptetni. Mélabus, síró hangja mellett van benne erő, mely főleg a különös, a bizarr felé hajlik, mely nemben egyedül áll a zenekarban eddig használt hangszerek között.

„Liszt ugyan már régebben is irt „Hunnok harca” című symphoniai költeményében a cimbalom számára és Bécsben is használták a „Geist des Vojvoden” cz. dalmüben (mely azután egyebütt is színre került), de külföldön úgy, mint nálunk általában mellőzik. Pedig igazi zeneköltők a cimbalom kezelésének is művészi jelleget tudnak adni. Így mindenesetre kerülni kellene az émelyítő sok czikornyát és folytonos tremolot, amit csak rossz zenészek csinálnak. Ebben a cimbalom ártatlan. A tremolo alkalmazása kellő határok között igen szép. Ezzel még a hárfa fölött is bizonyos előnye van, mert a hangot ott nem lehet állandósítani. Nagyon kíváncs voltna, hogy szakembereink hozzászóljanak ehhez a tárgyhöz, mely megérdemli az azzal való foglalkozást; a netalán fölmerülő meggyőző ellenvetéseket is az ügy fontossága érdekében meg lehetne hallgatni.”

Igy füzte gondolatait Harrach József dr., ez az európai látókörű zeneesztetikus, már harmincz évvel ezelőtt. Pedig azóta mekkorát fejlődött a czimbalom! És mekkora lett a szimfonikus zenészerzők, a legujabbak, szükségyszerű vágyakozása, újabb meg újabb hangszinek után. Mahler Gusztáv a VI. szimfoniájában, amelyet az essen 1906. évi zeneünnepen mutattak be, mily hangszerekhez és már nem is hangszerekhez fordul, hogy a legszemélyesebb hajlama szerint való színeket megkapja. Zenekarában ott van a celesta (fémlemez-zongora), a harang, tam-tam, kolomp, sőt a kalapács is! Mennyivel szélesebb és nemesebb a czimbalom skálája, mennyire finomabb módon aknázható ki, mennyivel egyénibb és költőibb beszédű!

Hogy a czimbalom még távolról sem fejezte be pályafutását, ebben nincs semmi kétségünk. Mily elfogultság uralkodott egykoron hangszerek iránt, melyek nélkül ma a szimfonikus zenekart el nem képzelhetjük többé. A derék Virdung Sebestyén a „Musika getutscht“-ban 1511-ben még azt írta az *üstdobról*, hogy az ördög eszelte ki („der Teufel hab' die erdacht und gemacht“), hogy hosszantsa vele a jámbor embereket, az áhitatosan imádkozókat, a rokkantakat és betegeket. Hozzátette, hogy az esetben, ha a dobolás és kalapácsolás muzsika, akkor a bognárok, a kádárok is muzsikások. És ime ma mily csudálatos hatást kelt bennünk, ha Beethoven szimfoniáiban megszólal az *üstdob*!

Ugyanilyen ellenséges indulattal fogadta Prätorius az 1614-iki „Syntagma musicum“ előszavában az *oboát*. Szerinte a törökök eszelték ki ezt a barbárságot („diese Lumpen-Musik“), mi pedig megilletődünk, ha az oboa megszólal a „Tristán“-ban vagy „Parsifal“-ban.

Aki a történeti eseményeket figyeli, aki tudja, hogy a fül és a kedély mennyi elfogultságot produkál, az a czimbalom ellen fölhozott „aggodalmakat“ is a kellő, igaz mértékre tudja leszállítani. Aki nem a fölszínen mozog, hanem a történeti fejlődés mélyébe lát, az tudja, hogy a mai szimfonikus zenekar sem örök időkre megállapított igazság, az tudja, hogy a mai

„bevett“ hangszerek egyikét s másikat el fogja söpörni az idő, más hangszereket pedig szerephez fog juttatni. A cimbalom pályája emelkedőben van. A szíveken már győzött, bizonyára győzni fog az elméken is.

A tizezer cimbalom elterjedésének statisztikája.

Hogy a gyáramból kikerült 10.000 cimbalom mily irányban terjedt el és hogy mily nagymérvű közkedveltségnek örvendenek — nemcsak hazánkban, hanem már a széles külföldön, sőt majdnem minden világrészében is — legjobban bizonyítja elterjedésüknek következő kis statisztikai kimutatása. Mellékesen megjegyzem, hogy számos külföldi nagyobb városban is, majd minden zenekarnál használatos már a cimbalom és pedig nemcsak a magyar dalhoz, hanem — ép úgy, mint a mi népzenekarunknál — minden más nemzetközi zenéhez is.

Elterjedését illetőleg ide csatolok egy futólagos áttekintést, megjegyezvén, hogy a magyar városokba szállított czimbalmok egy része is utólag külföldre került, amennyiben zenekarok vagy magánosok hazulról kivitték vagy kiküldték.

Magyarországon van ...	9288	Dániába	12
Ausztriába ment	197	Svájcba	14
Németországba	128	Spanyolországba	8
Angolországba	88	Belgiumba	12
Franciaországba	82	Görögországba	5
Amerikába	91	Törökországba	4
Oroszországba	26	Egyiptomba	4
Olaszországba	14	Ausztráliába	4
Romániába	16	Szerbiába	5
Indiába	2		

FÜGGELÉK.

A tárogató.

A 10,000-ik czimbalom elkészültével, ezzel a magyar hangszer-iparban nevezetes eseménynyel, összeesik egy másik jelentős mozzanat. Ez is egy nemzeti hangszerünkhöz fűződik: a tárogatóhoz. Az általam reformált tárogató bevonult a bayreuthi színjátékok alkalmával a „Tristán“ zenekarába.

A tárogató története visszanyulik messze időkbe. Bél Mátyás, a 17—18. századbeli magyar történetíró elmondja, hogy őseinknek régi kedveltje. Athenaeustól is idéz egy verset, mely a tárogátónak azt a föladatot juttatja, hogy a csatában a vitézeket tüzelje, hogy el ne bágyadjanak. Magát a szót Bartalus István a rokonhangzás alapján próbálja bizonyos indus trombiták meg puzónok neveiből, a „tare“-ból és „tutare“-ból származtatni. De valószínűbb az a föltevés, amelyben Tóth Béla is osztozik, hogy hangutánzás révén a „tára, tára“-ból lett. Nemcsak háborus időben, hanem mulatságokon is szerepelt.

A kurucz időkben nagyban használták; Rákóczi-sipnak is hívták. Mások meg török sipnak mondták, mert régibb írónál, kezdve a 16-ik századbeli zeneteoretikusokon, megvan az a hajlandóság, hogy minden lármásabb, különösen oboa és klarinetszerű fafuvót visszavezetnek a keletre és a törökre, szemben a nekik nemesebbnek tetsző orgonával, lanttal stb. Valószínű, hogy a Rákóczi-nótát is eredetileg tárogátón fújták s csak később tették át a hegedűre. A dallam jellege, szerkezete legalább arra enged következtetni, hogy ez a melodia (illetve eredeti csirája) ilyen fuvóhangszerben született. Ponori

Thewrewk Emil egyetemi tanár is azt a nézetet vallja, hogy a Rákóczi-nóta alapfigurái katonai jelzések, közhasználatu riadók voltak. Hogy katonai célokra ilyen oboa-klarinétszerű hangszert alkalmasnak tartottak, ezen ne lepődjünk meg, mert hisz a régi fafuvók (az ugynevezett Zink-ek) erősebben szó-lottak, mint a maiak.

Meg kell még említenünk, hogy a tárogató szó régebben még annyit is jelentett, hogy: induló, Marsch. Pl. „tiszán-inneni“ vagy „tiszántuli tárogató“ alatt értjük azokat a (P. Horváth Ádám és utóbb Káldy Gyula által közölt) 1809-ből való nótákat, melyeket a tiszáninnyi és tiszántuli inszurgensek énekeltek, a Hadik András gróf és Duka Péter által vezetett csapatok.

Mikor a magyarok az 1790-iki országgyűlés alkalmával újra tüntettek ősi alkotmányuk mellett, a tárogató, mely a Rákóczi-kor után háttérbe szorult, ismét kezd jelentkezni. Szabolcsvármegye banderiuma előtt tárogató sipot lehetett hallani. 1797-ben pedig Budán megjelent egy röpirat ilyen czimen: „Tárogató sip vagy egy hajdani magyar nemzeti muzsikának neme, mely által a régi magyarok táborozások idején egymást a csatamezőre összehívták“.

A Kazinczy-ünnep, az író születésének évszázados fordulója, 1859-ben ismét a tárogatóra terelte a figyelmet. Thern Károly (1817—1886.) a kiváló zeneköltő, karnagy és tanár, a híres „Fóti dal“ szerzője, a tárogatót fölhasználta a „Szvatopluk“ czimű darabban. Végül Káldy Gyula fölelevenítvén a kurucz-kor nótáit és tánczeit, a tárogató is újjászületett.

1894—96-ban én reformáltam a tárogatót. Míg a régi hangszert oboaszerű szopókával fújták és billentyű csak kevés vagy (korábban) egyáltalán nem volt rajta, addig én klarinét-fuvókával és annyi billentyűvel láttam el, hogy rajta minden kromatikus hang könnyen játszható. Ezenfelül a hangszert megnagyobbitottam és öblösebbé tettem. Most jóformán három hangszernek, az oboának, a klarinétnek és a fagotnak a színeit egyesíti.

Ezt a reformált tárogatót 1897-ban *Káldy Gyula*, a m. kir. opera igazgatója és orsz. m. kir. zeneakadémiai tanár, bemutatta a *történelmi társulat* ülésén a tudományos akadémiában. *Hiekisch Henrik*, az opera zenekarának első klarinétosa játszott rajta. Mikor 1897. szeptember 20-ikán a *német* császár látogatása alkalmával a budai kir. várak termeiben udvari fogadtatás volt, a XVIII. századbeli „Sátoros nóta és verbunkos” hangzott föl a tárogatón. Érczes és mélabus szava

HIEKISCH HENRIK.

nagy hatást keltett. Ezek után a tárogató mind sűrűbben felbukkant itt is, ott is. 1897. októberében már az *első kerületi honvédezred zenekarában* mutatták be, miután néhány nappal előbb a *Magyar Színház* megnyitó estéjén a színpalak mögül szólalt meg mélabus hangja. Ugyancsak nagy feltűnést keltett ugyanabban a hónapban a városligeti iparcsarnokban rendezett zeneelőadáson. Itt *Oláh Lajos*, a Radics zenekarának klarinétosa, gyönyörködtette a reformált tárogatóval hallgatóit.

Bayreuthban dr. *Richter János*, a világhírű karnagy

hazánkfia, fölhívására 1904. augusztus havában mutattam be a tárogatót egy előkelő művészársaságnak, amelyben ott voltak: Wagner Siegfried, dr. Muck Károly (Berlin) és Balliny Mihály (Karlsruhe) udvari karnagyok, Kittel Károly (Hamburg), Müller Károly (Berlin), Prüver Gyula (Boroszló), Reichwein Lipót (Boroszló) karnagyok, Kriesse Gyula tanár (Bayreuth), Rüdél karigazgató (Berlin), Kirchner főrendező (Boroszló), Reusz Ede tanár (Drezda), Lascour A. (Páris) és mások.

Dr. Richter bejelentette a társaságnak, hogy a „Tristan és Isolde” előadásán, amelyet a londoni Covent Garden-színházban dirigált, a tárogatót kitűnő hatással játszatta a III. főlvonásban az ugynevezett „lustige Weise”-t. Mikor erre Hiekisch Henrik tanár ezt a dallamot eljátszotta, a társaságnak az volt az egyértelmű nézete, hogy arra a helyzetre jellemző hagulatot egyetlenegy hangszer sem adja vissza oly hiven és mélyrehatóan, mint a tárogató. Az 1906-iki ünnepi színjátékok alkalmával Bayreuthban ezt a részletet Förster m. kir. operaházi klarinétos és tárogátós fujta. Már a próbákon körülvették a zenészek és művészek, megbámulva és magasztalva az előttük addig ismeretlen hangszert s az előadáson is nagy figyelmet keltett.

A hazai napilapok e felől következőkép emlékeztek meg:

A tárogató Bayreuthban. A Bayreuthban most folyó Wagner-előadások alkalmával a Tristan és Isolde című operában most először alkalmazták a Schunda udvari hangszergyáros által rekonstruált tárogatót és pedig — mint onnan írják — általános tetszés mellett s a szakértők határozottan kijelentették, hogy a Tristan és Isoldeben előforduló „Lustige Weise” című dallam előadásához az eddigi hangszerek között a tárogató a legalkalmasabb és teljesen megfelelő hangszer. Schunda, a hangszer rekonstruálója ez alkalommal is általános elismerésben és üdvözlésben részesült a speciális magyar hangszereken tett javításaiért, a melyekkel a közel kétszáz éven át feledésbe merült nemzeti hangszerünket a mai zenei kívánalmaknak megfelelővé tette.

Dr. Richter ajánlatára már számos külföldi operaházak Tristán-előadásokra is rendeltek tárogatót. Gróf Zichy Géza a

„Nemo“ cz. operához a használatos B-tárogató mellé, még egy külön erre a célra készült Sz-tárogatót alkalmazott. A *kamara-zenébe először Szabados Béla* vitte be 1906-ban, a Grünfeld-Bürger vonósnégyes társulat hangversenyén. A tárogatón való játékot egyébként tanítják az orsz. m. kir. zeneakadémiában épp úgy, mint a Nemzeti Zenedében, számot vetve ennek a hangszernek térfoglalásával.

Szükségét láttam tehát annak is, hogy kiadjak egy *Tárogató-iskolát*; a nemrég elhunyt Hiekisch Henrik írta és megjelent magyarul is, németül is. Ugyancsak Hiekisch földolgozásában adtam ki harminczöt magyar nótát és kurucz dalt tárogatóra zongorakisérettel.

A tárogatóra még nagy szerep vár nemcsak multunkhoz való közelsége miatt, hanem mert hasonlóan a cimbalomhoz — eredeti, önálló jellemű hangszer, amelyet más hangszer nem pótolhat. Így a nemzetközi hangszer-családban is tiszteletre-méltó hely jut neki.

A-tárogató II. Rákóczi Ferencz és bujdosó társai hamvainak hazahozatala alkalmával.

A legméltóbb és legalkalomszerűbb szerep jutott a tárogatónak, II. Rákóczi Ferencz és bujdosó társai hamvainak hazahozatala és temetési ünnepe alkalmával.

Ahol a szent hamvakat hozó külön vonat elhaladt: minden nagyobb állomáson megszólalt a tárogató, — Budapesten pedig a pályaudvartól egészen a Szent István Bazilikáig, valamint Kassán is, a temetésen, a tárogató bús hangjai tették még meghatóbbá az ünnepélyes hangulatot; a nagy fejedelem és a bujdosó kuruczok hamvai, az ő egykori — sírjából szintén feltámadott — kedves tárogatójuk síró búgásától kísérve, tértek az édes haza földjén örök nyugalomra.

EPILOG.

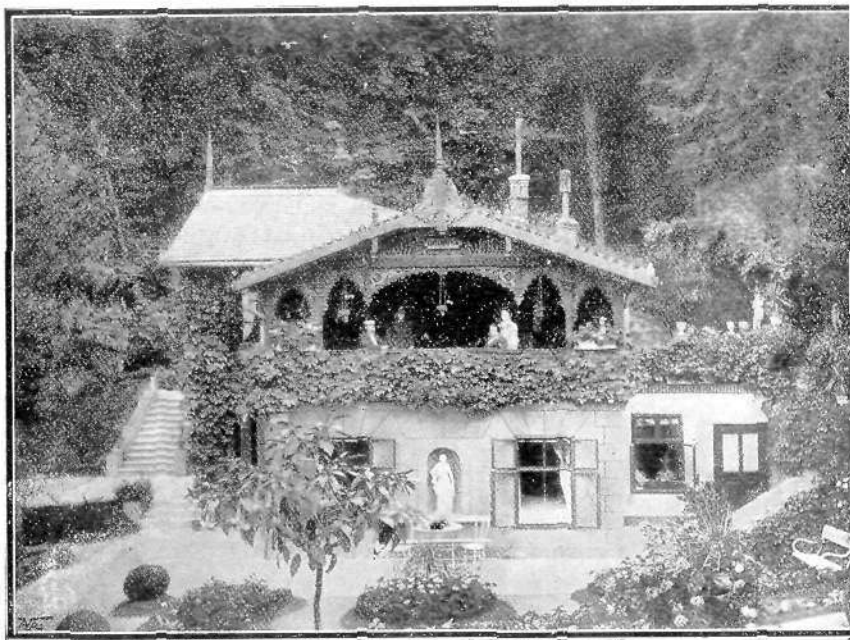

1906 szeptember 22-ikén volt ötven esztendeje annak, hogy ennek a magyar hangszer-ipar történetében — mint láttuk — nevezetes üzletben működöm. Boldog vagyok, hogy e félszázad alatt meg tudtam szerezni a zenevilág, az ipartestületek, a kulturális intézmények élén álló vezető férfiak és egyéb társadalmi körök jóindulatát. Talán nem csálódok abban a föltevésben, hogy önzetlen, becsületes munkám volt az, amely ehhez a rokonérzéshez segített és számos erkölcsi és bizalmi súlylyal bíró tisztségre emelt. Ezek a megtisztelő állások még komolyabbá, még nagyobb méretűvé avatják előttem azt a hazafias feladatot, melynek megoldásán és intenzív teljesítésén már évtizedek óta dolgozom.

A zene hangjai kísérik egész életemet. A műhelyemben megcsendülő hangok után fölkeresem a természetet és ott boldogan köszöntöm a fák zugását, a madarak énekét, hogy lelkembe új meg új hangokat oltva, igyekezzem ezeknek csendését, édes varázsát műhelyemben a mechanika bonyolult útjain legalább megközelítően utánozni, a hangszereim segítségével megszólaltatni, gyönyörű, új életre kelteni. És megilletődéssel gondolok azokra, akiknek képzelmemből és szívéből a természet hatása alatt remekművek születtek. Mikor a főváros közelében üdülőhelyet kerestem magamszámarra, ahol a zaj és a munka izgalmai után a nyugalom vár, csöndes és boldog fészekre akadtam abban a svábhegyi völgyben, ahol sok-sok évvel ezelőtt báró Eötvös József a »Karthausi«-t, az ő csudaszép regényét megírta.

Gyöngéd kegyelettel vettem át azt az egyszerű kis házat, ahol báró Eötvös József fényes költői fantáziájából a mélabus

szerzetes megszületett. A körülötte lévő térséget szerény kerteté alakítottam át, ahol nyaranta kedves rózsaim nyílnak és epedő csalogányok énekelnek olyan lágyan és olyan finoman, mintha a költőre való visszaemlékezés tenné a hangjukat ilyen édessé és áhitattal teljessé. A kis Karthausi-ház immár Karthausi-

villává bővült, de végtelen tiszteletben tartok minden talpalatnyi helyet, ahol báró Eötvös József járt; emléktáblával jelöltem meg azt a szobát, ahol báró Eötvös a »Karthausi«-t megírta s ahol ez a saját maga szerzette fölírás hirdeti mindörökké, hogy a magyar génusz egy lánglelkű képviselője valamikor itt élt.

Az emléktábla szövege:

*Fáradt valék s pihenni jöttem
E falak árnyéka alá,
Mint a munkás, kit a dél heve ellankasztott,
A fa alatt nyugszik!*

Báró Eötvös József.

A SCHUNDA-FÉLE
10.000-IK CZIMBALOM
JUBILEUMA.

IRTA

GÖNDÖCS ISTVÁN

EGYHÁZI KARNAGY,

AZ ORSZÁGOS MAGYAR DALÁREGYESÜLET TITKÁRA,

A „MAGYAR DAL- ÉS ZENEKÖZLÖNY” FELELŐS SZERKESZTŐJE.

Siposs Antal
királyi tanácsos,
m. zeneakadémia tulajdonos.

Thék Endre
zongora gyáros,
a vaskorona-rend lovagja stb.

Gróf ZICHY GÉZA
val. bels. titk. tanácsos,
a „Nemzeti Zenede” elnöke,
a világhírű magyar zongoraművész
és zeneszerző.

Gobbi Alajos
királyi tanácsos,
a „Nemzeti Zenede” igazgatója.

Pósa Lajos
nemzeti költőnk

A jubileumot rendező bizottság diszelnöke és elnökei.

A

SCHUNDA-FÉLE 10.000-IK CZIMBALOM JUBILEUMA.

A bból az alkalomból, hogy *Schunda V. József* cs. és kir. udvari hangszergyáros gyárában a *tizezredik czimbalom* elkészült: több kiváló író, művész és a székesfővárosi IV—X. ker. vegyes ipartestület (amelyhez a hangszeriparosok is tartoznak) nagyszabásu és a maga nemében szinte páratlannak mondható jubiláris ünnepélyt rendezett a magyar hangszeripar legkitünőbb képviselőjének: Schunda V. Józsefnek tiszteletére.

S mivel ez az ünneplés úgy kivitelére, mint erkölcsi jelentőségére nézve messze túlhaladta a szokásos jubileumokat, és mivel Schunda V. József úgy is mint világhírű magyar hangszergyáros és úgy is mint az Országos Magyar Dalár-egyesületnek egyik lelkes, ügybuzgó és ritka áldozatkész igazgató-választmányi tagja, rendkívül sok érdemet szerzett a magyar zene- és dalművészet fellendítése körül: azért méltónak és megokoltnak tartom, hogy ezt a ritka szép ünnepélyt egész részletességgel ismertessem.

A Schunda-jubileum rendezésének eszméje — a minden szép és nemes ügy iránt érdeklődő, de különösen a magyar zene- és dalművészet érdekében mindig tettre kész: gróf Zichy Géza v. b. t. t. kezdeményezésére — a Nemzeti Zenede igazgató-választmányi üléséből indult ki s az ünne-

pély rendezésére önként vállalkozott több jeles író és művész közreműködésén kívül a IV—X. ker. vegyes ipartestület előjárósága is egyhangu határozattal kimondta, hogy részt kér a jubileumi ünnepség rendezéséből, mert érdemdús elnökének: Schunda V. Józsefnek a magyar hangszeripar felvirágzása körül elért ritka szép sikereit, a magyar ipar és közvetve az ipartestület dicsőségének is tekinti.

Igy aztán az ünnepély illusztris rendező-bizottsága a következőkből alakult meg:

Gróf Zichy Géza v. b. t. t. mint díszelnök, *Siposs Antal* kir. tanácsos m. zeneakadémia-tulajdonos és *Thék Endre* zongoragyáros mint elnökök; továbbá a Nemzeti Zenedéről: *Gobbi Alajos* kir. tanácsos, igazgató, *Mészáros Imre*, *Antalik Károly* és *Erdélyi Dezső* tanárok; az orsz. m. kir. zeneakadémia részéről: *dr. Molnár Géza* és *Kun László* tanárok; a m. kir. Opera részéről: *Szikla Adolf* karnagy; a IV—X. ker. vegyes ipartestület részéről: *dr. Horváth János* iparhatósági biztos, *Robitsek József* és *Gyukics Gyula* alelnökök, *Kőszeghy József* pénztáros és *Rehák Lajos* jegyző; az Országos Magyar Daláregyesület részéről: *dr. Kolpaszky István* alelnök és *Göndöcs István* titkár; továbbá *Pósa Lajos* a jeles költő, *Gottermayer Nándor* gyáros, *Stadler Károly* főv. bizottsági tag, *Egan Ede* máv. felügyelő és *dr. Krudy Andor* czimbalomművész, mint a rendező-bizottság jegyzője.

A rendező-bizottság nagy buzgalommal és igazi lelkesedéssel látott hozzá a munkához s megállapodva abban, hogy az ünnepség egy jubiláris hangszerkiállítás, egy diszhangverseny és egy disztrakoma keretében fog lefolyni: a kiküldött bizottságok ehhez képest végezték teendőiket.

Thék Endre vezetése mellett egy tíz tagu küldöttség tiszteleggett *Kossuth Ferencz* kereskedelemügyi miniszternél, felkérve őt, hogy a hangszerkiállítást legyen kegyes személyesen megnyitni s ugyanezen küldöttség *Szterényi József* államtitkárt is felkérte és meghívta a kiállításon való megjelenésre. Ugy a miniszter, valamint az államtitkár a legszívesebben

fogadták a küldöttséget s mindketten megigérték a kiállításon való megjelenésüket.

A rendező-bizottság a jubiláris hangversenyen való közreműködésre megnyerte báró *Splényiné-Blaha Lujzát*, „a nemzet csalogányát“, ugyszintén *Takács Mihályt*, a m. kir. Operaháznak jeles énekművészt; *Pósa Lajos*, a népszerű jeles költő, a jubiláris alkalomra egy ünnepi ódának írására és előadására vállalkozott, a Nemzeti Zenede zenekara pedig, több kiváló növendékével együtt, *Gobbi Alajos* igazgató vezetése mellett, szintén készséggel megigérték közreműködésüket. Így aztán sikerült a jubiláris hangversenyre egy rendkívül érdekes és gazdag műsort összeállítani.

A jubiláris ünnepély 1906. december 7-én folyt le és pedig a következőképen:

A jubiláris hangszer-kiállítás.

A fővárosi Vigadónak földszinti nagy csarnoktermében, művészi izléssel elrendezett csoportokban volt bemutatva a czimbalomgyártás terén elért fokozatos haladás s a különféle javítások és ujitások, egy láb- és hangfogó nélküli kezdetleges czigányczimbalomtól s az első hangfogóval (pedállal) ellátott czimbalomtól elkezdve, egész a remek kivitelű *tizezredikig*, amely már a technikai tökéletességnek szinte a netovábbja gyanánt tűnt fel, úgy hogy valósággal csodálat fogta el a nézőt, látva az első — *kezdetleges* — és a tizezredik — *igazi műremek* — czimbalom közötti óriási haladást és össze sem hasonlítható nagy különbséget. S éppen ez a különbség a legékebben szóló bizonyítéka annak, hogy mily nagyjelentőségű Schunda V. Józsefnek a pedálos czimbalom feltalálása és e hangszer teljes rekonstruálása által elért sikere, amelyről kellő fogalmat nyujthat már magában véve az is, hogy Liszt Ferencz, a világhírű mester, az első pedálos-czimbalom bemutatása alkalmával azt mondta Schundának:

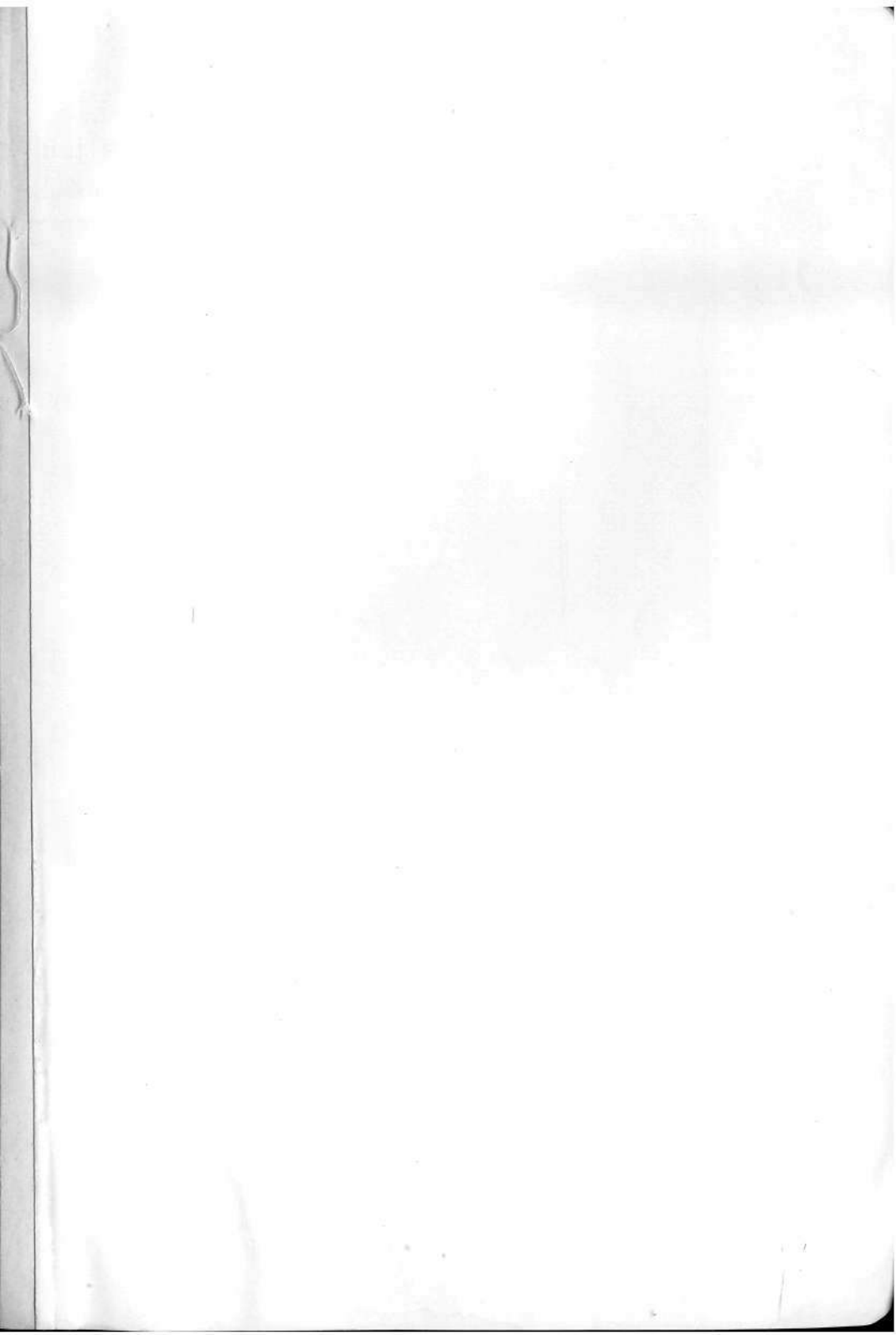
„Ön a czimbalommal szemben azt az epochális érdemet vivta ki, amit Erard a hárfával. Mind a ketten két ősi hangszert ragadtak ki az ezredéves pongyolaságból és megadták nekik a szalon-, hangverseny- és zenekari képességet. A magyar nemzet és a magyar zeneirodalom örök hálára van Ön iránt kötelezve; üdvözlöm Önt a magyar zeneművészet nevében.“

A jubiláris „tizezredik“ czimbalom egy külön állványon volt elhelyezve, úgy, hogy azt minden oldalról szabadon lehetett megtekinteni.

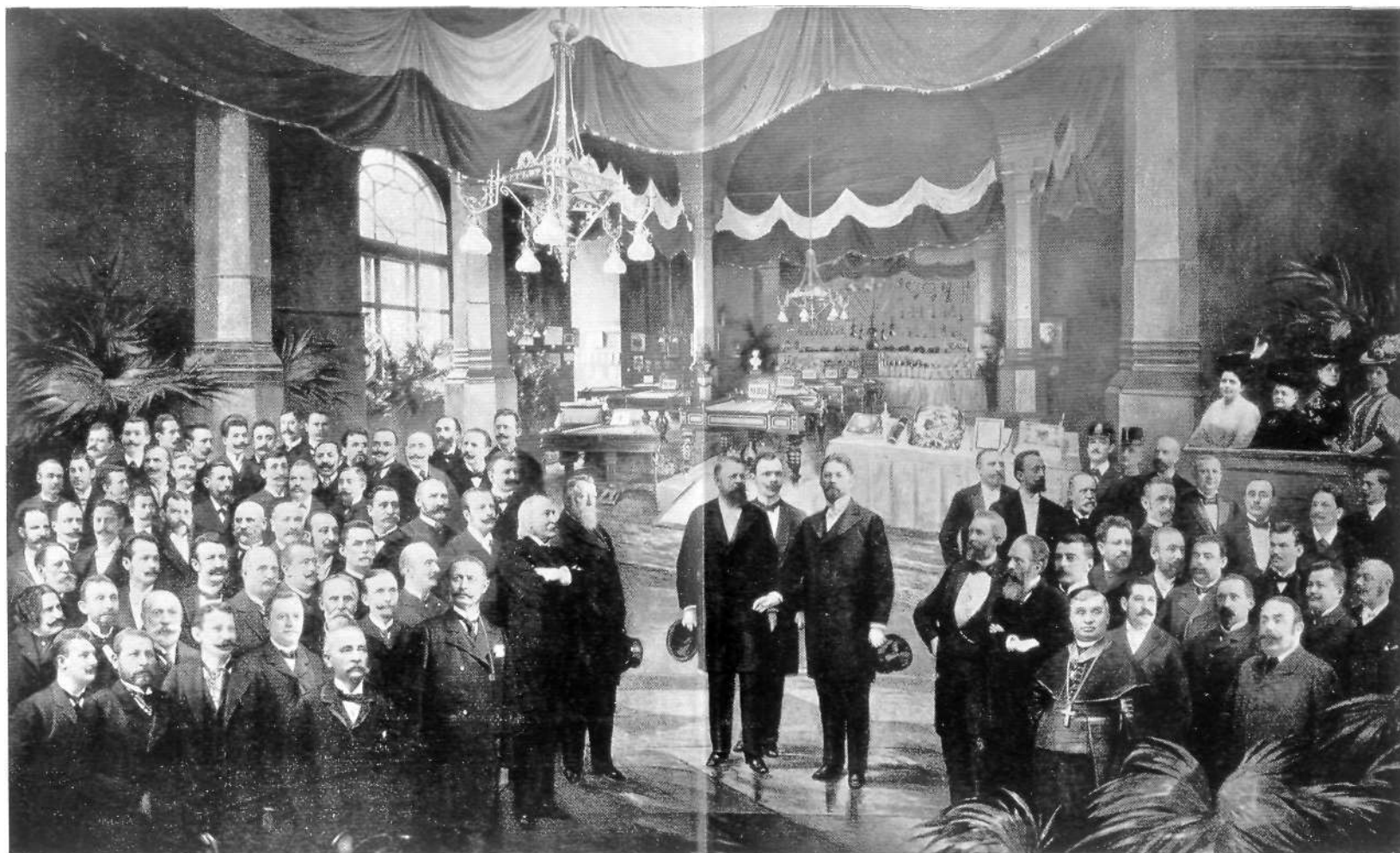
A czimbalomsor háttérében, a terem falának egész szélességében — mint egy óriási oltárkép — kék kárpiton diszlettek a Schunda-gyárnak mindenféle *fa- és rézfuvó- és vonóshangszerei*; a különféle kivitelű *harsonák, kürtök, trombiták, pistonok, puzonok, vadászkürtök, különböző fuvola-, oboa- és klarinét-gyűjtemények*, középen a tárogatónak Schunda által feltalált és rekonstruált különböző hangu példányai, valamint a híres *olasz mesterek* művei után imitált *hegedűk, brácsák és gordonkák* sokasága.

A rendkívül érdekes hangszerműkiállítást stilszerűleg egészítették ki a Schunda által kiadott s zenekulturai tekintetben fölötte becses magyar nyelvű iskolák, trombita és szárnykürt, tárogató, klarinét, gordonka és zongora részére, ugyszintén az Allaga-féle czimbalomiskolák és eddig megjelent összes átiratok, valamint Dankó Pistának páratlan szép dalai.

A jubiláris kiállítás megnyitására kitűzött időben a magyar művész- és iparvilág kitűnőségei s a főváros társadalmi életének előkelőségei igen nagy számmal jelentek meg. Ott voltak többek között: *gróf Zichy Géza* v. b. t. t. az ünneprendező bizottság diszelnöke, *Mattekovics Sándor* v. b. t. t., nyug. államtitkár, *Bogisich Mihály* cz. püspök, *Mihalovics Ödön* miniszteri tanácsos, az Országos Zeneakadémia igazgatója, *Siposs Antal*, *Gobbi Alajos* és *Gelléri Mór* királyi tanácsosok, *Fritz Péter* a kereskedelmi és iparkamara képviselőjében, *Pesti Ferencz* kerületi előjáró, *dr. Preyer Hugó*,

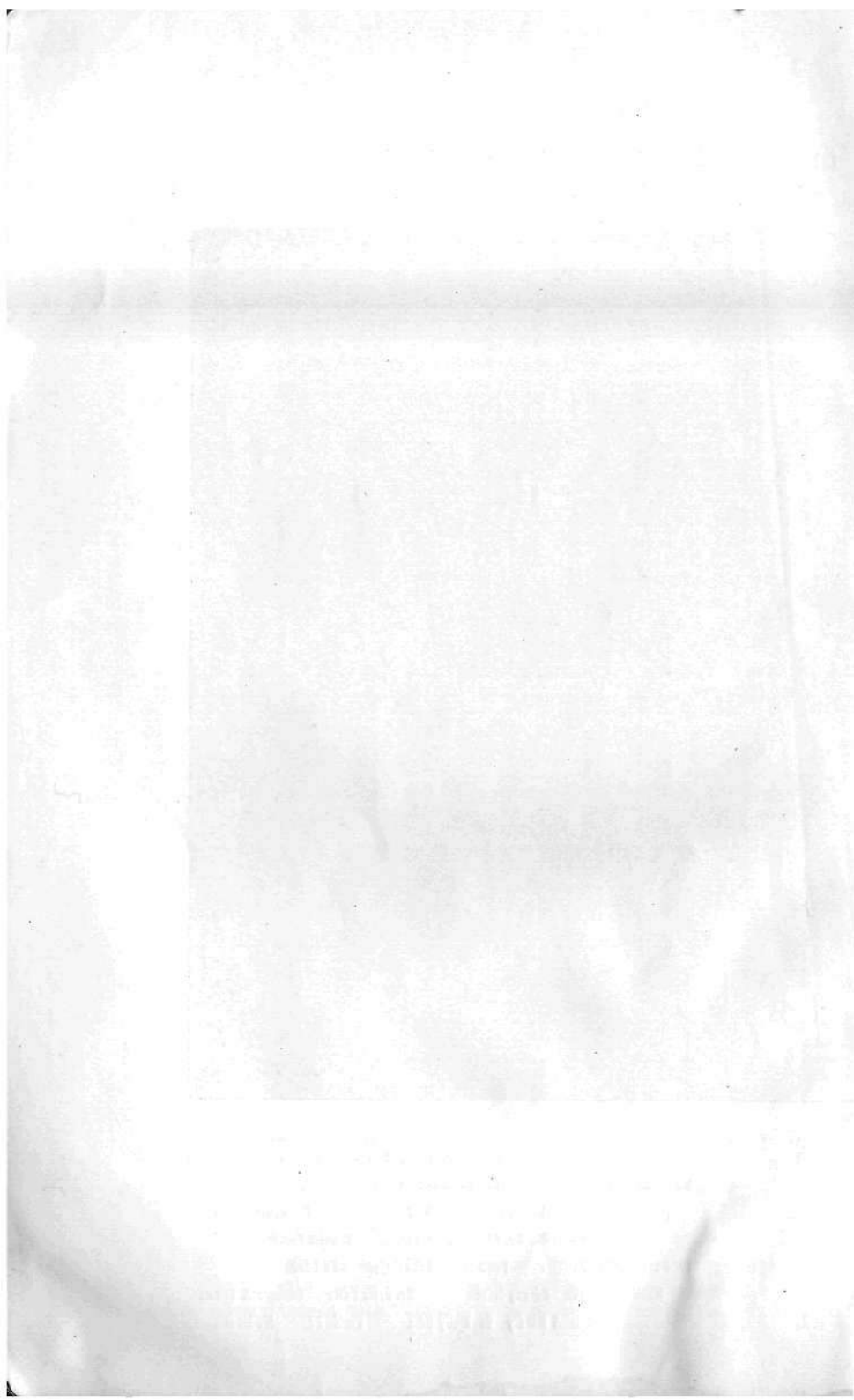
A 10.000-dik czimbalom jubiláris ünnepélyének megnyitása
1906. december hó 7-én.

Végh K. Laschek A. Donáth S. Bencze B. Kohn A. Gáhory J. Willers Gy. Hauels J. Pilát Pál
Racskó K. Laumann R. Filzecker Zs. Roserfeld J. Fahn S. Haas R. Göndöcs I.
Hasmann R. Katzer J. Lendvay I. Hanecker A. Wirm J. Reményi M. Boros S. Dr. Kolpaszky J.
Neubauer Gy. Weber J. Hérmán Ü. Garai S. Hollósi A. Kramer M. Thék Endre
Schmalbach H. Schneider J. Reichenberg J. Felsenfeld J. Wehrer Gy. Egan Ede
Steindl I. Köszeghy J. Dobrovsky Á. Fleischmann I. Dr. Eulenberg S. Némai A. Gobbi A. Siposs A.
Balucz B. Fischl H. Habóthy S. Dr. Horváth J. Schmalhofer F. Steinhardt A.
Szikora N. Robiczek József Gyukits Gy. Dr. Preyer Hugó Gróf Zichy Géza

Schunda Károly
Schunda V. József Szterényi József
Államtitkár

Egan Edéné Schunda V. Józsefné Gottermayer Nándorné Schunda Károlyné
Gottermayer Nándor Horn Ervin Horn Ede Egan Alfred
Szikla A. Gelléri Mór Gottermayer J. Jellenz Béla
Merkel A. Dr. Krudy A. Rehák L. Kassits Péter
Dr. Matlekovics S. Pestí F. Pósa Lajos Kún László
Mihalovich Ödön Bárczy István Dr. Fritz Péter Csehacsek Vilmos
Bogisich Mihály Dr. Melly Béla Pintér Pál Melkó B.

Hahóthy Sándor alelnök vezetésével a belvárosi Saskör husztagu küldöttsége, *dr. Horváth János* iparhatósági biztos vezetésével a IV—X. ker. vegyes ipartestületnek nagy számu küldöttsége, *dr. Kolpaszky István* és *Göndöcs István* az Országos Magyar Daláregyesületet képviselték, továbbá *Egan Alfréd* máv. főfelügyelő (Zágráb), *Thék Endre*, *Gottermayer Nándor*, *Madary Gábor*, *Purgly Pál* (Siófok), az Országos Zeneakadémia és a Nemzeti Zenede tanárai, a Budapesti Polgári Dalkör működő tagjai *Csehacsek Vilmos* elnöklete alatt stb. és végül a cigányzenészek küldöttsége.

Pont 11 órakor érkezett meg *Szterényi József* kereskedelemügyi miniszteri államtitkár, *dr. Tormay Géza* minist. titkár kíséretében, kit a rendező-bizottság és az egybegyűlt közönség lelkes éljenzéssel fogadott, melynek lecsillapultával *gróf Zichy Géza*, a rendező-bizottság diszelnöke, meleg szavakkal üdvözölve az államtitkárt, felkérte őt, hogy nyissa meg a kiállítást, amely kiválóképpen a specziális magyar hangszerkészítményeket mutatja be. Azután az iparosok nevében *Thék Endre* gyáros üdvözölte az államtitkárt, aki az üdvözlésekre hazafias szép beszéddel válaszolt, kijelentvén, hogy *Kossuth Ferencz* kereskedelmi miniszter személyesen akarta megnyitni a kiállítást, de mivel ágyban fekvő beteg, azért őt bizta meg azzal, hogy nevében üdvözölje a jubilánst és képviselőletében megnyissa a kiállítást, amely bár magánjellegű, de tartalmánál és jelentőségénél fogva az egész magyar iparnak igazi disze, s hogy létrejöhetett: az a művészet és ipar kölcsönös támogatásának, valamint a jubiláló Schunda V. József ernyedetlen szorgalmának és buzgalmának köszönhető.

Ő annál nagyobb örömmel tesz eleget e kötelességének, mert rég ismeri a jubiláns érdemeit, akinek sikere nemcsak a magyar hangszeriparra vet fényt, hanem az egész magyar iparra, amin pedig ő mindenkor egész lelkével csügött. Különösen örül annak, hogy a kiállítást megnyithatja, mert az, olyan specziális magyar ipartermékeket mutat be, amilyenekkel készítőjük becsületet szerzett a magyar névnek

a külföldön is, s amelynek minden tetterejével bármikor rendelkezésére áll. Minél több hasonló jubileumot kívánva, ezzel az államtitkár a kiállítást megnyitottnak jelentette ki.

A közönség lelkes ovációkkal kísérte az államtitkárnak a hazai ipar szeretetétől áthatott, magvas, szép beszédét, az érdemes jubiláns pedig könnyekig meghatva mondott köszönetet azért a nagy kitüntetésért, amely e kiállításnak a magas kormány által való méltánylásával nemcsak őt, de az egész magyar hangszeripart érte, s egyszersmind felkérte az államtitkárt, hogy *Kossuth Ferencz* kereskedelmi miniszternek hódolatteljes köszönetét tolmácsolni kegyeskedjék.

Ezután az ipartestület képviselőjében 25 tagu küldöttség lépett elő, melynek élén *dr. Horváth János* iparhatósági biztos, az ipartestület nevében a következő beszédet intézte a jubilánshoz:

Tisztelt ipartestületi Elnök ur!

Kedves Barátunk!

A budapesti IV—X. ker. vegyes ipartestület előljárósága mult hó 20-án tartott ülésében örömmel és lelkesedéssel egyhangulag elhatározta és ezt a határozatát folyó hó 4-én tartott ülésében hitelesítette és újból megerősítve ismét egyhangulag kimondotta, hogy a mai ünnepélyen, mely nemcsak a Te ünneped, tisztelt barátunk, hanem egyben a magyar hangszeripar diadalnapja is, testületileg részt vesz és hogy Neked, szeretett elnökének, ki már a második évtizeden vezeted sikerrel a testület ügyeit, a testület nevében ugyan, de iparostársaid adományaiból emléktárgyat is nyújt át, s engem, mint iparhatósági biztost bizott meg, tagtársaid elismerése, tántoríthatatlan bizalma, ragaszkodása és szeretete tolmácsolásával.

De most, midőn a magyar hangszeripar ünnepét tartjuk, nemcsak Tehozzád, kedves barátunk, hanem az összes magyar iparosokhoz, sőt a Te ellenségeidhez is szeretnék egy-két szót intézni.

A Te szakismereteidet, szorgalmadat fölemlíteni és kiemelni fölösleges. Ezekkel számos magyar iparos rendelkezik. De van Teneked, kedves barátunk, olyan tulajdonságod, működésednek oly jellemző

vonása, mely a magyar iparosokban majdnem teljesen hiányzik, s ez a *Te páratlan üzleti szellemed*. A Te üzleti szellemed hasonlít a nagy iparos-államok iparosainak üzleti szelleméhez; általánosan elismert kiváló szakismereted mellett a Te üzleti szellemed tette czégedet nagygyá, munkálkodásodat gyümölcsözővé és iparodat virágzóvá.

Ezen ünnepélyes alkalommal arra hívom fel az ország összes iparosait: *iparkodjanak* — a szakismerettel együtt — a Te becsületes és körültekintő *üzleti szellemedet is elsajátítani* és úgy munkálkodni, mint Te; akkor azután meg lehetnek győződve, hogy ők is sikereket fognak elérni s nem fognak örökké csak panaszkodni és cizvakodni.

A Te törekvő szorgalmad és praktikus üzleti szellemed hassa át az összes magyar iparosokat.

S ezzel átadom az ipartestület serlegét, amely legyen kiapadhatatlan forrása a Te és családod boldogságának!

Ezen mély hatást keltő szép beszéd után a belvárosi Saskör tiztagu küldöttsége következett, amelynek élén *Hahóthy Sándor* h. elnök, a kör nevében meleg szavakkal üdvözölte a jubilánst, mint a Saskörnek is egyik köztiszteletben álló népszerű tagját.

Azután a Schunda-gyár alkalmazottai léptek elő, kiknek nevében *Szikora Nándor* gyárvezető tolmácsolta a munkásoknak szeretett főnökük iránti őszinte ragaszkodását s rámutatva különösen arra a családias szép viszonyra, amely irigylésre méltó ritka példája a munkaadók és munkások közötti zavartalan egyetértésnek: egy díszes kivitelű ezüst emléklappal léptek meg.

Végül *Radics Béla* és *Kis Jancsi* cigányprimások, a magyar cigányzenekarok képviselőiben, *Pintér Pál* pedig az ország cigányczimbalmosai nevében üdvözölték Schundát s az utóbbi egyszersmind a czimbalmosok arczképgyűjteményét tartalmazó albumot ajánlott fel a jubilánsnak, hálás tiszteletük jelekül.

A személye iránt tanusított tisztelet- és szeretetnek oly

sok oldalról és oly fényesen kitüntető módon való megnyilatkozása mélyen meghatotta az ünnepeletet, aki lelke mélyéig megindulva s az érdemeit dicsérő elismeréseket a polgári kötelességteljesítés szerénységével magától elhárítva, mondott köszönetet az ünneplésért, amely végtelen örömmel és büszkeséggel tölti el, nem azért, mert mindez ő neki szól, hanem mivel ezt az egész ünneplést a magyar ipar kivívott eredményei iránti méltányló elismerésnek tekinti.

Ezek után a *Budapesti Polgári Dalkör*, *Jandl Béla* karnagy vezénylete alatt elénekelte a Himnusz, mire *Szterényi József* államtitkár — a fényes közönségtől kísérvé — elindult a kiállítás tüzetesebb megtekintésére, miközben *Pintér Pál*, a virtuóz czimbalmos, a jubiláris tizezredik czimbalom remek hangját mutatta be, majd *Oláh Lajos* szólaltatta meg a tárogatón az édesbús kuruczdalokat, s szép játékokkal mindketten nagy gyönyörűséget szereztek a közönségnek.

Az államtitkár — a látottak fölött teljes megelégedésének adva kifejezést s azzal a megjegyzéssel, hogy a kiállításról *Kossuth Ferencz* miniszternek részletesen referálni fog — 12 óra után távozott, az egybegyűlteket zajos éljenzéseitől kísérvé.

Ez a remek hangszerkiállítás három napig maradt nyitva díjtalanul a közönségnek, s ezen idő alatt a fővárosi előkelő közönség és a polgárság ezrei látogatták naponként a kiállítást, gyönyörködve a magyar hangszeriparnak itt felhalmozott, bámulatos tökéletességgel előállított gyártmányaiban, amelyek *Schunda V. József* gyárának a külföldön, sőt tul a tengeren is, méltó dicsőséget szereznek.

A kiállítás tartama alatt állandóan kisebb hangversenyeket rendeztek felváltva: *Pintér Pál* és *Lányi Géza* czimbalmon, *Oláh Lajos* pedig tárogatón; s hogy az előadások minél változatosabbak legyenek: a *Thék Endre* magyar zongoragyáros által a kiállításra átengedett két remek zongorán *Siposs Antal* kir. tanácsos magán-zeneakadémiájának növendékei, névszerint: *Ruprich Lenke*, *Mihályfi Juliska*, *Gemeiner Róza*, *Pethő Margit*, *Humayer Gizella*, *Serák Alice*, *Fonyó*

*Janka, Róza*ffy *Malvin* és *Krutsayné Ráder Irma* osztálytanárnő, *Berlioz* és *Liszt* szerzeményeinek 12 és 8 kézre való előadásaival gyönyörködtették a mindig nagyszámu hallgatóságot.

Ez a hangszerkiállítás tehát nemcsak szép és érdekes látványosság volt, hanem egyuttal a legszebb magyar nóták és különféle zeneművek ingyenes hangversenyeivel is szolgált a közönségnek.

A jubiláris hangverseny.

Ugyanaznap — december 7-én — este, rendkívül fényesen sikerült jubiláris hangverseny volt a Vigadóban, amelynek nagy és kis termét, sőt még a karzatokat is, zsufolásig megtöltötte a meghívott előkelő közönség, melynek sorai-ban a művészvilág és közéletünk számos kitűnősege volt jelen.

Nagyban emelte a hangverseny érdekességét, hogy a műsor minden száma — úgy a szerzőket, mint a szerzeményeket és az előadókat tekintve — a magyar ének- és zeneművészet legjavából volt összeválogatva. Ez alkalommal adattak elő első ízben a nagy nyilvánosság előtt a Schunda-féle pályázaton pályadíjat nyert művek. (Schunda V. József ugyanis, a magyar zeneműirodalom fejlesztése s a tehetségesebb fiatal zeneszerzők buzdítása céljából, a múlt év nyarán pályadíjakat tűzött ki oly magyar irányu zeneművekre, amelyekben a czimbalom és tárogató — ez a két speciális magyar hangszer — játssza a főszerepet; s ezen a pályázaton *Demény Dezső* és *Weiner Leó* szerzeményei nyerték el a pályadíjakat.)

A hangverseny kezdete előtt *Thék Endre* és *Siposs Antal* bevezették Schundát a terembe, akit a jelenlevő nagyszámu közönség nagy éljenzéssel és felállással üdvözölt.

A hangversenynek ez volt a műsora:

1. Ünnepi nyitány: a Schunda-féle pályázaton I. díjat nyert nagy zenekarra írt mű; szerző *Demény Dezső*; előadja (elsőször) *Gobbi Alajos* igazgató, zenedei karnagy vezetése alatt a „Nemzeti Zenede” zenekara.

2. „Schundához”; költemény, írta és elmondja *Pósa Lajos*.

3. a) „Rákóczi nóta“: gróf Zichy Géza „Nemo“ című dalművéből; — b) „Bercs ényi pohara“; gróf Zichy Géza „Rákóczi Trilógiájá“-ból (előszőr); zenekarkiséret mellett énekli Takáts Mihály, a m. kir. Operaház tagja.

4. „Campanella“: Liszt Ferencztől, három czimbalmon előadják Lengyel Malvin, Redlich Frida és Podwinetz Erzsi, a „Nemzeti Zenede“ növendékei.

5. a) „Befűtta az utat a hó“; — b) „Szeretlek én egyetlen egy virágom“: Allaga Gézától; zenekarkiséret mellett énekli Takáts Mihály, a m. kir. Operaház tagja.

6. „Magyar Ábránd“: A Schunda-féle pályázaton díjat nyert mű; szerző Weiner Leó; előadják (előszőr) tárogatón Kocsis János, czimbalmon Redlich Frida és Podwinetz Erzsi.

7. „Magyar Dalok“: énekli báró Splényi Ödönné Blaha Lujza, czimbalmon kíséri Lányi Géza.

8. „Szózat és Hymnus“: nagy zenekarra átírt Liszt Ferencz; előadja Gobbi Alajos igazgató, zenedei karnagy vezetése alatt a „Nemzeti Zenede“ zenekara.

Demény Dezsőnek magyar motívumokon épült, nagy zenekarra írt „Ünnepi nyitány“-át — amelynek bravuros hangszerelésében a czimbalom, de különösen a tárogató is igazán szépen érvényesül — *Gobbi Alajos* vezénylete mellett a Nemzeti Zenede zenekara rendkívül hatásosan adta elő, s zajos tapsokra ragadta a közönséget.

A nyitány után *Pósa Lajos* elszavalta erre az ünnepi alkalomra írt következő gyönyörű költeményét:

SCHUNDÁHOZ.

(Írta és elmondta a tizezredik czimbalom ünnepén a szerző.)

Idegen ég alatt ringatták bölcsődet,
Gyermekálmaidat idegenbe' szótted,
Nem magyar mezőkön kergetted a lepkét,
Messziről hallgattad a magyar dal lelkét.
Hívó dalok nyomán vándorutra keltél,
Pásztortüzek mellett meg-megtelepedtél.
Ugy elandalított furulya szólása,
Reszkető csillagok ragyogó hullása!
Valamit sugott egy titokzatos szózat,
Bűbájos ígézet fogta át valódat.
Édes hazánk keblén ujonnan születél...
Áldjon meg az Isten, hogy magyarrá lettél!

Mikor itt az első kenyeret megszegted
 Kutató töprengés felhőzte be lelked :
 Mért is pirosabb itt a fakadó rózsa?
 Mért is szomorubb itt, mint máshol, a nóta?
 Mikor vigad is, sir! Könnyet csal a szembe,
 Örökös panaszszal kiált az egekre.
 S rá a te szemed is sűrű könnybe lábadt :
 Vérző nagy sebünket egyszerre megláttad :
 Élő, eleven seb! Sajog szakadatlan !
 Nincs ezerjófűve, nem terem rá balzsam !
 Mélyebb a Tiszánál, örvénylő vizeknél !
 Áldjon meg az Isten, hogy magyarrá lettél !

Van-e a világnak olyan hangszerszáma,
 Ahol elfér szivünk minden dobbanása :
 Az a kevés öröm, az a tenger bánat,
 Százados keserve egy nép balsorsának?
 Bánatfából kell azt kirakni, faragni,
 Hogy vissza is tudja hiven hangoztatni
 Mindazt a sok érzést, nemzeti fájdalmat,
 Mely zokog csendesen akkor is, ha hallgat.
 Szived megérezte, elméd kifürkészte,
 Hogy a magyar dalnak czimbalom a fészke.
 Ott maradt hü gondod e dalos fészeknél . . .
 Áldjon meg az Isten, hogy magyarrá lettél !

Erdők bus fenyője . . . berkek jávorfája . . .
 Hurt feszítettél ki daltermő lapjára,
 Vesztegető szárnyát megfogtad a hangnak :
 Zengő követői már simán suhannak.
 Hej, nem így volt régen, nem így hajdanában !
 Zűr-zavar zugott a czimbalom szavában ;
 Zagyva zűr-zavarból harmónia támadt :
 Már tisztán szólal meg az öröm, a bánat.
 Édes gyönyörűség már a czimbalomszó,
 Neked köszönhetjük, te lelkes rajongó !
 Varázskezű mester, ilyet teremtetél !
 Áldjon meg az Isten, hogy magyarrá lettél !

Tizezer czimbalom zengedező húrja
 Munkádat, nevedet dallal koszoruzza.
 Hallod-e, hallod-e? Sarkantyúk pengése . . .
 Puszták kurjantása . . . poharak csengése . . .

Hallod e, hallod-e? Zöld erdő zúgása . . .
 Bimbók pattogása . . . vadgalamb bűgása . . .
 Most meg olyan, mintha könnyek peregnének!
 Mintha harang szólna! Mintha temetnének!
 Mélabús, ábrándos, panaszos, merengő:
 Benne borong a múlt, benne a jövőendő.
 A dalnak költőt is, művészt is neveltél . . .
 Áldjon meg az Isten, hogy magyarrá lettél!

Mit érezhetsz, mikor művészi czimbalmód
Tengeren túlról is megpendülni hallod,
 Mikor végig rezdül húrja a világon:
 Nem gondolsz-e rája, hogy mindez csak álom?
 Nem álom, nem álom! Ott zeng már kevélyen
 Dalművek karában, a világzenében.
 Nem álom, nem álom! Hullva hull utjára
 A hir, a dicsőség illatos virága.
 Bejárja a földet tapsos diadallal,
 De idegenben is magyar bölcsődallal.
 Magadnak, nekünk is új babért szereztél . .
 Áldjon meg az Isten, hogy magyarrá lettél

Hát a tárogató, a kuruczok sipja!
 Eltűnt, hogy megnyílt a szabadság sirja,
 Máglyára rakatta a labancz, a német,
 Hattyudalát sirva mind hamuvá égett!
 Szél sodorta hamvát, tüske tépte, szurta . . .
 Összeszedted, föl is támasztottad újra.
 Ujhodott alakban újra sir kesergőn
 Nagy hegyeknek ormán, harmatlepte erdőn . . .
 Egyre jobban hódít szíljai riadója . . .
 Fölreszket Rákóczi könnyes koporsója!
 Legszebb koszorút rá te fontál, te tettél!
 Áldjon meg az Isten, ezerszer áldjon meg,
 Hogy magyarrá lettél!

A mély érzéssel megírt és előadott szép verset s különösen annak egész a meghatottságig fokozódó hatású refrain-jét tomboló lelkesedéssel fogadta, percekig tapsolta és éljelezte az egész közönség, különösen a midőn a közkedvelt szavaló a mélyen meghatott ünnepelthez lépett, azt átölelte és megcsókolta.

Zajos tetszést aratott *Takács Mihály*, az operaház jeles művésze is, aki *gróf Zichy Géza* „Nemo“ című dalművéből a Rákóczi-nótát és szintén *gróf Zichy Gézának* „Rákóczi Trilógiájából“ a „Bercsényi pohara“ című részletet (ez alkalommal először), azután még — többszöri kihívásra — a „Befűtta az utat a hó“ népdalt és *Allaga Gézának* „Szeretlek én egyetlenegy virágom“ szerzeményét, zenekari kísérettel, énekelte.

*Weiner Leó*nak a Schunda-féle pályázaton szintén pályadíjat nyert „Magyar ábrándja“ — amelyet tárogatón *Kocsis János*, czimbalmon pedig *Redlich Frida* és *Podvinecz Erzsébet* a *Nemzeti Zenede* növendékei, kitűnő tanáruk: *Erdélyi Dezső* által pompásan betanítva, nagy bravurral és igazi művészi technikával adtak elő — beigazolta azt, hogy a tárogató, czimbalomkíséret mellett, bármely elsőrangú hangverseny műsorán helyet foglalhat és rendkívüli hatást kelt.

Báró Splényiné-Blaha Lujza, a „nemzet csalogánya“, *Lányi Géza* czimbalomkíséréte mellett, az ő tüneményes hangjával és utólérhetlen kedvességével úgy énekelte a szebbnél-szebb magyar dalokat, amint csupán *Blaháné* tud énekelni, s természetesen vége-hossza nem volt az ujrázásoknak.

Nagy tetszést aratott *Liszt Ferenc*nek „Campanella“ szerzeménye is, amelyet három czimbalmon *Lengyel Malvin*, *Redlich Frida* és *Podvinecz Erzsébet*, a *Nemzeti Zenede* növendékei adtak elő.

Végül a *Nemzeti Zenede* zenekara, *Gobbi Alajos* vezetésével, a *Liszt Ferenc* által nagy zenekarra átírt Szózatot és Himnuszt adta elő, a fellelkesült közönség szünni nem akaró tapsaitól kísérve.

Ennek a ritka műélvezetet nyújtó s a maga nemében igazán páratlannak mondható fényes hangversenynek kitűnő rendezése *Gobbi Alajos* kir. tanácsos, zenedei igazgató érdeme volt, aki ezzel a Schunda-jubileumot valóban művészi eseménynyé emelte s feledhetlen, kedves estét szerzett vele mindazoknak, akik ezen a gyönyörű és minden ízében magyar hangversenyen résztvenni szerencsések voltak.

A jubiláris disztrakoma.

A hangverseny után, esti $\frac{1}{2}$ 10 órakor, a Vigadó első emeleti éttermeiben fejedelmi fényű disztrakomára gyűlt össze az ünnepélyeken jelenvolt előkelő társaság, s szép fényt vet Schunda V. József jellemére és gondolkozására, hogy közéletünk oly sok kitűnőségének diszes körébe, gyáranak összes alkalmazottjait és egyszerű munkásait, még a tanoncokról sem feledkezve meg, szintén meghívta.

A mindvégig pompás hangulatban lefolyt disztrakomán *gróf Zichy Géza* mondta az első pohárköszöntőt a királyra.

Azután *Thék Endre* igen meleg szavakkal méltatta a magyar hangszeripar megteremtőjének, a cimbalom és a tárogató ujjaalakítójának: *Schunda V. Józsefnek* érdemeit, kit hosszabb pohárköszöntőben mint a magyar hangszeripar mesterét és a fáradhatatlan szorgalom mintaképét üdvözölt. Az a perczekig tartó éljenriadalom, amely szavait kísérte: őszintén bizonyítá, hogy valóban az ünneplő közönség érzelmeit tolmácsolta.

Thék Endrének felköszöntőjére *Schunda V. József* a következő szép beszéddel válaszolt:

Mélyen tisztelt hölgyeim és uraim!

A mai napon irányomban nyilvánult s éppen most is elhangzott kitüntető ünnepeltetés által lelke mélyéig meghatva, fogadják kérem egyenként és együttvéve mindnyájan az én szívből jövő hálás köszönetemet, azért a nagy megtiszteltetésért, amelylyel az én személyemben a mi kedves nemzeti hangszerünknek: a cimbalomnak jubileumát oly feledhetlen és társadalmi szempontból is nagyjelentőségű ünneppé tenni kegyeskedtek.

Ez a mai ünnepélyünk — amely az Önök becses hozzájárulásával oly fényesen folyt le — reám nézve annál öröndetesebb, mert én már fiatal koromtól kezdve a legbensőbb rokonszenvvel viseltetem a cimbalom iránt s ezt a szép magyar hangszert nagy előszeretettel, ugyszólván mint gyermekemet ápoltam, neveltem s igyekeztem az akkoriban még nagyon kezdetlegesnek mondható cimbalmot annyira

javítani, tökéletesbiteni, mondhatnám újraalkotni, hogy abból a zeneművészet terén is érvényesíthető modern hangszer legyen.

Boldognak érzem magamat, hogy szorgos törekvéseimet, ime, szerencsés siker koronázta, mert a cimbalom, amely néhány évtizeddel ezelőtt még igen primitív alakban, jóformán csak a falusi cigány muzsikások eszköze volt, ma már, mint tökéletes hangszer, nemcsak majd minden zenekarnál nélkülözhetlen hangszerré vált, hanem kellesz szép hangja és csinos kiállításánál fogva megérdemelt szalonképességet is nyert, s ennek folytán általánosan kedvelt családi hangszer lett, amely ma már ugy a polgári, valamint a legmagasabb körökben is szíves fogadtatásra talál; s örömmel és büszkén konstatálhatom, hogy a cimbalom nemcsak hazánkban, hanem a művelt külföldön, sőt a legtávolabbi világrészekben is el van terjedve, így például Párisban, Londonban, és a legtöbb külföldi nagy város majd minden zenekarnál alkalmazásban van már a cimbalom, amely most már nem csupán a magyar dallamokat zengi, hanem minden nemzetközi zenénél kitűnően érvényesül.

Ennek az örömdetes felkarolásnak és nagy elterjedésnek köszönhetem, hogy ma szerencsés lehetek a gyáramból kikerült tizezredik cimbalom jubileumát megünnepelni, s most csak azt kívánám: bár oly szónok lehetnék, hogy érzelmeimet és hálámat méltó szavakban tudnám kifejezni; de az ékesszólás tehetségével nem rendelkezvén, így csak egyszerű, de szívem mélyéből fakadó szavakban mondom hálát és köszönetet mindazoknak, akik nemzeti szép hangszerünknek: a cimbalomnak felvirágoztatásához és elterjedéséhez, jóakaró becses támogatásukkal akár közvetlenül, akár közvetve, hozzájárulni kegyeskedtek.

Mindenekelőtt mély hálával tartozom a magyar alkotmányos *nemzeti kormány*nak, illetőleg *Kossuth Ferencz* kereskedelemügyi miniszter ur ő kegyelmességének és az ő képviselőjének: *Szterényi József* államtitkár ur ő méltóságának, aki a tizezredik cimbalom elkészülte alkalmából rendezett mai hangszerünnepélyünket a magas kormány képviseletében való megjelenésével megtisztelni és kitüntetni kegyeskedett.

Hálával tartozom továbbá a m. kir. *Országos Zeneakadémiá-*

nak, amely a mi két különleges magyar nemzeti hangszerünket: a czimbalmot és a tárogatót, rendes tantárgyai közé felvenni méltóztatott, s amely kitűnő zeneművészeti intézetünknek már az első elnöke és vezére, halhatatlan emlékü nagy mesterünk: *Liszt Ferencz*, a pedálczimbalmot annyira megkedvelte s annak czélszerűségét és használhatóságát oly hamar felismerte, hogy azt több szerzeményében kitűnő hatással alkalmazta s a nála megfordult híres zeneművészek, költők és íróknak számtalanszor bemutatta és így a czimbalomnak már akkor népszerűséget, propagandát szerzett, ami későbbi diadalmas térhódításához bizonyára nagyban hozzájárult. S az a nagy kitüntetés, amelyben a halhatatlan emlékü nagy mester úgy az első pedálczimbalom bemutatása alkalmával, valamint az első ezredik czimbalom ünnepélyén engemet kegyes volt megtisztelni: mindig felejthetetlen marad előttem.

Nemkülönben mély hálával tartozom a *Nemzeti Zenedének* és különösen annak érdemekben gazdag elnöke: *gróf Zichy Géza* ur ő kegyelmességének, aki nemcsak hogy a két nemzeti hangszerünket: a czimbalmot és a tárogatót az ő kiváló operáiban oly nagy hatással alkalmazta, hanem az is nagyrészből neki köszönhető, hogy ez a két hangszer legelőször a *Nemzeti Zenedében* lett a rendes tantárgyak közé felvéve, s ahol eddig a legtöbb czimbalmozó növendék nyert alapos oktatást. Kimondhatatlan hálával és köszönettel tartozom továbbá még ennek a jeles műintézetnek azért a nagy kitüntetésért, hogy a mai jubiláris hangversenynek rendezésével engemet oly nagymérvű megtiszteltetésben méltóztatott részesíteni; a mai hangverseny fényes sikeréért pedig a *Nemzeti Zenede* érdemduis igazgatójának: *Gobbi Alajos* kir. tanácsos urnak mondok forró köszönetet, aki — gyöngékedése mellett is — a hangverseny művészi sikere érdekében oly buzgó odaadással volt szíves fáradozni.

Hálás köszönettel kell megemlékeznem továbbá a m. kir. operaházról is, ahol felejthetetlen nagy zeneköltőnk: *Erkel Ferencznek* „Bánkban“ operájában szólalt meg legelőször a czimbalom, s ahol azóta most már mind a két nemzeti hangszerünk! a czimbalom és a tárogató számos operában és balletben nyer illő alkalmazást.

Vajha híven és méltóképen tudnám soha nem muló hálámat és mélyen átérzett köszönetemet tolmácsolni a „magyar nemzet csalo-

gánya"-nak, az országszerte e néven tisztelt és ünnepelt páratlan művésznőnek: *bárá Ssplényi Ödönné Blaha Luíza* ő méltóságának, aki, azt lehet mondani, kizárólag csakis cimbalomkiséret mellett szokta az ő bűbájos szép dalait utólérhetetlen kedvességgel énekelni, s ez által ő is igen nagyrészen hozzájárult a cimbalomnak népszerűvé tételéhez és virágzásra emeléséhez.

Hálával tartozom *Allaga Géza* urnak, az első rendes cimbalomtanár és a cimbalom-zeneirodalom megalapítójának, mert ő volt az, aki legelőször kezdte és megalapította a rendes hangjegyek melletti rendszeres cimbalomoktatást, s nagyrészt neki köszönhető, hogy most már számtalanok foglalkoznak a cimbalom zenetanításával.

Nem mulaszthatom el köszönetet mondani még az engemet itt is megtisztelt összes kedves vendégeimnek, a sajtó képviselőinek s végül hangszergyáram derék munkásainak, akik az ő becsületes szakmunkájukkal és kitartó buzgalmukkal szintén hozzájárultak a cimbalom felvirágoztatásához, s akik ma velem együtt méltán ünnepelhetnek, mert az egymás iránti bizodalom, őszinte ragaszkodás és családias jó viszony, amelyre kölcsönösen büszkék lehetünk, közöttünk bizonyára a jövőben is fenn fog maradni, s Isten segítségével ezután is együtt fogunk közreműködni a magyar hangszeripar továbbfejlesztésére, szeretett magyar hazánk dicsőségére!

Schunda tartalmas, szép beszédét általános figyelem között mondotta el, lelkesült éljenzés kelt nyomában, s mindenki sietett koczintani az érdemes jubilánssal.

Ezután *Siposs Antal gróf Zichy Gézát*, mint ennek a szép ünnepélynek védnökét és a magyar zeneművészetnek mindenkor lelkes és tevékeny bajnokát éltette, mire *gróf Zichy Géza Schundát* és vele kapcsolatban a magyar zeneművészeknek köztisztelet és szeretetben álló veteránját: *Siposs Antalt* köszöntötte fel. *Dr. Kolpaszky István* az Országos Magyar Daláregyesület nevében mondott az ünnepeltre üdvözlő beszédet. *Reményi Mihály* a hangverseny művészlelkű, fáradhatlan rendezője: *Gobbi Alajos* zenedei igazgató és a közreműködött művészek egészségére ürité poharát. Lelkesült fel-

köszöntőket mondtak még *Kossuth Ferencz* miniszterre és az ő jobb kezére, a magyar ipar legelső vezérférfiára: *Sztevényi József* államtitkára, valamint *gróf Apponyi Albertre* és *a magyar sajtóra*, s az ezeken kívül elhangzott sok áldomás közben felolvasták az ünnepelthez érkezett üdvözlő táviratokat és leveleket, amelyek nagy tömegéből felemlítjük itt a következőket:

M. kir. igazságügyminister.

Budapest, 1906. december hó 7-én.

Igen tisztelt Schunda ur!

Öszintén köszönöm szíves meghívását, azonban nagy sajnálatomra, elfoglaltságom következtében nem ígérhetem, hogy az ünnepi alkalmak bármelyikén is megjelenhetnék. Az elért jelentős erkölcsi sikerhez szívből gratulálok és Isten áldását kívánom iparüzemének további felvirágozására.

Szívélyes üdvözlettel

Polónyi s. k.

Országos m. kir. Zeneakadémia.

Budapest, 1906. december hó 6-án.

Igen tisztelt Uram!

Az országos m. kir. zeneakadémia igazgatósága és tanári kara mindenkor meleg érdeklődéssel kísérte a hazai hangszeripar fejlődését. Így csak természetes, hogy örülnie kell akkor, amikor magyar földön egy idegenből ideszakadt és magyarrá lett gyáros a hangszeripar különböző ágaiban magyar munkásokkal, magyaros lelkességgel már fél-száz éve dolgozik. Üdvözölve Önt a 10.000-ik czimbalom elkészülte alkalmából, egyuttal élénk emlékezetben van az az áldozatkészsége is, amelylyel intézetünket is gazdagította hangszerekkel és pályadíjakkal.

Becsülettel és sikerrel teljes pályájának még hosszabb folytatását kívánjuk a magyar hangszeripar és zeneművészet javára.

Hazafias üdvözlettel

az orsz. m. kir. zeneakadémia igazgatósága és tanári testülete nevében:

Michálovich Ödön s. k.

igazgató.

Moravcsik Géza s. k.

titkár.

Áruforgalmi Statisztikai Állandó Értékmegállapító Bizottság.

Budapest, 1906. deczember hó 8-án.

Nagyságos Schunda Venczel József
kereskedelmi tanácsos, hangszergyáros urnak

Budapest.

Midőn az illetékes szakkörök, a nagyközönség élénk részvételével Nagyságodat a magyar hangszergyártás terén kifejtett fényes sikerű működéseért oly lelkesen üdvözlik, nem mulaszthatom el, hogy a magyar áruforgalmi állandó értékmegállapító bizottság nevében én is ki ne fejezzem Nagyságodnak legőszintébb jókívánságaimat. Nagyságod, mint a bizottságnak évtizedek óta buzgó tagja, ezen a téren is oly nemesen, oly önzetlenül s annyi szakismerettel szolgálja a hazai közgazdaság érdekét, hogy valódi mintaképe a kötelességtudó, széles látókörü s fenkölt gondolkodásu magyar iparosnak.

Az ég áldása kísérje Nagyságod nemes és hazafias munkáját s tartsa meg a Gondviselés Nagyságodat soká magyar hazánk javára.

Nagyságodnak hazafiui üdvözzettel

igaz tisztelője

Vargha Gyula,

elnök, miniszteri tanácsos,

a m. kir. központi statisztikai hivatal igazgatója.

Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara.

Nagyságos Schunda V. József urnak

kamarai tag

Budapest.

A tizezredik czimbalmának elkészítése alkalmából ma tartandó jubiláris ünnepségre szóló szíves meghívásáért fogadja őszinte köszönetemet.

A legnagyobb örömmel vettem volna részt ezen a szép ünnepen, amely egyszersmind egy speciális magyar művészi iparág fejlődésének a történetében emlékezetes határkövet jelent. Minthogy azonban hálászthatatlan hivatalos ügyben épen ma elutazni és így, sajnálatomra az ünnepségben való részvételtől lemondani vagyok kénytelen, arra

kell szoritkoznom, hogy Nagyságodat eddig kifejtett munkásságának mai szép sikere alkalmából melegen üdvözöljem, hogy továbbá vállalatának további nagyarányu fellendülése iránti reményemet és őszinte jókívánataimat kifejezzem.

Kiváló tisztelettel

Lánczy Leó s. k.
kamarai elnök.

Budapest, 1906. deczember hó 6-án.

Tisztelt Schunda ur!

Fogadja őszinte gratulációmát a hangszeripar terén újlag elért sikeréhez és köszönetem a holnapi hangversenyre való meghívásáért.

Sajnálatomra kell azonban tudatnom, hogy miután a holnapi napom már egészen le van foglalva, képtelen leszek a hangversenyen részt vehetni.

Tisztelője

Gróf Edelsheim Gyulai s. k.

Budapest, 1906. deczember hó 7-én.

Kedves Barátom!

A népszínházi bizottság rám bízta a népszínház ideiglenes vezetését. Ez napról-napra késő estig annyira elfoglal, hogy legnagyobb sajnálatomra lehetetlen a mai szép jubiláris hangversenyen és vacsorán résztvennem. Engedd meg azért, hogy miután ezt személyesen megtennem nem áll módomban, ez uton üdvözljelek. Isten éltesen még sokáig, diszére, büszkeségére a magyar iparnak. Szívből köszönt

régi hived

Márkus József,
székesfővárosi nyug. főpolgármester.
főrendiházi tag.

Budapest, 1906. deczember hó 8-án.

Mélyen tisztelt Schunda ur!

Igaz örömmel voltam szem- és fültanuja azon remek, szép és lélekemelő élvezetes estélyen, illetve hangversenyen, amely a tizezredik czimbalom elkészülte alkalmából rendeztetett. Bokros érdemeit mások — fontosabb tényezők — méltatták, ékes szóval Pósa bácsi és mások számtalan írásban.

Engedje meg kérem, hogy én is szívem teljes melegével gratuláljak ezen fényes sikerhez, mert az ön szép sikere, sikert jelent a hazai hangszeriparnak és nemzeti zenének is. Adja a Mindenható jó Isten, hogy még sok-sok ezer czimbalom és tárogató kerüljön műhelyéből és legyen még sokáig részese viruló egészségben az elismerés és dicséret babérjainak szerzésében.

Midőn szíves meghívásáért hálás köszönetet mondok, maradtam kiváló teljes tisztelettel

régi tisztelője

Morelli Gusztáv,

az országos m. kir. iparművészeti iskola
ez. igazgatója.

Országos Magyar Dalárégyesület.

Nagyságos ur!

Az „Országos Magyar Dalárégyesület“ igazgató-választmányi ülésének egyhangu lelkesedéssel hozott határozata folytán örömmel üdvözljük Nagyságodat, világhírű hangszergyárában a tizezredik czimbalomnak elkészülte alkalmából.

Az a nagyszabásu jubiláris ünneplés, amelynek úgy a magas kormány, mint a társadalom kitűnőségei részéről Nagyságod ez alkalommal ünnepeltje volt: a legszebb bizonyága annak a köztiszteletnek és elismerésnek, amelyet Nagyságod a hazai zeneművészet és általában a hazai hangszeripar, de különösen a két különleges magyar hangszer: a pedálczimbalom és a tárogató tökéletesítése által — félszázados buzgalomával — oly méltán kiérdemelt.

Amidőn eddigi sikereihez és megérdemelt országos ünnepeltetéséhez szerencsekívánatainkat kifejezzük, egyszersmind lelkünkben őhajtuk, hogy a hazai zene- és dalművészet előbbvitelére az utóbbinak érdekeit szolgáló Országos Magyar Dalárégyesület javára, mint annak eddig is egyik lelkes és áldozatkész támogatója és igazgató-választmányi tagja, becses közreműködését még igen sokáig, a legszebb eredményekkel érvényesíthesse.

Fogadja Nagyságod őszinte tiszteletünk nyilvánítását.

Kelt az Országos Magyar Dalárégyesület igazgató-választmányának Budapesten, 1906. december 15-én tartott üléséből.

Göndöcs István

jegyző.

Erney József

h. elnök.

Országos Közegészségi Egyesület, az „Egészség” szerkesztősége.

Budapest, 1906. december hó 6-án.

Igen tisztelt Uram!

Engedje meg, hogy a gyárából kikerült 10.000-ik czimbalom ünnepélyes megjelenése alkalmából a legmelegebben üdvözljem Önt, aki idegen létére szívvel-lélekkel magyarrá lett, s mint derék magyar ember a magyar ipar dicsőségét növelte.

Az Ön multja és jelene fényes példája annak, hogy nálunk az idegen föld szülöttjét nemcsak hogy senki el nem nyomja, de sőt vérbeli testvér gyanánt szereti mindenki, csakhogy nagyon természetesen erre olyan érdemeket kell szerezni mint Schunda Venczel József, aki nemcsak mint iparos elsőrangú, de mint derék polgára a sz. fővárosnak is mintaképül szolgálhat mindenkinek.

Az Isten éltesse és tartsa meg jó egészségben mindnyájunk öröme és a magyar ipar dicsőségére!

Igaz tisztelője

Gerlóczy Zsigmond dr. s. k.
egyet-mi m. tanár, főorvos.

Csapoda, 1906. december hó 11-én.

Nagyságos Schunda V. József urnak

Buda pesten.

Abból az alkalomból, hogy hangszergyárában elkészült a 10.000-ik czimbalom és ebből egy darabot én is szerencsés voltam megvenni, nem mulaszthatom el, hogy a sok jó szerencsekívánók közé ne csatlakozzam.

Az ünnepségen lelkileg magam is részt veszek s kívánom, hogy drága életét magyar hazánk számára az isteni Gondviselés igen soká éltesse és művészi gyárából sok oly hangszer kerüljön ki, mely a magyart busulásában megvigasztalja.

Kitűnő tisztelettel vagyok

Lánczy József
ref. lelkész

Herrn Josef W. Schunda Musikinstrumentenfabrikant

Budapest.

Heute erfahre ich erst von Ihrem Jubileum; nehmen Sie, verehrter Meister, meine herzlichste Begrüßung freundschaftlich entgegen.

Wien.

Hochachtungsvoll

Bösendorfer.

Ezen távirati üdvözlés magyar fordítása a következő:

Schunda V. József urnak, hangszergyáros

Budapest.

Jubileumáról csak ma értesültem; nagyrabecsült Mester, fogadja barátsággal szívélyes üdvözlétemet.

Bécs.

Mély tisztelettel

Bösendorfer

zongoragyáros.

Schunda V. Józsefnek ez a nagyszabású jubileumi ünnepsége a hazai zenetörténelmi irodalomnak is nyereséget hozott, amennyiben a 10.000-ik czimbalom elkészülte alkalmából Schunda „*A czimbalom története*“ cím alatt egy 100 oldalas füzetet adott ki, amelyben igen érdekesen ismerteti a czimbalomnak történetét és a mai alakjában való fejlődését, előadja az általa feltalált és javított pedálczimbalom és a rekonstruált tárogatónak fényes sikereit, elismerő és dicsérő leveleket és emlékül kapott arczképeket közöl a leghíresebb zeneszerzők és művészektől s a füzet végén közölt epilógiában megkapó közvetlenséggel mondja el, hogy ötven éve immár, amióta a testvérbátyja, *néhai Schunda József* által alapított és ő általa kibővített hangszergyárban működik, tehát ugyyszólván egész életét a zene hangjai kísérik, s ha műhelyéből távozva, felkeresi a természetet: a munka izgalmai után ott talál pihenést és üdülést, ahol hazáknak egy nagy szelleme működött egykor, mert a Svábhegy völgyében azt a bájos kis házat vette meg Schunda, amelyben egykoron

a halhatatlan emlékü báró Eötvös József: a „*Karthausi*“ című örökbecsű regényét írta.

Az egykori kis házat Schunda villává bővítette ki, s diszes emléktáblával jelölte meg a nagy költőnek egykori írószobáját, örök kegyelete jeléül.

Poetikus, ideális szép gondolat, méltó a harmóniák nagymesteréhez, Schundához, akinek melegen érző lelkében a zene- és dalművészet szeretete a legszebb harmóniába olvad a humanus jószívűséggel és a jó hazafisággal.

Ez az egyszerű polgár, az ő művészeti tökéletességre vitt hangszereivel és gyárilapárával több hasznót és nagyobb dicsőséget szerez az országnak, mint a leghiresebb politikusok meddő szóharcza, mert ő nem a szavak, hanem a tettek embere, aki a maga helyén és idején tevékenységével és bőkezű áldozatkészséggel segíti elő mindazt a hazafias, nemes, jó ügyet, amely a jók pártolására érdemes.

Hiszen az *Országos Magyar Daláregyesületben* is régtől fogva úgy ismerjük Schunda V. Józsefet, mint egyik legbuzgóbb hívét és lelkes pártolóját a magyar dalosügynek, amelynek érdekében már több ízben hozott jelentékeny anyagi áldozatot is versenydíjak kitűzésével és más egyéb adományaival, s az Országos Magyar Daláregyesület történetében is meg van örökitve a cimbalom szereplése, amennyiben az egyesület 25 éves jubileuma alkalmából, 1892. augusztus 19-én, Budapesten, a Vigadó nagytermében rendezett diszhangversenyen, *Erkel Ferencznek a Petőfi*: „Elvonnék én, csak adnának“ kezdetű költeményére irt férfi-kara előadásához *Erkel*, a nagy mester, nyolcz cimbalmot kívánt mint kötelező kíséretet, s ez alkalommal *Allaga Géza, Dulcz Irma, Kun László, Kaszner Adél, Kaszner Károly, dr. Krudy Andor, Lányi Géza* és *Pintér Pál* játszottak a Schunda-féle pedálczimbalmon.

A jubiláris 10.000-ik cimbalmot Schunda az országos m. kir. zeneakadémiának ajánlotta fel s ezen értékes ajánlékát *gróf Apponyi Albert* m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter a következő levélben köszönte meg.

112.074/1906. sz. Az Országos m. kir. Zeneakadémia igazgatójának jelentéséből értesültem arról, hogy Ön, abból az alkalomból, hogy gyárában már 10.000 czimbalom készült el, ezt a 10.000-ik díszesebb kivitelű pedálos czimbalmot az orsz. m. kir. zeneakadémiának ajánlódokozta. Kedves kötelességet teljesítetek akkor, amidőn Önnek ez ajánlódokozásáért köszönetemet fejezem ki.

Budapest, 1907. január hó 7-én.

Apponyi s. k.

Az 10.001-ik hasonló díszes kivitelű és értékű pedálczimbalmot pedig a *Nemzeti Zenedének* ajánlotta fel, melyért az intézet választmánya a következő levélben fejezte ki köszönetét:

45. szám, 1907.

NEMZETI ZENEDE.

A nemzeti zenede választmányának mai napon tartott ülésében előterjesztetvén Nagyságodnak a 10.000 czimbalom jubileuma alkalmával rendezett hangversenyen a Nemzeti Zenede növendékei közreműködéseért köszönetének nyilvánítása mellett annak közlését tartalmazó becses levele, hogy Nagyságod ezen öröndetes alkalomból az e célra készített díszesebb kivitelű 10.001-ik czimbalmot a Nemzeti Zenedének adományképen felajánlja: a nemzeti zenede választmánya Nagyságodnak ezen nagylelkű adományáért jegyzőkönyvében fejezte ki legmelegebb köszönetét és arról Nagyságodat levélben értesíttetni rendelte.

Midőn kedves kötelességet teljesítve a választmánynak ezen határozatáról Nagyságodat van szerencsénk értesíteni, fogadja egyuttal kiváló tiszteletemnek őszinte nyilvánítását.

Kelt Budapesten, 1907. évi május hó 17-én.

Vajdasfy Emil.

A napi sajtó is meleg elismeréssel adózik Schunda 10.000-ik czimbalmának jubileuma alkalmából s nem lesz érdektelen, ha az egyes lapokból a következő szemelvényeket közlöm:

BUDAPESTI HIRLAP 1906. deczember 8.

A tizezredik czimbalom. *Schunda* V. József udvari hangszer-gyárában elkészült a tizezredik czimbalom. Ebből az alkalomból több író, művész és hangszerkészítő szeretettel teljes ünnepséget rendezett. Az

ünnepség ma délelőtt kezdődött a Vigadóban lévő hangszerkiállításon, melyen a beteg kereskedelmi minisztert *Szterényi* József államtitkár képviselte. A kormány képviselőjét *Zichy* Géza gróf üdvözlölte. *Szterényi* válaszában kijelentette, hogy a kiállítást a magyar ipar díszének tekinti és melegen üdvözlölte a jubiláló hangszergyárost. Majd *Thék* Endre szólott a magyar iparosok nevében, később *Horváth* János dr., *Hahóthy* Sándor, *Szikora* Nándor és *Radics* Béla. *Schunda* meghatottan mondott köszönetet a szíves ünneplésért. Este díszes hangverseny volt a Vigadó zsufolásig megtelt termében. Énekes művészetünk két kimagasló alakjának: *Blaha* Lujza asszonynak és *Takáts* Mihálynak a neve szerepelt a műsoron. Blaháné magyar nótákat énekelt *Lányi* Géza czimbalomkíséretével, *Takáts* Mihály pedig *Zichy* Géza gróf *Rákóczi-trilógiájából* adott elő két igen hatásos részletet, majd magyar dalokkal keltett zajos tapsvihart. Komoly, tartalmas és gondosan kidolgozott munka *Demény* Dezső pályakoszorúzott *Ünnepi megnyitó*-ja, a melyet nagy tetszéssel fogadott a közönség. Kevésbé tetszett a másik pályadíjjal kitüntetett munka: *Weiner* Leó tárogatóra és czimbalomra írt jelentéktelen *Magyar ábránd*-ja. Gyönyörű ünnepi ódát szavalt *Pósa* Lajos. A költemény két legszebb szakasza a következő:

Tizezer czimbalom zengedező húrja
Munkádat, nevedet dallal koszorúzza.
Hallod-e, hallod-e? Sarkantyúk pengése . . .
Puszták kurjantása . . . poharak csengése . . .
Hallod-e, hallod-e? Zöld erdő zugása . . .
Bimbók pattogása . . . vadgalamb bugása . . .
Most meg olyan, mintha könnyek peregnének!
Mintha harang szólna! Mintha temetnének!
Mélábús, ábrándos, panaszos, merengő:
Benne borong a múlt, benne a jövőendő.
A dalnak költőt is, művészt is neveltél . . .
Áldjon meg az Isten, hogy magyarrá lettél!

Hát a tárogató, a kuruczok sipja!
Eltűnt, hogy megnyilott a szabadság sírja.
Máglyára rakatta a labancz, a német,
Hattyudalát sirva mind hamuvá égett!
Szél sodorta hamvát, tüske tépte, szurta . . .
Összeszedted, föl is támasztottad újra.
Ujhodott alakban újra sír kesergőn
Nagy hegyeknek ormán, harmatlepte erdőn . . .
Egyre jobban hódít szilaj riadója . . .
Fölreszket Rákóczi könnyes koporsója!
Legszebb koszorút rá te fontál, te tettél!
Áldjon meg az Isten, ezerszer áldjon meg,
Hogy magyarrá lettél!

Befejezésül a Szózat és a Himnusz került előadásra *Liszt* Ferenc zenekari földolgozásában. Mindez diszes keretül szolgált a jubiláló czimbalomtökéletesítőjének ünneplésére. Hallhatta mindenki, hogy a czimbalom, mely egy félszázaddal ezelőtt még igen kezdetleges zenélő készség volt, mostani alakjában jogosan vált világhírű hangszerré. De nemcsak a czimbalom, a kuruczvilág eltemetett hangszere : a tárogató is Schundának köszönheti újjászületését. Sokat beszéltek erről a hangverseny után rendezett lakomán, melyen az első köszöntőt *Zichy Géza* gróf mondotta a királyra. *Thék* Endre emelkedett hangon méltatta a magyar hangszeripar megteremtőjének, a czimbalom és a tárogató átalakítójának, *Schunda* Vencel Józsefnek az érdemeit. *Siposs* Antal zeneigazgató *Zichy Géza* grófot, az est védőjét és a magyar zene kitartó bajnokát élte, a ki néhány nappal ezelőtt ismét dicsőséget szerzett külföldön a magyar névnek. *Zichy* gróf megköszönte az ünneplést, majd elmés szavakkal hártotta el magáról a megjelentek lelkesedését Schundára és a magyar muzsikuskok veteránjára, *Siposs* Antalra. *Pilát* Pál a hangverseny művészlelkű, fáradhatatlan rendezőjét, *Gobby* Alajos igazgatót és a közreműködőket élte. Fölvasták ezenkívül az üdvözlő táviratokat, végül áldomást mondtak *Kossuth* Ferenc és *Apponyi* Albert gróf miniszterekre.

EGYETÉRTÉS, 1906. decz. 8.

Schunda hangszerkiállítása a Vigadóban. Szterényi József államtitkár a fővárosi Vigadóban ma nyitotta meg azt a jubiláris hangszerkiállítást, a melyet írók, művészek és a hangszerkészítők ipartestülete rendeztek abból az alkalomból, hogy Schunda V. József császári és királyi udvari hangszergyárában a 10.000-ik czimbalom elkészült. Az ünnepségen a magyar művész- és iparosvilág kitűnőségei nagy számban jelentek meg.

Ott voltak gróf *Zichy Géza* v. b. t. t. az ünneprendező bizottság diszelnöke, *Matlekovits* Sándor v. b. t. t. nyugalmazott államtitkár, *Bogisich* Mihály püspök, *Mihalovits* Ödön miniszteri tanácsos, az Orsz. Zeneakadémia igazgatója, *Gelléri* Mór, *Siposs* Antal és *Gobby* Alajos királyi tanácsosok, *Egan* Ede vasuti felügyelő, *Thék* Endre, *Madary* Gábor, *Mészáros* Imre az Opera igazgatója, *Hahóthy* Sándor alelnök vezetésével a belvárosi Saskör husztagu küldöttsége, dr. *Horváth* János iparhatósági biztossal az élén a IV.—X. kerületi vegyes ipartestület nagyszámu küldöttsége, *Pesti* Ferencz kerületi előljáró, az Országos Zeneakadémia és a Nemzeti Zenede tanárai, továbbá a cigánymuzsikuskok küldöttsége.

Szterényi József államtitkárt gróf *Zichy Géza* diszelnök üdvözölte.

Szterényi József államtitkár hazafias szép beszéddel válaszolt, kijelentvén, hogy Kossuth Ferencz kereskedelmi miniszter személyesen akarta megnyitni a kiállítást, de mivel őt betegsége ágyhoz szegzi, őt bizta meg azzal, hogy a miniszter képviselőjében hivatalosan megnyissa a kiállítást. Ez a kiállítás magánjellegű ugyan, de tartalmánál és jelentőségénél fogva az egész magyar iparnak igazi disze s hogy létrejöhetett, ez a művészet és ipar kölesönös támogatásának, valamint a jubiláló Schunda V. József ernenyedetlen szorgalmának és hazafias buzgalmának köszönhető. Különösen örül annak, hogy kiállítást megnyithatja, mert az olyan speciális magyar ipartermékeket mutat be, amilyenekkel készítőjük becsületet szerzett a magyar névnek a külföldön is.

Ezután Pósa Lajos szavalt el alkalmi szép költeményét, melynek egyik legszebb strófája így emlékezik meg az ünnepeltről.

Hát a tárogató, a kuruczok sipja!
 Eltűnt, hogy megnyílt a szabadság sirja.
 Máglyára rakatta a labancz, a német,
 Hattyudalát sirva mind hamuvá égett!
 Szél sodorta hamvát, tüske tépte, szurta . . .
 Összeszedted. föl is támasztottad újra.
 Ujhodott alakban újra sír kesergőn
 Nagy hegyeknek ormán, harmatlepte erdőn . . .
 Egyre jobban hódít szilaj riadója . . .
 Fölreszket Rákóczi könnyes koporsója!
 Legszebb koszorút rá te fontál, te tettél!
 Áldjon meg az Isten ezerszer áldjon meg,
 Hogy magyarrá lettél!

Thék Endre rendezőbizottsági elnök a magyar iparosok nevében, dr. Horváth János iparhatósági biztos a hangszerkészítő ipartestület nevében, Szikora Nándor művezető a Schunda-gyár munkásai és Radics Béla a cigánymuzsikások nevében üdvözölte az ünnepeltet. Horváth iparhatósági biztos az ipartestület határozatából remekművű ezüst serleget, a munkásszemélyzet ezüst emléklapot és a cigányküldöttség díszes albumot nyújtott át. Schunda V. József megindulva mondott köszönetet különösen Szterényi államtitkárnak, akit felkért arra, hogy leghódolatosabb köszönetét Kossuth Ferencz miniszternek tolmácsolja. Ezután Szterényi József államtitkár a budapesti polgári dalkör énekhangjai mellett elindult a kiállítás megsejmlélésére, amelyben együtt vannak a Schunda-féle gyár jubiláris czimbalmái, tárogatói, hegedűi, hangszerei, kitüntetési érmei és okmányai. A miniszter képviselője 12 órakor távozott. A kiállítás, melyben felváltva folyton czimbalom- és tárogatóhangverseny van, három napig marad nyitva díjtalanul a közönség számára. Ma este a Vigadóban hangverseny és disztrakoma fejezte be az ünnepet.

ALKOTMÁNY, 1906. december 8

Schunda V. József jubileuma. Hogy a magyar ipar mindeddig nem tudott fölvirágozni, annak okát az elfogulatlan gondolkozó nemcsak abban látja, hogy nem állott rendelkezésünkre a szükséges tőke, meg az okos gazdasági politika, hanem abban is, hogy iparosaink jó része hijával van azoknak az erényeknek, melyek nélkül tekintélyes ipar nem fejlődhetik. Szakképzettség, szorgalom, kitartás, pontosság, udvariasság: olyan tulajdonságok, melyek a derék, a törekvő iparos szükséges sark-erényei és amelyek kifejlesztésére nálunk az iskola, a műhely, az élet oly kevés gondot fordít. Innét van az, hogy újjainkon számlálhatjuk el azt a pár iparost, aki szakmájának becsületet szerez, aki megállja helyét, aki érti dolgát s aki vevőit vagy rendelőit jól, pontosan s udvariassan kiszolgálja. De hozzá tehetjük: akikben megvannak a jó iparosnak ezek az erényei, azokat közbecsülés övezi s vagyont szereznek.

Ezekhez a még ma kisebbségben lévő jórahaló iparososokhoz tartozik, mint egyik legkiválóbb, az ismert hangszerkészítő: **Schunda Venczel**. Idegen neve és származása nem akadályozta abban, hogy a magyar zene két legjellegzetesebb hangszerét is alkossa újra: a tárogatót és a cimbalmot.

Schunda most készítette a tizezredik cimbalmot s ezt a nevezetes eseményt — mert nevezetes az nemcsak Schundára nézve, hanem a magyar iparra és a magyar zenére nézve is — felhasználták tisztelői, hogy megünnepeljék őt, a derék magyar iparost, a polgári szorgalom s a munka alakjában tanusított hazafiság bajnokát. Schundát ma este ünnepelték azzal, hogy hangszerkiállítást rendeztek a fővárosi Vigadóban, melyet a betegen fekvő Kossuth Ferencz kereskedelemügyi miniszter nevében Sztterényi József államtitkár nyitott meg.

A hangszerkiállítás megnyitását nyolczadfél órakor ugyancsak a Vigadóban hangverseny követte, mely minden tekintetben fényes lefo-lyásu volt. A műsort **Demény Dezső** magyar stílusban irt hatásos nyi-tánya vezette be. Ez a nyitány, valamint a gróf **Zichy Géza** trilogiájából való részlet, melyet **Takáts** operaházi tag énekelt, voltak az est főmozza-natai. A műsor többi számait is nagy tetszéssel fogadták. A hangversenyt bankett követte. Az ünnepet nagyban emelte gróf **Apponyi** Albert köz-oktatásügyi miniszter és **Sztterényi** kereskedelemügyi államtitkár jelen-léte. A tisztas ipari munka bajnoka ekként kulturális és közgazdasági életünk legfőbb képviselőitől megkapta a tisztelet és elismerés adóját.

ZENELAP, 1906. december 25.

Schunda V. József abból az alkalomból, hogy gyárában a 10.000-ik cimbalom készült el, valóban joggal kedveskedett a nagyközönségnek,

hogy folyó hó 8., 9. és 10-én érdekes és tanulságos kiállítást rendezett a Vigadóban. — Czimbalom, valamikor! Egyszerű kis zengő deszka; egy két igen régi cigánybanda szerszáma. Ma! Szalonok disze; polgári-, színházi-, operai-, katonai zenekarok egyik nélkülözhetetlen hangszere. Idehaza nálunk a legfölkapottabb hangszer; a külföldön óriási érdeklődéssel fogadott s rendkívül nagy mértékben elterjedt mint magyar hangszer, melynek megtanulhatása kedvéért még ádáz „jóakaróink” szívébe is belopta magát érzelmi világunk leghűebb kifejezője, az édes magyar nóta. Magunk átérezzük, a külföldi meg föl nem tudja fogni, hogy mi okozza azon bűvös-bájós előtörő hangot, hangokat, melyeket egyszerű megütés után is oly szépen ad ki a czimbalom. Schunda V. J. egész életét annak a célnak elérésére szentelte, hogy az egyszerű zengő szekrényből egy oly csodahangszert állítson elő, mint a melyet a ma már 10.000-dik czimbalom fényesen bizonyít. A „Schunda V. József” név ma már forgalom. A törhetlen akarat, példátlan szorgalom, igazságnak rajongó szeretete s folytonos előretörékvés fogalma. Sikerült neki a célt óriási elismerések kíséretében fényes eredményvel elérni. Ott láttunk a kiállításon egy elsőik közül való gyártmányt. Azután az általa föltalált pedálos czimbalmot. A pedál vetette meg a czimbalom jövőjének alapját. Ott volt az 1000-dik, 4000, 5000, 9999, 10.000-dik czimbalom. Valóságos pragmatikai bizonyítékai egy hangszer fejlődésének. Hát a tárogatói! Valamikor a tárogatót tűzzel-vassal pusztították s így csak leírásokból tudjuk jóformán, hogy az egy öblös klarinette-szerű hangszer volt, az oboa nádszopókáéhoz hasonló fuvókával ellátva. Schunda tanulmányozta ezt és csinált egy hatalmas hangszert, melynek hangja egyesíti a klarinette, oboa hangját egyszerre, ellátta billentyűzettel s a klarinettéhez hasonló nádfuvókával s ma busongó szívvel, sokszor lázas örömmel, izgult lélekkel gyönyörködünk e csodahangszerben. Itt van Rákóczi tárogatója modern köntösben. Itthon nélkülözhetetlen hangszerré vált s külföldi zeneszerzők is előszeretettel alkalmazzák ma már a „Darrogató”-t, az „ungarischer Instrument”-et. Ha egyéb érdeme nem volna Schundának, mint csak e két magyar hangszer tökéletesítése, már ezért is megérdemli a legnagyobb méltánylást. Volt is benne része életén keresztül bőven. Ez alkalomból is, hogy 10.000-ik czimbalma elkészült alkalmából ezen mintegy 150 darabból álló, sikerült kiállítást rendezte, daczára magánjellegeknek, a magas körök hivatalosan vettek tudomást róla s szerénynek nevezett, de ellenkezőleg, nagyszerű tárlatát a kereskedelmi miniszter úr képviselésében Szerényi államtitkár úr nyitotta meg. Írók, művészek gárdája összefogott s a jubileum emlékére páratlan sikerű hangversenyt is rendezett. A napilapok bőven beszámoltak róla. Micsoda gyönyörűség volt a mi csalogányunkat, Blaha Lujzát hallgatni, ki czimbalomkisérettel adott elő pompás nótákat Szemünk, lelkünk könnyezett

az örömteljes meghatottságtól. Kivánjuk, hogy rövidesen megérhesse a 20.000-ik, 30.000-ik stb. czimbalmainak elkészültét!

PESTER LLOYD, 8. Dezember 1906.

Ausstellung von Musikinstrumenten. Ein ungarischer Industrieller hat heute seinen Ehrentag. In der Musikinstrumenten-Fabrik des k. u. k. Hoflieferanten Josef W. *Schunda* ist das 10.000 *Cymbal* fertiggestellt worden: beispielloser Rekord, zu dessen Feier in einem Parterresaale der hauptstädtischen Redoute eine Musikinstrumenten-Ausstellung stattfindet. Ihre Eröffnung war für 11 Uhr Vormittags angesetzt, allein lange vorher war der Saal von einem zahlreichen Publikum gefüllt, darunter mehreren Notabilitäten unseres musikalischen Lebens. In Vertretung des Handelsministers Franz Kossuth war Staatssekretär Josef *Szterényi* erschienen. Vom Ehrenpräsidenten des Arrangierungskomiteés Grafen Géza *Zichy* und vom Präsidenten Andreas *Thék* begrüßt, verdolmetschte der Staatssekretär zunächst das Bedauern des Handelsministers, durch Unpässlichkeit am Kommen gehindert zu sein; dann würdigte er die Verdienste Schunda's, der mit Mühe und Opfern einen spezifisch ungarischen Industriezweig zu schaffen gewusst hat. Nach den Dankesworten Schunda's wurden ihm namens der Gewerbe-genossenschaft der Musikinstrumenten-Erzeuger und seines Personals werthvolle Angebinde überreicht. Der Staatssekretär besichtigte nun die Ausstellung. Diese enthält verschiedene Instrumente, die in der Fabrik Schunda's erzeugt worden sind. Sehr interessant ist eine Sammlung in chronologischer Reihenfolge gruppirter Cymbale; namentlich das Jubiläumsstück Nr. 10.000 ist ein Prachtexemplar und hat einen fast klavierähnlich starken Ton. Es wurde auch ein kleines Konzert in der Ausstellung veranstaltet, an dem sich die Budapester bürgerliche Liedertafel mit mehreren Vorträgen betheiligte. Die Exposition dauert drei Tage; der Eintritt ist unentgeltlich.

Die zweite Phase des Jubiläums der Musikinstrumentenfabrik Josef W. *Schunda*: ein Festkonzert, versammelte heute Abends ein zahlreiches geladenes Publikum im Redoutensaale. Das Programm war natürlich ganz auf die nationale Note gestimmt, stand im Zeichen des Cymbals und des Tárógató, dieser rein ungarischen Instrumente, deren ersteres ja heute ein so recht eigenstes Fest feiert. Sie erklangen gleich in der Eröffnungsnummer, in Desider Demény's farbig instrumentirter „Festouverture“, die dem Komponisten mehrere Hervorrufe eintrug. Stürmischen Applaus entfesselte auch ein Gelegenheitsgedicht von Ludwig *Pósa*, vom Dichter persönlich deklamiert. Mit Begeisterung wurde Louise *Blaha* empfangen, die, von ihrem treuen Famulus: Géza

Lányi auf dem Cymbal begleitet, mit ihrer kernungarischen Kunst Volkslieder sang und selbstverständlich Zugaben leisten musste. In einer Transskription der „Campanella“ von Liszt-Paganini bewunderte man die Fertigkeit der jungen Cymbalistinnen *Malvine Lengyel*, *Frieda Redlich* und *Erzsi Podvinetz*, in der „Ungarischen Phantasie“ von *Weiner* das Geschick des jungen Tonsetzers, zwei Cymbalen und einem Tárogató (von *Johann Kocsis* sehr musikalisch geblasen) die feinsten Klangeffekte abzugewinnen. Grossen Erfolg hatte *Michael Takáts* vom Operhause mit hinreissend gesungenen Liedern und zwei Opernfragmenten des Grafen Géza *Zichy*; eines der letzteren, ein Trinklied von düsterem Schwung, musste er wiederholen. Auch dem anwesenden Komponisten bereitete das Publikum laute Ovationen. Der von Liszt instrumentirte „Szózat“ und „Hymnus“ schlossen das gelungene Konzert. Den orchestralen Theil des Abends besorgte das mit Opernmitgileder ergänzte Zöglingssorcherster des Nationalkonservatoriums unter Leitung des Direktors *Alois Gobbi*. Dem Konzert folgte ein Banket, bei dem *Josef W. Schunda* in zahlreichen Toasten gefeiert wurde.

MAGYARORSZÁG, 1906. december 11.

A jubileumi czimbalom-kiállítás bezárása. A *Schunda V. József* hangszergyáros által a tizezredik czimbalom elkészülte alkalmából a Vigadóban rendezett kiállítást ma reggel zárták le. A kiállítást három napon át több mint hatezer látogató nézte meg, ezalatt felváltva hangversenyeztek *Lányi Géza* és *Pintér Pál* kitűnő czimbalmosok. Az előkelő látogatók közt ott láttuk az osztrák delegáció tagjait, kik nagy érdeklődéssel hallgatták egy operarészlet előadását czimbalmon, amit a fentnevezett czimbalmosok *Oláh Lajos* tárogatós kísérete mellett nagy hatással mutattak be. Érdeklődéssel nézték a bécsi vendégek a zeneakadémiának, valamint a nemzeti zenedének ajándékozott ébenfából készült tizezredik, illetve tizezeregyedik czimbalmokat is. Itt említjük fel, hogy *Schunda* mester a jubileum alkalmából az ország minden részéből temérdek üdvözlő levelet kapott.

Azzal a nyíltan vallott elismeréssel fejezem be ezt az ismertetésemet, hogy *Schunda V. József*, ez a derék és érdemes férfit, valóban méltó arra a tiszteletre, rokonszenvre és nagy népszerűségre, amely nevéhez fűződik, s amely a tiszteletére rendezett nagyszabású jubiláris ünnepélyen oly impozáns módon nyert kifejezést.

G. I.

SCHUNDA V. JÓZSEF

CS. ÉS KIR. UDVARI HANGSZERGYÁRÁNAK

KITÜNTETÉSEI.

1872. évben. Arany érem a Kecskeméti országos iparkiállításon.
1872. „ Ő Felségétől udvari szállítói czím.
1873. „ Ezüst érdemérem az országos iparegyesülettől.
1873. „ Nagy érdemérem a Bécsi világkiállításon.
1873. „ Ő Felségétől az *arany érdemkereszt*.
1874. „ Ő Felségétől kizárólagos szabadalom az általam feltalált Pedál-czimbalomra.
1876. „ Érdemérem a Szegedi iparkiállításon.
1877. „ Ő Felségétől kizárólagos szabadalom az általam feltalált Népharmoniumra.
1878. „ Ezüst érem a Párisi világkiállításon.
1878. „ Bronz érem a Párisi világkiállításon.
1878. „ Ő Felségétől a koronás *arany érdemkereszt*.
1879. „ Arany érem a Székesfehérvári országos iparkiállításon.
1880. „ Ő Felségétől kizárólagos szabadalom az általam feltalált Arion-cziterára.
1882. „ Arany érem a Trieszti osztrák-magyar kiállításon.
1885. „ Ő Felségétől legmagasabb elismerés az 1885-iki országos kiállításon szerzett „kiváló érdemekért“.
1886. „ Liszt Ferencztől arczképe sajátkezüleg irt felirattal: „Schunda V. J. urnak, őszinte dicsérettel az általa feltalált és javított pedál-czimbalmáiért, melyek általános elterjedést érdemelnek.
Budapest, 1886. márczius hóban.
- Liszt Ferencz s. k.*“
1887. „ Ő Felségétől kizárólagos szabadalom az általam feltalált gyermek-czimbalomra aczéллеmez hangokkal.
1889. „ Ő Felségétől a *Ferencz József-rend lovagkeresztje*.
1892. „ Diszoklevél a Temesvári országos iparkiállításon.
1892. „ Ő Felségétől kizárólagos szabadalom az általam a czimbalmon alkalmazott fontos javításokért.

1893. évben. Nagy arany diszérem az országos iparegyesülettől az ipar terén szerzett „kiváló érdemekért”.
1893. „ Ő Felségétől kizárólagos szabadalom az általam feltalált újabb javításokért.
1894. „ Arany érem a Bécsi zene és színművészeti kiállításon.
1896. „ A Milleniumi kiállításon mint csoportbiztos és a jury al-elnöke versenyen kívül; a kiállításon szerzett „kiváló érdemekért“ a kormánytól *Állami arany érem*. Ugyanezen a kiállításon a segédek és tanulók tárlatán Schunda Károly aranydíjat kapott.
1896. „ A Milleniumi kiállítás történelmi csoportjától oklevél.
1897. „ Az 1900-iki Párisi világkiállításon a III. fő, 17-ik alcsoport csoportbiztosa és előadója.
1897. „ Ő Felségétől kiz. szabadalom az általam *javitott tárogatóra*.
1898. „ A gyár 50 éves fenállási jubileuma.
1899. „ A Szt.-Pétervári orosz császári kiállítás alkalmával elismerő oklevél.
1900. „ A Párisi világkiállításon mint a III. csoport Jury-bizottság tagja versenyen kívül.
1900. „ A Párisi világkiállításon a hadsereg csoportjában kiállított hangszerek után a hadsereg részéről arany érem.
1900. „ Az 1900-iki Párisi világkiállításon a III. fő 17 alcsoportjának csoportbiztosa és előadója; a francia jurytól fiam, Schunda Károly pedig közreműködői ezüst-érmet kapott.
1901. „ A francia kormány az 1900. évi párisi nemzetközi kiállítás körül szerzett érdem elismeréséül az „Officier de l'instruction publique“ rendjel jelvényét adományozta.
1901. „ Ő Felségétől a kereskedelmi tanácsosi czim.
1906. „ A 10.000-ik czimbalom jubileuma.

A Budapest IV—X. kerületi vegyes ipartestületnek elnöke;
a Budapesti Ipar és Kereskedelmi Kamarának és a székesfővárosi törvényhatósági bizottságának tagja.

A magyar kir. Opera, a Nemzeti színház, a Népszínház, a Vigszínház, a Magyar színház, a Királyszínház, a m. kir. orsz. Zeneakadémia, a Nemzeti zenede, a »Ludovika Akadémia« stb. stb. szállítja.

TARTALOM.

	Oldal
Előszó	3
Bevezetés	5
A czimbalom ujjászületése	11
A czimbalom a „Bánk bán”-ban (1861.)	13
A pedál nélküli czimbalom (1871.)	15
Az első kiállított czimbalom (1872.)	17
A czimbalom a bécsi világkiállításon (1873.)	18
Az első czimbalom-iskola (1873—74.)	21
A pedálos czimbalom feltalálása (1874.)	22
A czimbalom az angol királyi udvar előtt (1874.)	27
A czimbalom a német császári palotában (1874.)	28
A czimbalom a belga királyi udvarnál (1874.)	29
A czimbalom a Nemzeti Színház színpadán (1875.)	30
A czimbalom a Komlókertben (1875.)	32
A czimbalom a szegedi orsz. iparkiállításon (1876.)	33
A pedál-czimbalom első bemutatása a nemzeti kaszinóban (1876.)	35
A czimbalom a párisi 1878-ik évi világkiállításon	35
A czimbalom, Ő Felsége Ferencz József királyunk és bold. Erzsébet királynénk ezüstmennyegezőjén	37
A czimbalom Londonban (1880.)	38
A pedál-czimbalom a török császár előtt	40
A czimbalom a trieszti kiállításon (1882.)	40
A czimbalom, Károly Lajos főherczeg családja előtt, Meránban.	41
Az ezredik czimbalom (1884.)	42
A pedál-czimbalom Rubinstein 25 éves művész-jubileumán (1884.)	46
A czimbalom a budapesti 1885-ik évi országos kiállításon	46
A kétezredik pedál-czimbalom (1888.)	49
A háromezredik pedál-czimbalom (1891.)	53
A czimbalom az orsz. daláregyesület 25 éves jubileumán (1892.)	55
A czimbalom Bayreuthban (1892.)	57

A cimbalom a temesvári kiállításon és a bécsi színművészeti zene- kiállításon (1892.)	58
A cimbalom az ezredéves orsz. kiállításon (1896.)	60
A cimbalom a budai kir. várakban (1897.)	62
Ötven év (1898.)	64
A cimbalom a szentpétervári művészeti kiállításon (1899.)	70
A cimbalom a párisi 1900. évi világkiállításon	72
A tizezredik cimbalom (1906.)	73
A cimbalom-tanszékek	77
A cimbalom irodalma	78
A cimbalom művészi jelentősége	84
A tizezer cimbalom elterjedésének statisztikája	91
Függelék — A tároगतó	92
Epilog	97
A 10,000-ik cimbalom jubileuma	99
Kitüntetések	133

